

**TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ
MODERNİZASYON SÜRECİNİN WEBERYAN
BÜROKRASİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ:
JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Göksel DALGA

Kütahya – 2020

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ MODERNİZASYON SÜRECİNİN
WEBERYAN BÜROKRASİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ:
JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI ÖRNEĞİ**

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Aykut ACAR

Hazırlayan:
Göksel DALGA

Kütahya-2020

Kabul ve Onay

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

.../.../2020

Başkan.....

(İmza)

Üye.....

(İmza)

Üye.....

(İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza

Prof. Dr. Şahmurat ARIK

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Türk Silahlı Kuvvetleri Modernizasyon Sürecinin Weberyian Bürokrasi Çerçevesinde Analizi: Jandarma Genel Komutanlığı Örneği” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

.../.../2020

Göksel DALGA

Özgeçmiş

Göksel DALGA 1977 yılının Ağustos ayında Balıkesir’de dünyaya geldi. İlk ve orta öğretimini Balıkesir’in Edremit ilçesinde bir köy okulunda, lise eğitimini ise Altınoluk Kardeş Çavuşoğlu Lisesinde tamamlamıştır. 2000 yılında Jandarma Okullar Komutanlığı giriş yapmış ve 2001 yılında buradan mezun olarak ilk görev yeri olan Kastamonu iline atanmıştır. 2012 yılında Anadolu Üniversitesi İşletme Bölümünü bitirmiş ve 2014 yılının bahar döneminde Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Bölümünde Yüksek Lisans eğitimine başlamıştır. İkinci doğu görevi yeri olan Şırnak ilinden 2014 yılında şark hizmetini yerine getirerek Kütahya iline atanmış olan Göksel DALGA halen bu ilde jandarma personeli olarak görev yapmaktadır.

ÖZET

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ MODERNİZASYON SÜRECİNİN WEBERYAN BÜROKRASİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ: JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI ÖRNEĞİ

DALGA, Göksel

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Aykut ACAR

Ocak, 2020, 108 sayfa

Bu çalışmada yakın bir tarihe kadar Türk Silahlı Kuvvetlerinin ayrılmaz bir parçası olarak adlandırılan Jandarma Genel Komutanlığının modernizasyon süreci ve bürokratik yapısı incelenmektedir. İncelemenin temel dayanağını Alman Sosyolog Max Weber tarafından formülize edilen bürokrasi kuramları oluşturmaktadır. Jandarma Genel Komutanlığı bürokrasisinin incelenmesine paralel olarak Weberyian bürokrasi kuramları da ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde bürokrasiyle ilgili tanımlamalar yapıldıktan sonra, ikinci bölümde Türk Silahlı Kuvvetleri ve onu oluşturan unsurların tarihçesi, teşkilat ve personel yapısı üzerinde inceleme yapılmıştır. Daha sonra Jandarma Genel Komutanlığı'nın tarihçesi ve bürokratik yapısı üzerinde ayrıntılı bir biçimde durulmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde çerçevesi belirlenen Weberyian bürokrasi kuramları eşliğinde, askeri bürokrasinin yasal dayanakları, teşkilat ve personel yapısı, ulusal ve uluslararası alandaki faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Analiz bölümünde ise Jandarma Genel Komutanlığı bürokrasisinin yapısal ve işlevsel analizi üzerinde durulmuştur. Yeni bir yapılanma sürecine giren Türk Silahlı Kuvvetleri ve Jandarma Genel Komutanlığının bürokratik yapısını inceleyen bu çalışmanın literatüre önemli katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Max Weber, Bürokrasi, Askeri Bürokrasi, Modernizasyon, Türk Silahlı Kuvvetleri, Jandarma Genel Komutanlığı.

ABSTRACT**ANALYSIS OF THE MODERNIZATION PROCESS OF THE TURKISH
ARMED FORCES IN THE FRAMEWORK OF WEBERIAN BUREAUCRACY:
EXAMPLE GENDARMERIE GENERAL COMAND****DALGA, Göksel****Master Thesis, Department of Public Administration****Thesis Advisor: Doctor of Faculty Aykut ACAR****January, 2020, 108 pages**

In this study, the modernization process and bureaucratic structure of the Gendarmerie General Command, which had been considered as an integral part of the Turkish Armed Forces until recently, is examined. The basis of the study is the bureaucracy theory formulated by German Sociologist Max Weber. Parallel to the analysis of the bureaucracy of the Gendarmerie General Command, the theories of Weberian bureaucracy were examined in detail. In the first part of the study, the concepts of bureaucracy, in the second part, the history of the Turkish Armed Forces and the components of it are examined. Then the history and bureaucracy and bureaucratic structure of the Gendarmerie General Command were elaborated. In the first chapter of the study, the legal basis of the military bureaucracy, the organization and personnel structure and the activities in the national and international fields were discussed with the help of Weberian bureaucracy theory. In the analysis section, structural and functional analysis of the bureaucracy of the Gendarmerie General Command is emphasized. This study, which examines the bureaucratic structure of the Turkish Armed Forces and Gendarmerie General Command undergoing a new structuring process, is considered to contribute to the literature.

Keywords: Max Weber, Bureaucracy, Military Bureaucracy, The Modernization, Turkish Armed Forces, Gendarmerie General Command.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVDE BÜROKRASİ

1.1. BÜROKRASİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	4
1.1.1. Bürokrasinin Tanımı.....	4
1.1.1.1. Yazçizcilik- Kırtasiyecilik Olarak Bürokrasi.....	5
1.1.1.2. Yönetmel Örgütlenme Anlamında Bürokrasi.....	6
1.1.1.3. Bir Yönetim Aygıtı Olarak Bürokrasi.....	6
1.1.1.4. Devlet İdaresi Anlamında Bürokrasi.....	7
1.2. WEBER'İN BÜROKRASİ MODELİ VE ÖZELLİKLERİ	8
1.2.1. Weber'in Bürokrasi Modeli.....	8
1.2.2. İdeal Tip Kavramı	9
1.2.3. Weber'in Bürokrasi Modelinin Özellikleri	10
1.2.3.1. Yasalarla Düzenlenmiş Yetki Alanı.....	10
1.2.3.2. Otorite Hiyerarşisi.....	10
1.2.3.3. Yönetimin Yazılı Belgelere Dayanması.....	11
1.2.3.4. Uzmanlaşma.....	12
1.2.3.5. Gayrişahsilik	12
1.2.3.6. Kariyer Yapısı	12
1.2.3.7. Kurallar Sistemi	13
1.2.3.8. Kamu ve Özel Hayatın Ayrışması.....	14
1.2.4. İdeal Tip Bürokrasilerde Memurların veya Görevlilerin Durumu	14
1.2.5. İdeal Tip Bürokrasinin Avantajları.....	16
1.3. LİBERAL DÜŞÜNCEDE BÜROKRASİ KURAMLARI	16
1.3.1. John Stuart Mill ve Bürokrasiye Yaklaşımı	16
1.3.2. Ludwig von Mises ve Bürokrasiye Yaklaşımı	18
1.3.2.1. Otorite Tipleri.....	19
1.3.2.1.1. Geleneksel Otorite	20
1.3.2.1.2. Karizmatik Otorite	21
1.3.2.1.3. Yasal/Rasyonel Otorite	21

1.4. BÜROKRASİNİN VE SİYASETİN GÜÇ KAYNAKLARI	22
1.4.1. Bürokrasinin Güç Kaynakları	23
1.4.2. Siyasetin Güç Kaynakları	25

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ BÜROKRASİNİN TARİHİ GELİŞİMİ VE KURUMSAL YAPISI

2.1. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ BÜROKRASİNİN TARİHİ GELİŞİMİ.....	28
2.1.1. Milli Mücadele Döneminde Askeri Bürokrasinin Gelişimi (1919-1923)	28
2.1.2. Kuruluş Döneminde Askeri Bürokrasinin Gelişimi (1923-1944)	29
2.1.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Askeri Bürokrasinin Gelişimi (1944-1960)	31
2.1.4. 1960-1980 Döneminde Askeri Bürokrasinin Gelişimi.....	33
2.1.5. 1980'den Günümüze Askeri Bürokrasinin Gelişimi	34
2.2. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN KURUMSAL YAPISI	37
2.2.1. Genelkurmay Başkanlığının Teşkilat ve Personel Yapısı	38
2.2.2. Kuvvet Komutanlıklarının Tarihçe, Teşkilat ve Personel Yapısı.....	38
2.2.2.1. Kara Kuvvetleri Komutanlığı.....	39
2.2.2.1.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Türk Kara Kuvvetleri.....	39
2.2.2.1.2. Cumhuriyet Dönemi Türk Kara Kuvvetleri.....	41
2.2.2.1.3. Teşkilat ve Personel Yapısı.....	44
2.2.2.2. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı.....	45
2.2.2.2.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Deniz Kuvvetleri.....	45
2.2.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi Deniz Kuvvetleri.....	50
2.2.2.2.3. Teşkilat ve Personel Yapısı.....	55
2.2.2.3. Hava Kuvvetleri Komutanlığı.....	57
2.2.2.3.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Hava Kuvvetleri.....	57
2.2.2.3.2. Cumhuriyet Döneminde Hava Kuvvetleri	59
2.2.2.3.3. Teşkilat ve Personel Yapısı.....	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞININ BÜROKRATİK YAPISININ WEBERYAN BÜROKRASİ KURAMI ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

3.1. JANDARMA KAVRAMI, TANIMI VE GÖREVLERİ	64
3.1.1. Jandarma Kavramı.....	64
3.1.2. Jandarmanın Tanımı	65
3.1.3. Jandarmanın Görevleri	66
3.1.3.1. Mülki Görevler.....	66
3.1.3.2. Adli Görevler	66
3.1.3.3. Askeri Görevler.....	67

3.2. JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI BÜROKRASİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ.....	67
3.2.1. 1826- 1846 Dönemi Jandarma Teşkilatı	67
3.2.2. 1846- 1879 Dönemi Jandarma Teşkilatı	68
3.2.3. 1879- 1909 Dönemi Jandarma Teşkilatı	69
3.2.4. 1909- 1923 Dönemi Jandarma Teşkilatı	70
3.2.5. 1923'den Günümüze Jandarma Teşkilatı	71
3.3. JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞININ TEŞKİLAT VE PERSONEL YAPISI	75
3.3.1. Jandarma Genel Komutanlığı Merkez Teşkilatı.....	75
3.3.2. Jandarma Genel Komutanlığı Taşra Teşkilatı	76
3.3.3. Doğrudan Merkeze Bağlı Birimler	76
3.4. JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞININ ÜYESİ OLDUĞU ULUSLARARASI ÖRGÜTLER	77
3.4.1. Uluslararası Jandarmalar ve Askerî Statülü Kolluk Kuvvetleri Birliği (FIEP)	78
3.4.1.1. Tanımı	78
3.4.1.2. Üye Ülkeler	78
3.4.1.3. FIEP'in Tarihçesi	78
3.4.1.4. FIEP Üyelik Şartları	79
3.4.1.5. FIEP Üyelik Süreci	80
3.4.1.6. FIEP Organizasyon Yapısı.....	81
3.4.1.6.1. İnsan Kaynakları Komisyonu	81
3.4.1.6.2. Hizmet İçin Teşkilatlanma Komisyonu	82
3.4.1.6.3. Yeni Teknolojiler ve Lojistik Komisyonu	82
3.4.1.6.4. Uluslararası İşler Komisyonu	83
3.4.1.6.5. FIEP'in çalışma esasları.....	83
3.4.1.6.6. Dönem Başkanı.....	83
3.4.1.6.7. Sekreteryaya	84
3.4.2. Avrupa Jandarma Kuvveti (AJK).....	85
3.4.2.1. Amacı ve Kuruluşu	85
3.4.2.2. Üye Ülkeler	85
3.4.2.3. AJK'nın tarihçesi	86
3.4.2.4. AJK Üyelik Şartları.....	86
3.4.2.5. Üyelik Süreci.....	86
3.4.2.6. AJK Organizasyon Yapısı.....	87
3.4.2.6.1. Stratejik ve Politik Seviye	87
3.4.2.6.2. Operasyonel Seviye	87
3.4.2.6.3. Taktik Seviye	88
3.4.2.6.4. İcra Edilen Faaliyetler.....	88
3.5. JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞININ KURAMSAL ANALİZİ	89

3.5.1. Yapısal Yönden Analiz.....	89
3.5.2. İşlevsel Yönden Analiz.....	93
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA	99
DİZİN	108

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1: Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Sayısı	38
Tablo 3.1: FİEP Jandarmalarının Üyelik Tarihleri.....	80
Tablo 3.2: FİEP Dönem Başkanlığı ve Sekreteryaya Görevleri	85

ŞEKİLLER LİSTESİ**Sayfa**

Şekil 3.1: FIEP Organizasyon Logosu79

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AJK	Avrupa Jandarma Kuvveti
ASEM	Astsubay Meslek Okulu
BM	Birleşmiş Milletler
DGM	Devlet Güvenlik Mahkemesi
EDOK	Eğitim Doktrin Komutanlığı
GATA	Gülhane Askeri Tıp Akademisi
İHA	İnsansız Hava Aracı
J.Gn.K.	Jandarma Genel Komutanı
J.Gn.K.lığı	Jandarma Genel Komutanlığı
JSGA	Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığı
KBRN	Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KHO	Kara Harp Okulu
KKK	Kara Kuvvetleri Komutanlığı
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MBK	Milli Birlik Komitesi
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MİLGEM	Milli Gemi Projesi
MSB	Milli Savunma Bakanlığı
MSÜ	Milli Savunma Üniversitesi
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması
SİHA	Silahlı Hava Aracı
SSCB	Sosyal Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SUEM	Subay Eğitim Merkezi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
YAŞ	Yüksek Askeri Şura
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu

TEZ METNİ

GİRİŞ

Kuruluş tarihi Osmanlı İmparatorluğu zamanına kadar uzanan Türk Silahlı Kuvvetleri ve onun ayrılmaz bir parçası olan Jandarma Genel Komutanlığı, Türkiye Cumhuriyeti'nin en köklü kurumlarından birisidir. Jandarma Genel Komutanlığı, sadece emniyet ve asayişin sağlanmasında değil terörle mücadele başta olmak üzere ulusal ve uluslararası coğrafyada barış, huzur ve güvenin sağlanmasında büyük misyona sahiptir.

Jandarma Genel Komutanlığı, Millî Mücadele döneminde Çanakkale Cephesi olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında önemli görevler üstlenmiştir. Ulusal ve uluslararası sahada barışa destek olmak amacıyla tüm kriz bölgelerinde sorunların çözümünde büyük çabalar sarf etmiştir.

Jandarma Genel Komutanlığı kurulduğu tarihten bu zamana kadar olan varlığını, sürekliliğini ve gücünü artırarak devam ettirmesinin ana sebeplerinden biri kurumsallaşmış bürokrasisidir. Ülkemizde askeri bürokrasi, konusunda uzmanlaşmış, eğitim seviyesi sürekli yükselen, aldığı meslek içi eğitim sayesinde üstün becerilere sahip personeli her zaman örgütlenmesinde barındırmıştır. Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konuma rağmen yaşadığı politik ve ekonomik krizlerde Türk Silahlı Kuvvetlerinin her zaman etkinliğini artırmasında en önemli güç bürokratik geleneğidir. Bu gelenek ordunun güçlü bir şekilde devamlılığını sağlamaktadır.

Ordu millet kavramıyla birlikte anılan Türk Silahlı Kuvvetleri geleneğinin eski Türk devletlerine dayandığı söylenmektedir. Bürokrasi modern bir kavram olarak anılmaya ve üzerinde tartışılmaya başlandığı tarih 19.yy içerisinde olmuştur. Sanayileşme başlayan süreç ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla sosyal, ekonomik ve siyasi değişimlerin etkisi altındaki devlet örgütlenmelerini daha hissedilir hale getirmiş ve bu örgütlenmeler bürokrasi olarak anılmıştır. Devletin milli güvenlik, sağlık, eğitim ve dış işleri gibi resmi alanlarda faaliyet yürütmek için kendi hiyerarşik örgütlenmelerini oluşturan kurumların ve çalışanların artması bürokrasiyi daha çok adından bahsedilir hale getirmiştir.

Bürokrasi olgusunu açıklamaya çalışan Alman sosyolog Max Weber bürokrasi hakkında sistemli fikirler ve kavramlar ortaya atmıştır. Daha sonra birçok bilim insanı bürokrasiyi açıklamaya çalışmıştır. Weber, bürokratik örgütlenmeler hakkında ayrıntılı

bir model önermekle birlikte, örgütlenmelerin istikrarlı, verimli ve etkin bir şekilde varlıklarını devam ettirebilmeleri için bu modeli şart koşmuştur.

Bu çalışmada Jandarma Genel Komutanlığı'nın bürokratik yapısı, Max Weber tarafından formülize edilen bürokrasi kuramları çerçevesinde incelenecektir. Daha sonra Jandarma Genel Komutanlığı'nın bürokratik örgütlenmesinin, etkin ve istikrarlı kurum devamlılığının Weberci bürokrasi modeliyle uyumluluk derecesinin etkisi irdelenecektir. Diğer taraftan Weberci bürokrasi modelinin özelliklerinin Jandarma Genel Komutanlığı bürokrasisiyle ne kadar örtüştüğü ve kurumun etkinliğinde modele uygun olup olmadığına bakılacaktır.

Yukarıda belirtilen amaçların gerçekleştirilebilmesi için öncelikle bürokrasinin tanımının yapılması gerekmektedir. Bu sebeple tezin ilk bölümünde bürokrasinin tanımı, kuramları, güç kaynakları ve sahip olduğu özellikler üzerinde durulacaktır. Weber tarafından formülize edilen bürokrasi modeli ve kuramları detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

İkinci bölümde Türk Silahlı Kuvvetlerinin, tarihsel süreç içerisindeki değişimi Milli Mücadele döneminden başlamak üzere beş bölüm halinde incelenecektir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren askeri bürokrasinin seyri ele alınacaktır. Ancak konunun tam olarak anlaşılması açısından Türk Silahlı Kuvvetlerini oluşturan bütün unsurların örgütlenme tarihlerine kısaca değinilecektir.

Üçüncü bölümde Jandarma Genel Komutanlığı'nın bürokratik yapısı, üyesi olduğu uluslararası organizasyonlar ve bu yapının taşıdığı özellikler ayrıntılı olarak incelenecektir. Ardından Weber tarafından formülize edilen modelin özellikleri ile kıyaslanacak ve en başta belirlenen sorunsala cevap aranacaktır. En son bölümde ise elde edilen bulgulara ilişkin kurumsal analizlerde bulunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVEDE BÜROKRASİ

1.1. BÜROKRASİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Kavram ve olgu anlamında 1745 yılında ilk defa Fransa’da kullanılmasından bu yana bürokrasinin uzun bir tarihsel yolculuğu olmuştur. Bürokrasi kavramı kullanılmaya başlandığı günden itibaren hakkında yapılan olumsuz eleştiriler günümüze kadar ulaşmıştır.

Bürokrasiye karşı eleştirel bir üslup kullananlar, sorunların temel faktörlerine değil, işleyişteki etkilerine dikkat çekmektedirler. Bürokrasi hakkındaki eleştirel tutumun nedeni, işlemlerin bazen keyfiyetten bazen teknik olarak uzamasından, yazçizcilikten/kırtasiyecilikten, kendisine duyulan güvenin kaybolmasından ve nihayetinde otoriter yönetime karşı duyulan söylemsel tepkiden kaynaklanmaktadır (Eryılmaz, 2002: 3).

1.1.1. Bürokrasinin Tanımı

Bürokrasi teriminin Fransız kaynaklı (Kabaklı, 2002: 9) olduğu ve ilk defa “laissez-faire, “laissez-passer” (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) sözü de ona isnat edilen (Raadschelders, 2003: 316) Vincent de Gournay tarafından 1745 yılında kullanıldığı konusunda görüş birliği (Abadan, 1959: 8) bulunduğu bilinmektedir.

Bürokrasi (bureaucracy), büro (bureau) ve krasi (cratie) olmak üzere iki sözcüğün bir araya gelmesinden oluşan Latince kökenli bir sözcüktür. Latince “burrus” olan büro sözcüğü Avrupa dillerinde birbirine benzer kullanımlara sahip olmuş ve genel anlamda sözcükler büro anlamında kullanılmakta olup koyu rengi ifade etmektedir. Fransızca’daki eski anlamında ise “la bure” koyu renkli çuha ve kumaş anlamına geliyordu. Büro sözcüğünün uğradığı değişikliğe bakıldığında, kamu hizmetlerini yerine getiren kişilerin kullandıkları masaların üzerlerini o dönemde koyu renkten oluşan kumaşlarla örttükleri anlaşılmaktadır (Önder, 2013: 23).

Bürokrasi kavramının ikinci kısmı “cratie” ise Eski Yunan’dan gelmekte ve iktidar, hâkimiyet anlamlarını çağrıştırmaktadır (Önder, 2013: 23). Eryılmaz’a göre; “kratos” ise egemenlik, yönetim anlamına gelmektedir. Buna göre bürokrasi, “masaların ya da büroların egemenliği” anlamındadır (Eryılmaz, 1994: 214).

Bürokrasinin, büroların dolayısıyla memurların iktidarını, gücünü ve hâkimiyetini uyguladığı bir sistemi anlatmaktadır.

Sözlük anlamına göre kısaca bürokrasi resmi ofis ve devlet daireleri aracılığıyla iktidarın uygulanma biçimi olarak tanımlanmaktadır (Sauvy, 1975: 6). Bürokrasi sadece iktidarın gücünün ve hâkimiyetinin kullanılma biçimi olarak algılanmamakla birlikte devlet gücünü elinde bulunduran memurları ifade etmek için genel bir tabir olarak da nitelendirilmektedir.

Bürokrasi, yapılan tanımlardan da anlaşılacağı gibi; kamu hizmetini yerine getiren memurları, onların yönetim adına kullandığı güç ve otoriteyi anlatmak için kullanılmaktadır.

Bürokrasi, devlet yönetimi paralelinde bir yönetim ve örgütlenme şeklini ifade ettiği gibi; halk arasında kırtasiyecilik, işlerin yavaşlatılması, sorumluluk almaktan kaçınma, işi başkasına havale etme, idari baskı (Baransel, 1979:165) şeklinde olumsuz anlamlarda kullanıldığı da görülmektedir. Dolayısıyla olumsuz yönünü de katarak daha iyi açıklamak üzere yazçizcilik- kırtasiyecilik olarak bürokrasi, yönetsel örgütlenme olarak bürokrasi, bir yönetim aygıtı olarak bürokrasi ve devlet idaresi anlamında bürokrasi olarak kavramı dört başlık altında ele almak uygun olacaktır.

1.1.1.1. Yazçizcilik- Kırtasiyecilik Olarak Bürokrasi

Bürokrasi kavramına yüklenen en acımasız ve olumsuz niteliklerin başında yazçizcilik- kırtasiyecilik tanımlaması gelmektedir. Kırtasiyecilik kavramı yönetenler ve yönetilenler üzerinde iki farklı etki oluşturmaktadır. Yönetenlerden memurlara kadar olan bürokratik kesim imza sorumluluğunu uzaklaştırmak için kendi sorumluluğunda olan işleri başka makam ve kişilere havale ederek işleyişi yavaşlatmakta ve inisiyatif almamaktadır. Buna karşılık bürokrasinin pasifize olma anlayışı ve bunun uygulamaya yansımından yönetilenler olumsuz yönde daha fazla etkilenmektedir (Önder, 2013: 26).

Otoritenin hep yönetenlerde toplanması, yetki devrinin azlığı ve isteksizliği, yönetim kapasitesinin gelişmesini de engellemektedir. Bunun bir yönetim şekline dönüşmesi durumunda ise, yönetilenler her türlü konuyu üstlerine aktarmak ve onlardan gelecek talimatlara göre hareket edecek bir pozisyona bürüneceklerinden sorumluluk yüklenmekten kaçınmaktadır (Eryılmaz, 1994:237).

Bürokrasinin olumsuz değer hükmünü ifade eden ve halk arasında kırtasiyecilik olarak nitelendirilen patolojik durumlara, bilimsel lisanda “bürokratizm” ya da

“büropatoloji” adı verilmektedir. Weber, “bürokratism”i az gelişmiş bürokrasiler ve fazla gelişmiş bürokrasiler olarak ikiye ayırmıştır.

Max Weber, “az gelişmiş bürokrasilerle”, henüz tam olarak rasyonel ilkelere dayanmayan metodik bir biçimde işlemeyen yapıya sahip kuruluşları; “fazla gelişmiş bürokrasilerle” de, belli bir büyüklüğü aşan ve karmaşık problemlerle başa çıkmak zorunda bulunan bir kuruluşun, bu gelişmelere ayak uydurmamasını kastetmiştir (Baransel, 1979: 165).

Yukarıya çıkarılan sebepler dolayısıyla da işlemlerin gecikmesi, yavaşlaması veya hiç yapılmaması emek, zaman ve para israfının yanında tavassutta bulunma, kayırma, irtikap, rüşvet, birilerinin adamı olma ve kişisel çıkarlar gibi bürokratik hastalıkların vücut bulmasına olanak sağlanmaktadır.

1.1.1.2. Yönetmel Örgütlenme Anlamında Bürokrasi

Bürokrasi bu anlamda taşıdığı olumlu veya olumsuz anlamlandırmaların yerine bir örgütlenme modeli olarak ele alınarak açıklanacaktır. Bürokrasi hiyerarşik yapı, yazılı kurallara dayalı, gayri şahsi karar alma ve yürütme biçimi, formel örgütlenme (Sezen, 2008:43) olarak tanımlanmaktadır.

Max Weber’in bürokrasiyi açıklama biçimine göre bürokrasi taşıdığı özellikler veya içindeki bireyler bakımından değil, yönetim biçimi olarak tasarlanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde bürokrasi, örgütlenme, planlama, uzmanlaşma, hiyerarşi, iş bölümü, disiplin ve kamusal hizmet gibi kavramlarla bir arada açıklanmaktadır.

Bürokrasi yazılı kurallardan oluşan, iş bölümü yapılan, hiyerarşi içerisinde yönetilen, gayri şahsi, disiplinli edilmiş ve resmi makamlardan oluşmuş örgütsel bir yapıdır (Gökçe vd., 2002: 47). Bu tür örgütlenmelerin sadece kamusal alanda faaliyet gösterdiğine yönelik mutlak bir inancın yanında iyi örgütlenmiş ticari ve mali kuruluşların da bürokratik bir örgütlenme içerisinde olduğu varsayılmaktadır.

1.1.1.3. Bir Yönetim Aygıtı Olarak Bürokrasi

Bürokrasi yönetim aygıtı olarak tanımlandığında, yetkinin tamamen kamu görevlilerinde dolayısıyla memurların elinde olduğu örgütlenmiş bir yapı aklı gelmektedir. Devlet memurlarının önemli pozisyonlara atandığı devlet örgütlerinde

özellikle monarşilerde bürokrasi bu şekilde anlamlandırılmıştır. Memurların yönetimi olarak bürokrasiden bahsedildiğinde, örgütsel bir yapıdan ziyade bir yönetim biçimine de gönderme yapılmaktadır (Gökçe, Gökuş ve Kutlu, 2002: 48-49)

Kamu yönetimi sözlüğünde ise; “Kamusal yönetim aygıtlarında görevli iş görenlerin, bürokratların meydana getirdiği toplumsal kategori” (Sezen, 2008: 43) olarak tanımlanmış, sistemin kendi içindeki aktörleri ise sivil ve askeri memurlar ile bürokratlar olarak sıralanmıştır. Bu sistem içerisinde halkın seçme idaresiyle iş başına gelmiş kişilerin yönetim etkinliklerinin atanmış memurlara oranla az olduğu açıktır.

1.1.1.4. Devlet İdaresi Anlamında Bürokrasi

Devlet idaresi çerçevesinden bakıldığında bürokrasinin devlet yönetimini elinde bulduran siyasi faktörlerle olan ilişkisi bakımından ele alındığı görülmektedir. Farklı bir bakış açısıyla bürokrasi ve bürokrasi içindeki çalışanlar bağımsız bir grup olarak ele alınmamaktadır. Bu açıdan bürokrasi olgusunu ele alan çalışmalarda, bürokratlar siyasi düşünceler ve ideolojiler karşısında tarafsız bir grup olarak düşünülmemekte, aksine ayrıcalıklara sahip, devlet yönetiminin sürdürülmesi ve yenilenmesinde siyasal uğraşları ve çıkarı olan bir grup olarak görülmektedir (Tekinkuş, 1994: 35).

Kamu yönetimi sözlüğünde ise; “Yasalara dayalı olarak kamu gücünü kullanan ve yasama erkinin koyduğu kurallar ya da onlara dayanarak kendisinin koyduğu ikincil kurallar içinde toplumsal yaşamın bazı kesimlerini düzenleyen, yönlendiren, denetleyen yönetim aygıtı” (Sezen, 2008: 43) olarak çok geniş bir çerçevede bütün bürokratik örgütlenmeleri de kapsayacak şekilde tanımlanmaktadır.

Devlet bürokrasisinin kendine has özellikleri olduğu bilinmektedir. Bunlardan birincisi; devlet asli görevlerinde hizmet üretirken ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar neticesinde farklı alanlarda da hizmet üretmek zorunda kalmıştır. Özellikle Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK), özel kurum ve kuruluşların hizmet üretir seviyede olmadığı ülkelerde devlet bürokrasisi özel sektöre müdahale ederek hizmetlerin yerine getirilmesinde aktif rol üstlenir ve devlet aygıtıyla tamamen ayırt edilemez duruma gelir (Şaylan, 1974: 25).

İkinci olarak; bürokrasi devletin halkın bütünüyle süregelen ilişkilerinde önemli bir noktada bulunduğundan dolayısıyla hesap verme mecburiyeti bulunmaktadır.

Devletin güvenilirliğinin zedelenmemesi için devlet bürokrasisinin etkin bir şekilde faaliyet göstermesi gerekmektedir. Bunun için de denetime tabi tutulması kaçınılmazdır (Şaylan, 1974: 26).

Üçüncü ve son olarak siyasi bir uzantıyı da devlet bürokrasisi bünyesinde barındırmaktadır. Çalışma şekli, gerçekleştirdiği görevler ve aldığı sorumluluklar devletin ve devlet iktidarına hükmeden siyasi kimliğe sahip kişilerin meşru olma durumunun devamlılığında önemli bir paya sahiptir. Bu anlamda siyasi iktidarla devlet bürokrasisinin arasında belirli bir çalışma ahenginin olması gerekmektedir. Ayrıca yapısal hali, işleyişi, faaliyetleri ve görevleri siyasi iktidar tarafından çıkarılan yasalar aracılığıyla düzenlenmelidir (Şaylan, 1974: 26). Bu bağlamda bakıldığında bürokrasi devleti yöneten siyasilerle sürekli temas içinde olan, yönetilenlere karşı hizmet yükümlülüğü olan ve çeşitli alanlarda hesap verme zorunluluğu bulunan bir yapıdır.

1.2. WEBER'İN BÜROKRASİ MODELİ VE ÖZELLİKLERİ

Max Weber tarafından direkt tanımı yapılmayan bürokrasi, modeli ve özellikleri ele alınarak başlıklar altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

1.2.1. Weber'in Bürokrasi Modeli

Bürokrasi olgusunu Max Weber bir örgütlenme ve yönetim biçimi olarak incelemiştir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş ile birlikte toplumun temel ve yönetsel ihtiyaçlarını karşılayan örgütler yetersiz kalmaya başlamıştır. Geleneksel ve karizmatik otoriteyi temsil eden liderlerin etkinliğinin giderek azalmasının ardından, bunların yerine yasal/rasyonel ilkeler önem kazanmıştır. Bu ilkelerin önem kazanması sonucu eskimeye yüz tutmuş örgüt oluşumlarının yerini "bürokrasi" olarak adlandırılan idari örgütlenme şekli almaya başlamıştır (Baransel, 1979: 166).

Sosyal ve yönetsel kurumların geldiği en önemli nokta Weber'e göre bürokratik yönetim tarzıdır. Bu yönetim tarzının temeli ise rasyonel ilkelerle şekillenmesi, kişisel sadakate ve uygulamada duygusallığa yer olmamasıdır (Özkalp, 1989: 76).

Rasyonel ilkelerle güçlendirilmiş, uygulamada duygusallığa ve kişisel sadakate bağımlı olmayan bir durum neticesinde yönetsel işlerin yürütülmesini şahısların ve

yönetenlerin değişmesinden bağımsız hale getirerek bir sonraki yönetsel kadrolara aktarılmasını standart hale getirmiştir. Diğer taraftan rasyonel ilkeler açık ve net bir biçimde kanunlarda yer aldığından bahse konu bürokratik yönetim, bu yasalara ve yaptırımlara dayanan bir yönetim şeklidir (Özkalp ve Sabuncuoğlu, 1987: 50).

Max Weber, bürokrasinin sınıflandırılmasını ve açıklanmasını; iş bölümü, otoritenin yapısı ve meşruluk zemini, görevlilerin konumları ve rolleri ve görevliler arasındaki ilişkileri biçimlendiren ilkeler ve kurallar olarak ele almıştır. Bu unsurları açıklarken bürokrasiyi genel ve kurumsal bir analiz içerisinde soyut fakat anlamayı kolaylaştıran bir “ideal tip” kavramından bahsetmektedir.

1.2.2. İdeal Tip Kavramı

Max Weber’in, “ideal bürokrasi tipi” örgüt kuramı üzerinde incelemelerde bulunanlar için ana ilham kaynağı ve başlangıç noktası olmasına rağmen zaman zaman ihtilaflara ve eleştirilere uğramıştır (Mouzelis, 2001: 53).

Modern kamu yönetimi bilim dalında yazılmış olan yazıların, yapıtların tümü, çağdaş bürokrasileri incelemek için başlangıç noktası olarak Max Weber’in “bürokrasi” modelini seçmektedir. Günümüzde bürokrasi isminin geçtiği her yerde mutlaka Weber’in isminden bahsedilmektedir. Weber, bürokratik örgütün yapısını ve işlemlerini analiz ederken ortaya koyduğu bürokrasi modelini “ideal tip” olarak kavramlaştırmıştır (Eryılmaz, 1994: 216; 1993: 26).

İdeal tip bürokrasi gerçekte saf ve tam anlamıyla incelenebilen bir biçim değil, daha çok bir tanımlama ve nitelendirme ile birlikte kavramsal bir çerçevedir (Eryılmaz, 2002: 45). Mevcut teşkilatlar “ideal tip” kavramına yaklaştıkları biçimde bürokratiktir (Abadan, 1959: 54). İdeal tip ile ulaşılmaya çalışılan amaç, soyut kavramla normal hayat içerisinde karşılaşılan olaylarla ilgili kıyaslama yapmak, benzerlikleri tespit etmek ve farklılıklara ulaşip nedenlerini araştırarak mantıklı bir sonuca ulaşmaktır. Gerçekte ideal tip toplumsal olayların analizi sonucu elde edilen tecrübelerle açıklanmasına doğrudan etki edecek çözümlenmeli bir argümandır (Eryılmaz, 2002: 45).

“İdeal tip, türdeş bir düşünce tablosu oluşturmak için, bir veya birçok görüşü tek yanlı olarak vurgulamak ve bazen çok, bazen de az sayıda bulunan, kimi zaman hiç bulunmayan, tek yanlı olarak seçilmiş daha önceki görüşlere göre düzenlenen münferit, dağınık ve kesintili bir çok olguyu birbirine bağlamak suretiyle elde edilmektedir.”

1.2.3. Weber'in Bürokrasi Modelinin Özellikleri

Weber, bürokrasinin doğrudan tanımını yapmak yerine onun unsurlarını ve özelliklerini belirtmekle yetindiğinden yazılarında bürokrasinin tanımına rastlanılmamaktadır. Weber'in bürokrasisinin, yapısal ve işlemsel/prosedürel özelliklerden meydana geldiği (Eryılmaz, 2002: 45) bilinmektedir.

Eryılmaz'ın aktardığına göre bu özellikler; Yasalarla Düzenlenmiş Yetki Alanı, Otorite Hiyerarşisi, Yönetimin Yazılı Belgelere Dayandırılması, Uzmanlaşma, Gayrişahsilik, Kariyer Yapısı, Kurallar Sistemi ve Kamu ve Özel Hayatın Ayırışması olarak sayılmaktadır (Eryılmaz, 2002: 45). Bu özellikler aşağıda ayrıntılı olarak incelenecektir.

1.2.3.1. Yasalarla Düzenlenmiş Yetki Alanı

Weber'in ideal tip bürokratik örgüt modelinin en temel özelliklerinden birisini yasalarla düzenlenmiş yetki alanı ve kurallara bağlılık oluşturmaktadır (Eryılmaz ve Biricikoğlu, 2011: 27).

Bürokratik yapılarda amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli düzenli çalışmalar, resmi görevler olarak belirli bir biçimde dağıtılmıştır. Bu görevlerin yerine getirilmesi için gerekli emirleri verme yetkisi ve yaptırımlar kurallara bağlanmıştır. Görevlerin düzenli ve sürekli yürütülmesi; gerekli yetkilerin kullanılması sistematik hükümlerle sağlanmıştır (Eryılmaz, 2002: 45).

Weber'e göre yasalara bağlı kamu yönetimindeki "bürokratik otorite" bu öğelerden oluşur. Özel ekonomik yapılarda ise bunlar, bürokratik "iş yönetimi"ni meydana getirmektedir. Sabit yetki alanı, kalıcı kamusal otorite, tarihte kural değil istisnadır (Eryılmaz, 1993: 27).

1.2.3.2. Otorite Hiyerarşisi

Bürokratik örgütlerde görevler bir düzen içinde yürütüldüğünden alt birimler üstlerin denetimi ve gözetimi altına girerler. Birçok örgüt biçimi, en üstte bir tek kişi ile temsil edilmektedir (Eryılmaz, 1994: 217; 1993: 27). Bu tip hiyerarşilerde kendi altındakilerin bütün eylem ve kararlarından dolayı kendi üstlerine karşı sorumlu olma

zorunluluğu vardır. Bu bazen yasalarda açıkça belirtilmesine rağmen bazen de örgüt içerisinde kendiliğinden oluşan sorumluluktur.

Hiyerarşik düzen, yönetilenlere, alt birimlerin eylem ve işlemlerine karşı üst makamlara başvurma imkânı sağlar. Weber'e göre hiyerarşik yetkiler ilkesi, bütün bürokratik yapılarda görülür (Eryılmaz, 2002: 46). Siyasi parti örgütlerinde, büyük ve kurumsal bir kimliğe bürünmüş özel işletmelerde de kamu kurum/kuruluşlarında olduğu gibi bu ilke geçerlidir.

Her kademe en iyi şekilde uygulamada başarı sağlayabileceği veya yönlendirebileceği/yönetebileceği çalışmalardan sorumludur. Herhangi bir pozisyonun hiyerarşik yönden kendisiyle bir bağı olmayan pozisyonlarla hak ve yetkilerini paylaşmadığından bürokrasi bu yöntemle alt yapısını ve temel klasik hiyerarşisini inşa etmiş olur.

1.2.3.3. Yönetimin Yazılı Belgelere Dayanması

Günümüz bürokratik örgütlenmelerinin çalışmaları ve yönetim organları faaliyetleri yazılı belgelere dayanmaktadır. Bu belgeler, gerektiğinde kullanılmak üzere arşivlerde muhafaza edilir. Söz konusu belgelerin yazılması ve tasnifleri için uzman görevliler ve kâtipler kadrosu istihdam edilir. Resmi görevleri yürüten memur kadrosuna, yönetimin maddi aygıtı ve dosyaları ile birlikte “daire” denir. Özel sektörde ise buna, genellikle “büro” adı verilir (Kalağan, 2009: 27).

Kurumlardaki etkin bir yönetim anlayışıyla ekonomik ve hızlı olarak yazışmaların yönlendirilememesinin nedeni üretim anlayışı ile doğrudan bağlantılı olmayıp, kurum iş akışının içsel ve dışsal sistemleri ile doğrudan bağlantılıdır.

Kurum ve kuruluşlar tarafından üretilen hizmetler esnasında yazışmaların çoğaltılması idari işleyişin sıradanlaşmasının/ hantallaşmasının yanında iş gücü ve emek kaybına neden olmaktadır. Öte yandan çoğaltılan yazçizcilik iş, emek, para ve kaynak israfına sebep olurken hizmet alan vatandaşların yönetime karşı olumsuz yaklaşımına da neden olmaktadır.

1.2.3.4. Uzmanlaşma

Bürokratik örgüt çalışanlarının, kapsamlı bir uzmanlık eğitimi almaları gerekmektedir. Bu eğitim her ne kadar devlet memurları için bir gereklilik olsa da, özel işletmeler için de gereklidir (Tortop vd., 2007: 363).

Uzmanlaşma, iş bölümünün bir sonucudur. İş bölümü ile ortaya çıkan çeşitli faaliyet alanlarında çalışanlar, yaptıkları işte kısa zamanda uzmanlaşırlar (Eryılmaz, 2002: 46). Weber'e göre bu şekilde belirli alanlarda iş bölümüne dayanan uzmanlaşma, bürokrasinin en güçlü yanlarından birisidir (Kalağan, 2010: 30).

Büyük projeleri yönetilen parçalara ayırabilmek bürokrasinin en büyük avantajlarından biri olarak görülmektedir. Bu özelliğin paralelinde çalışanın bahse konu işle ilgili her şeye hâkim olması uzmanlaşmanın giderek artması nedeniyle zor bir hal almaktadır.

1.2.3.5. Gayrişahsilik

Weber'in bürokrasi analizinde önemli ilkelerinden birisi gayri şahsilik ilkesidir. Memur, kin tutmadan, tutkularına yenik düşmeden, kişileri düşünmeksizin, sadece kendisine verilen görev alanı içinde kalarak aynı durumda bulunan tüm ilgililere eşit ve aynı mesafede durup görevini yerine getirmelidir. İyi düzenlenmiş yasal kurallar bütünü, ilişkileri önceden tanımlanmış ve belirlenmiş kalıplara indirgeyerek çatışmaları azaltabilir, kişiselleştirilmiş ilişkileri, düşmanlıkları, korkuları, ihtirasları önleyebilir (Bilmez, 2014: 35). Bütün duygu ve düşüncelerden arındırılmış bir şekilde görevin yerine getirilmesi veya getirilmeye çalışılması verimlilik ve tarafsızlık ilkelerinin ön koşulunu oluşturmaktadır.

1.2.3.6. Kariyer Yapısı

Bürokraside memurluk belirli çalışma saatleri ve düzenli maaşı olan bir meslek olup, memurluğa başlamak için belirli özelliklere bağlı olarak gerçekleştirilen sınavı kazanmak gerekir. Memurun seçimi için ailesinin toplum içerisinde bulunduğu konuma, siyasi tarafı ve düşüncesi gibi özelliklere değil, talibi olduğu işin gerektirdiği (Eryılmaz, 2002: 47) becerilere sahip olup olmadığına bakılır.

Bir meslek grubu içerisinde çalışmak, ciddi bir amaç ve şüphesiz en önemli meşguliyettir. Yapılan iş, hizmet süresi ve özlük hakları ile bir bütün olarak meslektir. (Tortop vd., 1993: 205- 206).

Memurluk, kariyer yapısı içinde uzmanlığa ve kıdeme göre gelişerek sürer (Kalağan, 2010: 32) Memur etkin, düzenli, itaatkar, verimli, tarafsız bir şekilde sürekli çalıştıkça kariyer yapısının varlığı sayesinde yükselir.

Memurların gördükleri eğitime ve sahip oldukları liyakat esaslarına uygun pozisyonlarda çalışmalarını sağlayan bir insan gücü politikası izlenmesi, görev ve sorumlulukların kesin bir çizgiyle belirlenmesi, bu kadrolarda atanma yoluyla göreve başlayacak personelde aranacak özelliklerin etkin bir şekilde belirlenmesiyle sağlanabilecektir. Belirlenen usuller tam olarak uygulandığında, üst makamlara atamalarda ve üst derecelere yükselmelerde kayırmacılığın önüne geçilmiş olunacaktır. Bu önlemin bir çıktısı olarak hizmette kalite, yeterlilik, sonuç alma ve verimlilik artacaktır.

1.2.3.7. Kurallar Sistemi

İşyeri yönetim anlayışı, belli bir kararlılığı ve kapsamı olan, öğrenilebilir genel geçer kurallara bağlıdır (Eryılmaz, 2002: 47). Bürokraside işleyiş, birbirleriyle uyumlu somut olmayan kurallar tarafından yönetilir ve bu soyut kurallar her olaya uygulanmaz. Karşılaşılan olaylarla ilgili karar alınırken daha önceden belirlenmiş genel geçer soyut kurallara göre hareket edilir ve her olay karşısında hareket etmek için talimat beklenmez.

Weber'in bürokratik örgüt modeli, bireye ilişkin olmayan, soyut ve nesnel ölçütlere dayalı rasyonel/akla uygun, akılcılığın egemen olduğu bir yapılandırma. Kuralların rasyonel düşünceye dayanması, Weber'in ideal tip bürokrasi modelini, diğerlerinden ayıran en önemli karakteristik özelliğidir (Eryılmaz, 2002: 48). Örgütsel kurallara bağlılık benimsenmiş, zor ve kuvvet kullanılması kesinlikle sınırlandırılmıştır.

Örgüt içerisinde kabul görmüş olan soyut kural ve düzenlemeler yönetilenlere ve onların faaliyetlerine yön vermesi açısından önemlidir. Yönetenler, çalışanların sürekli, tam ve kavranabilir genel geçer kurallara sadakatlerini, biçimsel zorunluluklara riayet edip etmediklerini kontrol ederek gerekli denetim ve yaptırımları uygular. Bu soyut kural ve düzenlemeler ile birlikte kişi ve makamlara bağlı olmaksızın, örgütsel

devamlılığın garanti edilmesi gerekmektedir (Hicks ve Gulet, 1981: 102). Örgütsel yetki, kurallar ve liyakate uygun oluşturulmuş bürokratik yapılanmalar, çalışanlardan daha öncelikli konumda olduklarından organizasyonun korunması ve devamlılığı esastır.

1.2.3.8. Kamu ve Özel Hayatın Ayrışması

Kamu yararına faaliyet gösteren kurumların bugünkü örgütsel yapılanması, kamu kurum/kuruluşlarını diğer bir deyişle resmi daireleri memurun özel ikametinden ayırdığı gibi, kişisel yaşam alanı ile bürokrasinin özel faaliyet alanını birbirinden kesin bir şekilde ayırmıştır. Kamu kaynakları ve malzemeleri ile memurun şahsi mal varlığı arasında hiçbir bağ yoktur (Eryılmaz, 2002: 48; 1994: 218). Bu ayrışma sadece memurun mal varlığı ile ilgili olmayıp memurun evinden; işgal ettiği makamı, şahsi yazışmalarından; resmi yazışmaları, öz kaynaklar ise özel mal varlığından ayrılmıştır.

Modern iş idaresinin yönetim anlayışı ne kadar sağlam temellere dayandırılmışsa bu ayrımlar o kadar kabul görmüştür. Bu durum, hem kamu hem de özel sektörde görülmektedir.

1.2.4. İdeal Tip Bürokrasilerde Memurların veya Görevlilerin Durumu

İdeal tip örgütlenmelerde sürekli memurların olmazsa olmaz niteliklerden bahsedilmişse de sistem içerisinde yer alan diğer görevlilerin de durumlarını ayrıntılı bir biçimde açıklamakta yarar vardır.

Bürokratik memurların taşıdığı özellikler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Memurluk bir meslek olup, memurun tek işidir. Her şey yolunda gittiği sürece emekli oluncaya kadar memuriyeti devam eder. Memurun iş güvencesi olmasına karşın özel sektörde çalışan birinin iş garantisi yoktur. Özel hükümlerin bulunduğu görevler hariç memur istediği anda görevinden ayrılabilir.
- Memur, yöneticiler karşısında özgürdür. Onların kölesi olmayıp, sadece yasalarla kendisine yüklenen kişisel olmayan görevleri yerine getirmekle yükümlüdür.
- İşe alınmalarında kriterleri daha önceden belirlenmiş mesleki yeterliliğe göre işe alınırlar. Onların liyakatleri sahip oldukları diploma ve özel yöntemlerle ölçülür.

- Üst düzey bir yetkili tarafından içeriği belirlenmiş özel bir sözleşmeye göre atanır (Eryılmaz, 2002: 56).
- Memurlar ve çalışanlar, görev aldıkları bürokratik örgütlenmeler içerisinde yaptıkları işin karşılığında maaş alırlar ve belirli bir süre çalıştıktan sonra emekliliği hak ederler. Maaşı, işgal ettiği makama, örgütlenme içerisindeki pozisyonuna ve kıdemine göre belirlenir (Weber, 1998: 197).
- Memurlar hizmet sürelerine, diğer memurlardan farklı eğitim durumlarına, işgal ettikleri pozisyonlardaki başarılarına göre üst kademelere yükselmeye ve kariyer yapma şansına sahip olurlar (Ergun ve Polatoğlu, 1992:62).
- Memurun ürettiği hizmet esnasında kullandığı araç, gereç ve malzemeler kendine ait değildir (Eryılmaz, 2002: 56).
- Bürokratik örgütlenme içerisinde yer alan memurlar, diğer çalışanlara göre toplum içerisinde farklı bir saygınlığa sahip olduklarından bunu korumak için uğraşırlar (Ergun ve Polatoğlu, 1992: 61).
- Memurlar, atandıkları pozisyonlarda görevlerini yerine getirirken azami derecede dikkatli ve disiplinli olmalıdırlar (Weber, 1998: 196).

Weber tarafından pratiği ortaya konan bürokrasi modelinde çalışanların kişisel keyfiyetlerinin ve uygulamalarının yürütülen işlerin devamlılığını etkilemeyeceği öngörülmektedir. Yürütülen bütün işler ve görevler önceden belirlenmiş kurallar ve ilkeler eşliğinde yerine getirilecektir. Weber'e göre devlet yönetiminin etkin bir şekilde devamlılığı için bürokratik bir model mutlaka olmalıdır (Ergun ve Polatoğlu, 1992: 62-63).

Weber tarafından pratiği ortaya konan "ideal tip bürokrasi modeli"nde bütün görevler ve yetkiler her türlü kişisel uygulamalardan arındırılmış kurallar paralelinde tanımlanmıştır. Bütün makamların, mevkilerin önemlerine göre sıralandığı katı bir yapı içerisinde bütün yetkiler açıkça belirlenmiş ve sınırları çizilmiştir. Bütün yapı içerisindeki görevler, konusunda uzmanlaşmış, profesyonel memurlar tarafından yerine getirilir.

1.2.5. İdeal Tip Bürokrasinin Avantajları

Weber'e göre ayrıntılı olarak özellikleri açıklanan "ideal tip" bürokrasi diğer yönetim şekillerine göre birçok avantajı beraberinde taşımaktadır. Bu üstünlükler, süreklilik, istikrar, disiplin, dakiklik, kesinlik, arşivleme (dosyalama bilgisi), hız, güvenilirlik, tam bağımlılık ve anlaşmazlıkların azaltılması olarak sıralanır (Gerth ve Mill, 2017: 214; Eryılmaz, 2002: 58)

Bu sayılan özellikleri taşıyan bir model, bürokrasi haricinde kalan ve kamusal hizmetlerden yaralanan kişilerin bekledikleri neticeler hakkında önceden tahminde bulunmalarını sağlayacaktır. Memuriyet makamlarını işgal edenlerin yetki ve sorumluluklarının önceden belirlenmesi, yürütülen faaliyetlerin belirli kriterlere bağlanmış olması makamların güvenilirliğini hizmet alanların gözünde artıracaktır.

İdeal bürokrasi tipinin temellerinin rasyonel ilkeler üzerinde şekillenmiş olması Weber'e göre bütün avantajların en önemlisidir. Bu yapının rasyonel olmasını görev ve sorumlulukların net bir biçimde belirlenmesi, iş bölümü, kurumsal faaliyetlerin ve davranışların kesin bir şekilde belirlenmesi unsurları sağlamaktadır. Weber için bu yüzden gerek kamusal gerek özel yönetim için böylesi bir model vazgeçilmez ve aynı zamanda kaçınılmazdır (Weber, 1998: 93).

1.3. LIBERAL DÜŞÜNCEDE BÜROKRASİ KURAMLARI

Bürokrasi kuramında Max Weber (1864-1920)'in modeli ayrıntılı bir biçimde incelendikten sonra liberal düşüncede bürokrasi kuramını inceleyen John Stuart Mill ve Ludvig Von Mises'in düşüncelerine yer verilecektir.

1.3.1. John Stuart Mill ve Bürokrasiye Yaklaşımı

Liberal düşünce İngiliz yazar John Stuart Mill (1806-1873)'in bürokrasiye bakış biçimi etrafında şekillenmiştir.

John Stuart Mill, bireysel özgürlükleri her şeyin üzerinde tutan bir anlayışla devlet müdahalelerine ve bürokrasiye bireysel özgürlükler açısından yaklaşmış; büyüyen bir devletin ve paralelinde genişleyen bürokrasinin özgürlükler yönünden tehlikeleri üzerinde durmuş ve "sınırlı devlet" ve dolaylı bir biçimde "sınırlı bürokrasi" iddiasını savunmuştur (Eryılmaz vd., 2013: 79).

Birey için önemli olan yeteneklerinin farkına varılması ve çabasının ortaya çıkarılmasını sağlamaktır. Devletin asli görevi bu yönde çalışmaktır. Devletin asli görevlerinden farklı alanlarda gücünün artması kişisel özgürlüklere müdahaledir. Mill'e göre; özgürlük, gücü elinde bulunduranların baskılarından korunmaktır (Türk, 2015: 5).

Eryılmaz'a göre; devlet bireyi ilgilendiren hayatın belirli bir bölümüne müdahalede bulunursa özgürlüğüne müdahale etmiş sayılır (Eryılmaz vd., 2013: 79). Devletin bireyin yaşam alanına müdahale etmesinin kendine göre haklı sebebi, yaşamsal alanına müdahalede bulunduğu bireyi kendisinden daha güçlü bireylere karşı korumaktır.

Devlet toplumun hayatın düzenini sağlamanın ve asli görevlerinin haricinde ne kadar çok görev üstlenirse çıktısı olarak o kadar fazla meslek grubunun çoğalmasına neden olur (Eryılmaz vd., 2013: 79). Neticesinde devlet, değişik meslek gruplarından çalışmayan ve üretmeyen kişiyi bünyesine çeker. Günlük toplum işinin çoğunluğu devletin kontrolünde bulunsa, kamu kurum/kuruluşları, en donanımlı ve liyakatli insanları bünyesinde toplamış olsaydı, toplum içerisindeki en zeki, yetenekli ve işin ehli insanları kalabalık bir üst düzey devlet yöneticisi içinde toplamış olur ve toplumun geri kalan kısmı her şeyi bu seçilmiş zümreden bekleyeceğinden toplumsal yeteneğin tekelleşmesi ve körelmesi söz konusu olurdu. Memurlar, kurumsal hafızaya göre standart iş yaptıklarından kırtasiyeci bir anlayışla hareket ettikleri söylenebilir.

John Stuart Mill, yönetim işinin profesyonel üst düzey bürokratların yani yöneticilerin tekelinde olmasını bürokrasi olarak adlandırmaktadır. Bu şekilde yönetici kadrolar, tecrübelerini bir araya toplar, iyi organize edilmiş geleneksel kurallara sahip olmasının ardından bu bilgileri reelde yönetim işini gerçekleştiren hükümete sunar. Toplumun yöneten yetenekli bir kamu yönetimi mutlaka gerekli olmasına rağmen, bu kadrolar halkın genelini temsil eden organların sürekli kontrolü altında olmalıdır. (Eryılmaz vd., 2013: 79). Başka bir ifadeyle bürokrasi, güçlü bir yönetim anlayışı için demokrasinin yetki verdiği yönetenlerin kontrolü altında bulunan ve yönlendirilen bir konumda olmalıdır.

1.3.2. Ludwig von Mises ve Bürokrasiye Yaklaşımı

Liberal düşüncenin John Stuart Mill'den sonra önemli ve son derece etkili ismi Ludwig von Mises (1881-1973) Avusturya asıllı bir iktisatçıdır. Bürokrasiyi eleştiren ve özel girişimi savunan bir bilim insanıdır.

Ludwig von Mises bürokrasiyi “neticesi piyasa fiyatı ile ölçülebilecek nitelik taşımayan idari hizmetleri görmek üzere başvurulmuş usuldür” diye tanımlamakla birlikte “hizmetlerin iktisadi hesaba göre kıymetlendirilemediği bir idare sistemi” olduğunu belirtmiş ve ayrıca “işlerin yüksek makamlar tarafından teferruatı ile tespit edilen kaide ve nizamla göre yürütülmesi” olarak nitelendirmiştir (Mises, 2000: 42- 44).

Devlete ait bir olgu olarak bürokrasiye yaklaşan Mises, onu toplumun hizmetlerini yapmak üzere kullanılan bir yöntem ile yönetim sistemi olarak görmekte ve özel girişimci teşebbüslerin yerine devlet kurumlarının kullanılması gibi anlamlar yüklemektedir (Eryılmaz vd., 2013: 79).

Mises, özel sektörde nihai hedefin kar olması ve işletmenin bu misyona göre hareket etme zorunluluğu olduğu için ticari işletmelerin, girişim faaliyetleri devlet müdahalelerinden uzak olduğu zaman bürokrasiye maruz kalmayacağını ve personelin kırtasiyeciliği düşünceyle hareket etmeyeceğini belirtmektedir.

Ludwig von Mises'in anlatımıyla, “sırf kar etmek maksadıyla çalışan bir özel işletme, hiçbir vakit bürokrasi tehlikesine maruz değildir” (Mises, 2000: 59). Özel müteşebbisin yerine devlet girişimciliğinin kullanılmasını totalitarizm olarak değerlendiren Mises'e göre bürokratik otorite, bireylerin kendi girişimlerini dilediği gibi yönetebilme özgürlüklerini sınırlayan ve devletin yükünü artıran bir yönetim sisteminin sonuçlanmış halidir (Eryılmaz, 2002: 33).

Mises'e göre totaliterlik, sadece bürokrasi demek değildir. Totaliterlik; kişinin çalışmak, dinlenmek ve hatta yaşamak hakkını resmi makamlar emrine/yetkisine bırakmasıdır. Böyle bir hal karşısında kişi, hükümetin onaylamadığı şeylerden hiçbirini yapmak yetkisine sahip olamaz (Mises, 2000: 17).

Mises, belirli kamu hizmetlerinde ve alanlarda güçlü bir demokrasi için bürokrasinin varlığını zorunlu görmektedir (Eryılmaz, 2002: 33). Diğer bir deyişle güçlü

bir demokrasi için, kontrol altında tutulan, yönetilebilen, şeffaf ve hesap verebilir bir bürokrasiye her zaman ihtiyaç vardır.

Demokratik yönetim biçimlerinde bürokrasi, kanunlara ve bütçeye aykırılık teşkil etmeden işleri yönetme biçimi olarak görülmektedir. Mises, kendi anlamlandırdığı bürokrasinin, demokrasinin esas ve yöntemleriyle bağdaştığı görüşünü savunur. Demokrasi, her zaman kanun üstünlüğüdür. Kanun üstünlüğü hiçbir mevki ve makam sahibinin, yazılı kanun yetki vermedikçe ve uygulanması gereken bir hal olmadıkça, bireysel işlere müdahale edilmemesine amirdir. Yasaların üstünlüğü ve bütçe, demokratik yönetim biçimlerinin olmazsa olmazı yani mihenk taşlarıdır (Eryılmaz, 2002: 34).

Mises'in karşı çıktığı şey, devletin asli görevlerinden uzaklaşarak faaliyet alanlarının genişlemesi, bazı alanlarda tekelleşmesi, ekonomik hayatta özel teşebbüslerin alanına girmesi ve müdahalede bulunmasıdır (Eryılmaz, 2002: 33).

1.3.2.1. Otorite Tipleri

Max Weber (1864-1920)'in bürokrasi ile ilgili ilkelerini daha kavramsal çözümleyebilmek için, onun otorite teorisine daha genel biçimde değinmemiz gerekir. Weber, gücü bir kişinin emirlerini başka bir kişinin davranışları üzerinde empoze etme olarak tanımlar (Mouzelis, 2003: 17). Diğer bir ifadeyle, bir kişi toplum içerisindeki sosyal bir ilişkide, kendi isteklerini başkasının direnmesine rağmen kabul ettirip yerine getirebiliyorsa yeterli yaptırım gücüne sahiptir (Eryılmaz vd., 2013: 84).

Otorite ise, gücün özel bir biçimidir. Bir emir karşındaki başka bir şahsa uyması gereken bir itaat görevi veriyorsa, bu tam anlamıyla otoritedir. (www.drmerk.wordpress.com., 18.11.2018) Otoritenin gücü aslında “meşruluk” esasına dayanır. Meşruluğun temelinde “inanç” bulunmakla birlikte, bu inanç yapılan düzenlemelerin, emirlerin kesinlikle doğru olduğunu ve harfiyen riayet edilmesi gerektiğini ifade eder (Mouzelis, 2013: 18).

Bu otorite tipleri sırasıyla “geleneksel”, “karizmatik” ve yasal otoritedir (Weber, 1986: 80).

1.3.2.1.1. Geleneksel Otorite

Weber'in ilk meşruiyet tipi, geçmiş zaman içerisinde oluşturulmuş gelenek ve görenekler üzerine şekillenir. Diğer bir ifadeyle geleneksel otorite “her zaman var olduğu” için, tarihsel dönemler içerisinde nesilden nesile aktarıldığı ve aynen kabul gördüğü için meşrulaşmış ve bunun sonucunda kutsallaştırılmıştır (Heywood, 2006: 307). Bu durumda, gücün kabul edilerek meşrulaştırılması iş bitirmede kabul gören geleneksel yöntemlerin kusursuz olmasına bağlıdır (Mouzelis, 2003: 18). Geleneksel otorite liyakate değil, kalıtım yoluyla sahip olunan toplum içindeki duruma göre şekillenmektedir.

Geleneksel yönetim şeklinde keyfiyet ve bireysel pratikler ön plana çıksa da temelindeki gelenek ve görenekler tarafından bunların sınırları keskin bir biçimde belirlenmiştir. Emretme kudretini elinde bulunduranlar toplum içerisinde işgal ettikleri statü sebebiyle otoriteye sahip efendilerdir. Efendilerin verdiği emirlerin geçerli olma durumu geleneklerle çelişki oluşturup oluşturmadığına bağlıdır (Eryılmaz, vd., 2013: 84).

Weber'e göre geleneksel otorite, çok eski tarihlerden beri hüküm süren gelenek ve göreneklerin kabul gören kutsallığının ve bu kutsallığın gücünü kullananların meşruluğuna olan inanca dayalıdır (Weber, 2012: 54). Otoritenin verdiği talimatlara ya kendisine duyulan sadakat ya da gelenek ve göreneklere duyulan saygıya istinaden itaat edilir.

Weber bu otorite tipini; patriarkal ve patrimonyal otorite olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Her ikisinin de kaynağında geleneklerin meşruluğun ana kaynağı olma devamlılığını sürdürmesi vardır. Patrimonyal otoritenin patriarkal otoriteye karşı en belirgin farkı iktidarın elinde bulunan gücün daha çok alanda etkili olması ve yönetim anlayışının karmaşık olmasıdır (Yılmaz, 1997: 41).

Patriarkal otorite tipinde çalışanlar yönetim erkini kullanan kişinin akrabaları ve kayırdığı kişiler arasından seçilmektedir. Başka bir deyişle liyakatleri doğrultusunda değil yöneticilere bir bedel karşılığında bağlı olan kişilerdir (Mouzelis, 2013: 18). Ancak patrimonyal otorite yönetim anlayışına göre daha fazla alanda faaliyet gösterdiği için karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu kadar fazla alanda faaliyet gösteren yönetim kadrolarının yöneticilere sadakatle bağlı yakınlarından seçilerek doldurulması imkansızdır. Bu sebeple iktidar sahibine sadakatle bağlı olmak temelde aranan en önemli kriter olmaktadır.

Patriarkal ve Patrimonyal geleneksel otorite tiplerinde yönetimde olması gereken iş bölümü ve uzmanlaşma yeteri kadar gelişmediği gibi, idari işler ve görevler tarihsel süreç içerisinde gelen geleneklerin takip edilmesiyle yerine getirilir (Yılmaz, 1997: 42).

1.3.2.1.2. Karizmatik Otorite

Weber'e göre karizmatik otorite, bir kişinin olağan dışı ve tanrı tarafından kendisine verilen kutsallığına, kahramanlıklarına, örnek olacak niteliklerine veya kendisi tarafından emredilen hususların ya da verdiği emrin kutsallığına olan sadakate dayalıdır (Weber, 2012: 54). Başka bir deyişle yönetilenler, otorite sahibinin verdiği emirlerin baskısını kendisine duydukları güven sebebiyle kabul ederler (Mouzelis, 2003: 18). Bu otorite tamamen geleneksel otoriteye ters bir seyir halinde gelişebilir. Önemli olan tanrı vergisi bir kişiliğe sahip olduğuna dair yaygın bir inanç uyanmasıdır (Eryılmaz, 1993: 39). Bu özelliklere sahip kişiler genelde kriz anlarında ortaya çıkarlar ve nadir kişiliğe sahip olduğuna inanıldığından toplum nazarında koşulsuz kabul görürler.

Bu otorite tipinde idari aygıt, yeterli miktarda takipçiye sahip olduğu zaman (Eryılmaz, 2002:53) çok gevşek ve istikrarsızdır (Mouzelis, 2013:18). Lider ve halk arasında genellikle en inançlı takipçiler aracı bir rol üstlenirler.

Weber'in otorite tiplerini içerisinde üzerinde en çok durulmuş ve enteresan bulunanı karizmatik otorite olmuştur. Karizmatik otorite, toplumsal ve psikolojik bir sonuçtur. Çünkü karizmatik otorite, içinden çıktığı toplumun özelliklerini taşır ve bağımsız bir biçimde değerlendirilemez. Bütün toplumlar kendi karizmatik liderlerini tarihlerine, geleneklerine, siyasal ve ekonomik şartların oluşturduğu şartlara göre belirler (Eryılmaz, 2002: 53).

1.3.2.1.3. Yasal/Rasyonel Otorite

Weber'e göre, bu otorite tipinin dayandığı temel, kanunlara göre egemenlik hakkını kullananların, yönetilenlere emir verme yetkisine sahip olduğu inancıdır (Weber, 2012: 54). Başka bir deyişle, yasal otorite "yasalara dayanan" egemenliktir. Kanunların bütün olarak geçerli olmasına ve gerçekçi kurallara dayanan işleve uygun "yetkiye" olan

inanca bağılıdır (Eryılmaz vd., 2013: 84). Kanunlar tarafından konulmuş görevlerin yerine getirilmesinde bağlılık, harfiyen uygulama ve söz dinleme ana kriterlerdir.

Yasal otorite, yalnızca kamu kurum ve kuruluşlarında geçerli olmakla birlikte, Weber bu otorite tipine bir de “rasyonellik” eklemiştir (Eryılmaz, 1993: 40- 2002: 54). Otorite erkinin talimat verme yetkisini kullananlar yasal/ussal kurallara uygun davrandıkları sürece yasaldir. Otoritenin emir verme yetkisine maruz kalanlar, otorite erkini elinde bulunanlara değil, hukuka (rasyonel kurallara) rıza gösterirler. Weber’e göre bürokrasi, yasal/rasyonel otoritenin en gelişmiş ve en saf halidir (Eryılmaz, 1993: 40- 2012: 54).

Diğer bir anlatımla, yasal otorite tipine riayetkâr olan idari aygıt bürokrasi denilir (Eryılmaz, 2002: 54). Bürokratin makamı, yönetici, yönetilen ve mesai arkadaşları ile ilişkileri, kişisel olmayan kurullarla kesin bir şekilde tanımlanmıştır. Yani memurun mevkii, makamı satılamaz, ikinci kişilere miras bırakılamaz, özel işlerle bütünleştirilemez ve tahsis edilemez (Mouzelis, 2013: 19). Kişisel malla, mülkle resmi servet arasındaki kesin ayırım bu otorite tipinin niteliği olduğundan, bu onu patrimonyal ve feodal yönetim tipinden ayıran karakteristik bir özelliktir.

Weber’e göre geleneksel, karizmatik ve yasal/rasyonel otorite tipleri hiçbir zaman gerçek hayatta “saf” bir şekilde ortaya çıkmaz (Eryılmaz, 2012: 54). Başlıca otorite sistemleri geleneksel, karizmatik ve yasal/rasyonel otoritenin bir sentezidir (Mouzelis, 2013: 19). Ancak, Weber’e göre bu üç tip örnekleme, araştırmacıların gerçek ve ideal arasındaki farklılıkların nedenlerini bulabilmeleri ve gerçek bir yönetim sisteminin geleneksel, karizmatik ve yasal/rasyonel bileşenlerinin çeşitli birleştirmelerle açıklamalarına yardımcı olacaktır.

1.4. BÜROKRASİNİN VE SİYASETİN GÜÇ KAYNAKLARI

Bürokrasinin örgütlenme amacı içerisinde siyasilere bağlı olarak görevlerini yerine getirmeleri beklenirken zaman zaman onlarla güç/otorite mücadelesi içerisine girdikleri görülmektedir. Bürokrasinin elinde bulundurduğu güç kaynaklarının onu her zaman siyasilere karşı bir güç odağı, mecbur idare edilmesi gereken bir zümre haline getirdiği dikkati çekmektedir.

Siyasilerin ve bürokrasi örgütlenmeleri içerisinde yer alanların liderlik ve otorite çekişmeleri içerisinde ellerinde birbirlerine karşı kullanabilecekleri enstrümanlara sahip kaynaklar bulunmaktadır. Aşağıda bürokrasinin ve siyasi iktidarın ya da bu gücü kullananların elinde bulundurdukları güç kaynakları iki başlık etrafında incelenecektir.

1.4.1. Bürokrasinin Güç Kaynakları

Bürokratik örgütlenmelerin dolayısıyla örgüt içerisinde görev alan memurların, halk tarafından seçilmiş siyasi otoriteler karşısında elde ettikleri üstünlükleri sürekli eleştirilen önemli bir olgudur. Bürokratların zaman içerisinde elde ettikleri gücü kullanarak siyasiler karşısında önem ve yetkilerini artırmaları, demokratik unsurların güç kaybına neden olmaktadır. Bunun başlıca sebebi, bürokratik örgütlenmelerin belirli bir pratiğe sahip sistemsel bir yapı içerisinde örgütlenmeleri ve memurların seçilme yoluyla değil atama yoluyla göreve başlamalarıdır. Bürokrasinin siyasiler karşısında ellerinde bulunan gücü artıran temel unsurlar; bilgi ve uzmanlık, karar verme iktidarı, devamlı bir statü, özerk yapılı örgütler, planlama ve bütçeleme ve örgüt ideolojisidir (Gökçe vd., 2002: 54).

- a. **Bilgi ve uzmanlık:** Bürokratların elinde bulundurdukları bilgi ve uzmanlık bürokrasiyi güçlendiren en önemli ve ayırt edici özelliktir. Gerçek anlamda anlaşılması uzun zaman gerektiren hizmet ve kritik görevler hakkında hem siyasilerle hem de vatandaşlarla karşılaştırdıklarında bürokratlar genelde derinlemesine bir bilgiye sahiptirler. Önemli bir alanda derinlemesine bilgi, donanım ve uzmanlık gerektiren bir konuda yadsınamaz tecrübeleri ve uzmanlıkları vardır. Uzun süre bu görevde olduklarından daha etkili çalışma yöntemleri geliştirme konusunda sınırsız imkanlara sahip olmakla birlikte bu süre bürokratlara karar alma ve uygulama süreçlerinde birinci derecede etkinlik sağlayabilmektedir.
- b. **Karar verme iktidarı:** Bürokrasinin hızlı karar verme iktidarı ikinci güç kaynağıdır. Bürokrasiler, genelde kırtasiyecilik/yazçizcilik ve verimsizlik gibi nedenlerle suçlansalar da; yasama organlarına göre daha hızlı karar alma, toplanma, uygulama imkanına sahip olabilmektedir (Eryılmaz, 2002:98). Buldukları göreve atamayla gelmiş olmaları dışarıdan gelebilecek bir çok baskıdan bürokratları kurtardığı gibi, idari düzenlemeleri yapmalarına da zemin

hazırlamaktadır. Kanunlardaki boşluklar bürokratlar tarafından uygulamada doldurulduğundan bu durum onların idare içerisindeki konumlarını güçlendirmektedir.

- c. **Devamlı bir statü:** Seçimle görev başına gelmiş siyasiler, atamayla görev başına gelen bürokratlara göre daha az görev yaparlar. Siyasi iktidarlar değişse bile, kamu bürokrasisi aksamadan görevine devam eder; yani memurlar görevinin başındadır. Bürokratların görev süreleri seçimle iş başına gelmiş hükümetlere tabi değildir (Eryılmaz, 2002: 99). Profesyonel bir meslek, yasalara aykırı davranışlarda bulunulmadıkça görevden uzaklaştırılmayacak ve zorla emekliye sevk edilemeyecek bir pozisyon olarak tanımlanan memurluk, siyasilere karşı onları daha tecrübeli bir konuma taşımaktadır. Yine bürokratik örgütlenme içerisinde memurlara kurum içi veya kurum dışı kazandıkları mesleki liyakatler nedeniyle tarafsız olarak yükselme şansı verilmektedir. Kariyer diye adlandırılan bu sistem sayesinde memurlar kendilerini geliştirme ve daha iyi konuma gelebilme şansını elde etmektedirler.
- d. **Özerk yapıli örgütler:** Siyasilere ve siyasi gruplara karşı bürokratları avantajlı bir hale getiren önemli unsurlardan biri bakanlık seviyesindeki örgütlenmeler hariç bahse konu kamu kurum/kuruluşlarının özerk yapıli biçimidir. Bu örgütlenmeler belirli bir süre için göreve gelmedikleri için siyasiler gibi iktidar erkinin baskısı altında kalmadan görevlerini yerine getirme olanağına sahiptirler. Özerk yapıya sahip kamu kurum/kuruluşları ve kamu iktisadi teşekkülleri merkezi yönetim örgütlenmesinin etkisinde kalmadan faaliyetlerini sürdürebilirler. Bu özerk yapı onların siyasiler karşısında baskı altında kalmadan, bağımsız, tarafsız ve güçlü bir hale gelmesini sağlayabilmektedir.
- e. **Planlama ve bütçeleme:** Planlama ve bütçeleme bürokrasiye birtakım güçler sağlayabilecek teknik araçlar barındırmaktadır. Başka bir deyişle, planlama kendi bulunduğu konumu güçlendirecek ve siyasileri etkileyecek teknik imkanlar sunmakla birlikte; siyasi karar mercilerinin yetki alanı dışına önemli ve hassas konuların bırakılmasına neden olmaktadır (Eryılmaz, 2002: 102- 103). Bürokratlar konumları itibariyle uzman oldukları konu hakkında daha hızlı ve

etkin bir şekilde bu faaliyetleri yürütebilirler. Bürokratların bu alandaki uzmanlıkları siyasileri kendilerine bağımlı hale getirebilmektedir.

- f. **Örgüt ideolojisi:** Bürokratik örgütlerin diğer bir güç kaynağı ise örgüt ideolojisidir. Seçimle iş başına gelmiş hükümetlerin izlemeleri gereken yol haritaları hakkında (ne yapılmalı- ne yapılmamalı) engin bilgilere sahiptirler (Eryılmaz, 1994: 234- 2002: 99). Genelde bu fikirler daha çok kurumun uzmanlık alanını kapsadığından dar uzmanlık alanıyla sınırlı olup, bir parti programında bahsedilen fikirler gibi genel ifadelerden oluşmazlar (Eryılmaz vd., 2013: 88). Bu dar alandaki uzmanlıkları, kurum olarak tek bir misyona sahip olmaları ve sahip oldukları misyona odaklanarak örgütlenmeleri seçilmiş siyasilere karşı bir güç odağı haline gelmelerine olanak sağlamaktadır.

1.4.2. Siyasetin Güç Kaynakları

Bürokratların uzun süre aynı görevde olmalarının sonucunda alanlarında elde ettikleri uzmanlıklarından kaynaklanan üstünlüklerine karşılık, siyasilerinde ellerinde kullandıkları güç kaynakları vardır (Öztürk, 2004: 25) Siyasi kurumların kullandıkları güç kaynaklarını da “meşruiyet”, “bütçe yapma yetkisi”, “karşı bürokrasi oluşturma”, “bürokrasiyi siyasallaştırma” (Eryılmaz vd., 2013: 89) başlıkları altında sıralayabiliriz.

Siyasiler halk tarafından seçilerek geldiklerinden ve halkı temsil ettiklerinden meclislerin, hükümetlerin, belediyelerin sahip oldukları en önemli güç kaynağı meşruiyettir. Bu meşruiyetin dayanağını ise, demokrasinin temelindeki demokratik ilkeler, anayasa ve yasalar oluşturmaktadır. Bu kapsamda, siyasilerin resmi ve anayasal güçleri, bürokratların gerçekleştirmek istedikleri şeylerin dayanağı olan güç ellerindedir.

Siyasi kurumların ikinci ve belki de en etkili güç kaynağı bütçe oluşturma yetkisidir. Bütçe yapma, kaynak aktarma, kaynak bulma ve vergi koyma işlemlerine karar verme yetkisi bürokratların elinde olmayıp, siyasi örgütlerin yetkisi dahilindedir. Böylesi bir durum kurum olarak gelişmeye yönelmek, proje üretmek ve varlığını devam ettirmek için para kaynaklarının finans edilmesi yetkisinin bürokratların elinde olmaması sonucunu doğurmaktadır. Siyasilerin elinde bulunan bütçeleme yetkisi, bürokratları denetleme ve kontrol altında tutmada önemli bir unsurdur. Bu unsur, kurumların tabir yerindeyse kendi istediğini yapan özerk-otonom bir yapıya bürünmesinin ve ekonomik-

politik bir kuruma dönüşmesinin önünde önemli bir engel teşkil eder (Oktay, 1997: 43-44).

Siyasi kurumların her zaman başvurduğu meşruiyet kaynağı temsil ettikleri halktır. Bütün siyasi kurumların tabanında, genel ve yerel belirli bir seçmen kitlesi bulunmaktadır (Eryılmaz, 1994: 235- 2002: 106). Siyasi kurumların, tabanını oluşturan seçmenler, genel ve yerel parti teşkilatları ve diğer baskı gruplarının gücünü kullanarak bürokrasi üzerinde otorite oluşturabilirler ve bürokrasiyi kontrol altında tutabilirler.

Siyasi liderlerin, gittikçe güçlenen bürokratik gücü kontrolü altında tutmak için kullandığı önemli bir unsur da karşı güçtür. Bunu da kendine bağlı alanında bilgili ve uzman kadrolarını geliştirerek sağlamaktadır. Konunun özünde karşı bürokrasiler oluşturmak yatmaktadır. Devletlerin yönetim biçimlerine göre çeşitli kademelerde danışman, uzman ve müşavir kadrolarında istihdam edilen bürokrasi dışı kadrolar, bürokrasinin bilgi ve uzmanlık tekeline kırabilirler (Eryılmaz vd., 2013: 89). Siyasi liderlerin, bürokrasiyi kontrol altına almaya çalışmasının altında kendi gücü karşısında ikinci bir güce karşı olan tahammülünün olmadığı gerçeğinin yattığı söylenebilir.

Siyasi iktidarların kendi yönetim kadrolarını oluşturmakta kullandığı ve ellerinde bulundurduğu diğer güç ise bürokrasiyi siyasallaştırmaktır. Özellikle kendilerine yakın ve sadakatlerinden şüphe duymadıkları kişilerin özelliklerini liyakatlerinden daha ön planda tutarak atamalarda belirleyici kriter olarak görürler. Bu yöntem, sistem içerisinde siyasi çekişmelere neden olacağından güç kaynağı olarak diğerlerine göre olumsuz bir nitelik taşımaktadır. Böyle bir yöntemin olumsuz olarak değerlendirilmesine yol açan sebepler arasında bürokrasinin tam olarak işlem ve görevlerini yerine getirememesi, siyasi karışıklığa karşı duyarlı olması ve kamu faydasını gütmeye ilkesinin zarar görebileceği algısının oluşmasıdır (Oktay, 1997: 46).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ BÜROKRASİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ VE KURUMSAL YAPISI

2.1. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ BÜROKRASİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Milli Mücadele döneminde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin dolayısıyla TSK askeri bürokrasisinin tarihsel gelişimi, yeniden düzenli ordunun kurulma tarihinin hemen öncesinden başlanarak ele alınacaktır.

Bu sınırlamanın ilk sebebi TSK'nın kuruluş tarihinin eski Türk devletlerine kadar dayanması ve çalışmanın ana eksenini oluşturmamasıdır. Diğer bir sebebi ise düzenli bir ordunun Cumhuriyet tarihimizle birlikte başlamış olmasıdır.

Türk askeri bürokrasisinin tarihsel gelişimi Milli Mücadele döneminden başlamak üzere beş ana başlık altında incelenecektir. Bu dönemler, Milli Mücadele dönemi, Cumhuriyet dönemi, İkinci Dünya Savaşı dönemi, 1960 ve 1980 darbe dönemleridir.

2.1.1. Milli Mücadele Döneminde Askeri Bürokrasinin Gelişimi (1919-1923)

Milli Mücadele döneminde İstanbul'un işgal edilmesinden sonra Anadolu'da oluşan Kuvayi Milliye ruhu yeni bir direnişi başlatmıştır. Hemen sonrasında Anadolu'da Kuvayi Milliye ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri kurulmuştur. Yapılan çalışmalar ve istişareler neticesinde Ankara'da kurulan meclis Türkiye Cumhuriyetinin temelini oluşturmuştur.

Muvakkat Heyeti İcraiye (Geçici İcra Kurulu) adıyla kurulan bu ilk mecliste Mustafa Kemal Paşanın isteğiyle Genelkurmay Bakanlığı (Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaleti), Bakanlar Kurulu içerisinde bir bakanlık olarak yerini almıştır. Bakanlar Kurulu içerisinde Genelkurmay'ın Bakanlık seviyesinde Milli Savunma Bakanlığı (Müdafaa-i Milliye Vekaleti)' ndan bağımsız bir konumda kurulmasına karar verilmiştir. Bu aynı zamanda Genelkurmay Bakanının Meclis tarafından seçilmesi anlamına gelmekteydi (Çoker ve Öztürk, 1994: 93).

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaletinin, Harbiye Nezaretine veya Müdafaa-i Milliye Vekaletine bağlı olmasına Mustafa Kemal Paşa karşı çıkmıştır. İleri sürdüğü sebep ise, ordunun bilimsel olarak teşkilatlanması ve savunma ihtiyaçlarının asker kişiler tarafından belirlenmesidir. Müdafaa-i Milliye Vekaletinin ise orduyu yerleşme, beslenme ve barındırma yönünden donatmak temel görevleri arasında sayılmıştır. Müdafaa-i Milliye Vekaletinin ordunun emir komutasında herhangi bir görevi olmamakla birlikte,

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaleti bakanlık olarak yalnızca meclise karşı sorumlu tutulmuştur (Özdemir, 1993: 60).

Milli Mücadele döneminde Genelkurmay Bakanlığının temel görevleri ordunun emir-komutasını sağlamak, teşkilatlanma ve seferberlik işlemlerini yürütmek olarak belirlenmiştir. Askere alma, tedarik, beslenme ve barınma işlemleri ise Milli Savunma Bakanlığı (MSB)'nin temel görevleri arasında sayılmıştır.

Yapılan kanun değişikliği sonrası Başkomutanlık Yasasının kabulü ve Mustafa Kemal Paşa'nın ordunun başına geçmesiyle birlikte bu yetkiler tamamen kendisine verilmiştir. Bu kanunun yaptığı diğer bir değişiklik ise, MSB ve Genelkurmay Bakanlığının Başkomutanlığın teşkilatlanmasına dahil edilmesi olmuştur (acıkerisim.tbmm.org.tr, 2019).

2.1.2. Kuruluş Döneminde Askeri Bürokrasinin Gelişimi (1923-1944)

Cumhuriyetin ilanından sonra Genelkurmay Başkanlığı, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaleti teşkilatlanmasına 03 Mart 1924 tarihinde halifeliğin kaldırılmasından sonra çıkarılan 429 Sayılı kanunla son verilmiştir. Bu kanuna göre Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaletinin varlığına son verilmesine, yerine Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti (Genelkurmay Başkanlığı) kurulmasına karar verilmiştir (Çelik, 2007: 161).

429 sayılı kanuna göre Genelkurmay Başkanlığı, barış zamanlarında ordunun emir ve komutasını Cumhurbaşkanı adına yürüten en yetkili makam olarak belirlenmişti. Yine aynı kanun hükümlerine göre Genelkurmay Başkanı, Başbakanın teklifi Cumhurbaşkanı'nın onayıyla atanmaktaydı.

429 sayılı kanunun yürürlüğe konulduğu Cumhuriyetin ilk yıllarında, Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle askerinin siyasetten ayrılmasına karar verilmiş ve kanun hayata geçirilmiştir (Bayramoğlu, 1997: 41).

Cumhuriyetin hemen başında yapılan ilk anayasa olma özelliğini taşıyan 1924 Anayasasında, TSK'nın emir-komuta zincirinin barış ve savaş döneminde nasıl olacağı düzenlenmiştir. TSK'nın emir komutası 429 sayılı kanuna göre barış zamanlarında Genelkurmay Başkanlığına verilirken, 1924 Anayasası hükümlerine göre bu yetki savaş zamanında Bakanlar Kurulunun önerisi ile Cumhurbaşkanı tarafından atanan kişiye verilecekti. Yine Anayasanın 40ncı si hükümlerine göre Başkomutanlık makamı Türkiye

Büyük Millet Meclisi (TBMM) makamından manevi olarak ayrılmadan Cumhurbaşkanı tarafından temsil edilecekti.

Yapılan düzenlemelerden sonra Genelkurmay Başkanlığı, iktidardan bağımsız olarak sadece askeri konuları düzenleyen, dış ve iç tehditlere karşı savunma taktikleri geliştiren ve her daim hazır bir kurum haline getirilmiştir. Bu düzenlemelerin yanında MSB ise, Genelkurmay Başkanlığı tespit edilen hususlara yönelik ordunun ihtiyaçlarını karşılayan bir konuma getirilmiştir (T.C. 1924 Anayasası, md. 40).

Deniz ve Hava Kuvvetleri'nin modernizasyonu kapsamında 1924 yılında bir düzenlemeye gidilmesi fikri ortaya atılmış ve sonrasında Bahriye Bakanlığı kurulması öngörülmüştür. Böyle bir teşkilatlanmanın askeri bürokrasi üzerinde olumsuz bir etki yaratacağı ve emir komutada çok başlılığa neden olacağı itirazları yapılmıştır. Genelkurmay Başkanlığı'nın siyasetten bağımsız bir kurum haline getirildiği bir dönemde Bahriye Bakanlığı'nın bakanlık olarak teşkilatlanmasının uygun görülmediği görüşü ortaya atılmıştır. Bir başka öneri ise Bahriye Kuvveti'nin bir bakanlık teşkilatı olarak değil, tamamen Genelkurmay Başkanlığı gibi bağımsız bir örgüt olarak teşkilat olarak örgütlenmesiydi. Böyle bir teşkilatlanmaya gidilmesi uygulamada birtakım sorunlar meydana getirmekteydi (Çelik, 2007: 165).

Yapılan bütün karşı çıkmalara rağmen 1924 yılında Bahriye Bakanlığı kurulmuştur. Bahriye Bakanlığına daha önce MSB tarafından yürütülen Deniz Kuvvetleri'nin idari, mali ve lojistik faaliyetler devredilmiştir. Bu oluşumun sonrasında Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde Deniz Kurmay Başkanlığı teşkil edilmiştir (539 Sayılı Kanun, md. 27).

539 sayılı kanun hükümlerine göre Genelkurmay Başkanlığı ile Milli Savunma Bakanlığı arasındaki teşkilatlanmaya benzer şekilde Bahriye Vekaleti'nin de Deniz Kuvvetleri'nin emir ve komutasında hiçbir yetkisi yoktu. Genelkurmay Başkanlığı altında oluşturulan Deniz Kuvvetleri Başkanlığı tarafından kuvvetlerin sevk ve idaresi yürütülmekteydi (Jenkins, 2005: 27). MSB ve Bahriye Bakanlıklarının ortak görevi ise, Genelkurmay Başkanlığı'nın yayımladığı raporlara istinaden ordunun lojistik, mali ve idari yönden her zaman hazır bulunmasını sağlamaktı.

Askeri bürokrasi anlamında kuruluş döneminde atılan en büyük adımlardan bir diğeri ise, üyeleri arasında Milli Savunma Bakanı, Bahriye Bakanı, Genelkurmay

Başkanı, Ordu Müfettişleri, Donanma Kumandanı, barış ve savaş zamanında ordu veya donanma kumandanlığı yapmış kişiler arasında seçilen dört üyeden oluşan Yüksek Askeri Şura (YAŞ)'ın 22 Nisan 1925 tarihinde kabul edilen 636 sayılı kanunla kurulmuş olmasıdır. Yeni kurulan YAŞ her yıl Aralık ayında zorunlu toplanmasının yanında doğal başkanı olan Cumhurbaşkanının, MSB veya Genelkurmay Başkanlığının gerekli gördüğü durumlarda acilen toplanacaktı. YAŞ'ın görevleri arasında Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri'ndeki terfi esaslarını görüşmek, esaslar hakkında gerekli değişikliklerinin yapılmasını teklif etmek, Ordu ve Kolordu Komutanları seviyesinde atanma, görev süresini uzatma ve emeklilik gibi sosyal hakları hakkında karar vermek bulunmaktaydı (Çelik, 2007:173- 174).

Cumhuriyet'in kuruluş döneminde askeri bürokrasiye yönelik teşkilatlanmaların tamamlanmasının yanında 1930'lu yıllarda yapılan tek değişiklik ise Jandarma teşkilatının İçişleri Bakanlığı'na bağlanması olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı tarihten savaşın sonuna kadar askeri bürokrasiye yönelik düzenlemelere son verilmiş, güçlü bir savunmaya yönelik ordu oluşturmak için bütçenin hemen hemen % 60'lık bir bölümü modern silah ve teçhizatları alımı için ayrılmıştır (Hale, 1994: 79).

2.1.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Askeri Bürokrasinin Gelişimi (1944-1960)

İkinci Dünya Savaşının bitmesine müteakip Sosyal Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin dünya devletleri arasında iki büyük güç haline gelmesi iki kutuplu bir dünya düzeninin ilk adımını oluşturmuştur. Yaşanan bu gelişmeler sonrasında Türkiye'deki askeri bürokrasi yeniden bir yapılanma süreci içerisine girmiştir.

Sovyet yanlısı rejimlerinin hızla oluşması karşısında tedirgin olan Batılı devletler tarafından 1949 yılında Kuzey Atlantik Paktı (NATO)'nın kurulması ve soğuk savaş döneminin başlaması, SSCB'nin Türkiye'den toprak talep etmesi, Amerika'nın 1947 yılında Türkiye'ye askeri yardım yapması, Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne ve NATO'ya üye olması sonrasında 1951 yılında Kuzey Kore'ye asker göndermesi Türkiye'de askeri bürokrasinin şekillenmesinin başlangıcı olmuştur.

Genelkurmay Başkanlığı otonom bir kuruluş olmaktan çıkarılarak önce Başbakanlığa, ardından MSB'na bağlanmıştır. Bu teşkilatlanmanın sonrasında ordunun ana faaliyetlerinde uluslararası kriterler ön plana çıkmaya başlamıştır (Çufalı, 2004: 15).

Genelkurmay Başkanlığının 4580 sayılı kanunla 1944 yılında Başbakanlığa bağlanmasının gerekçesi olarak Türkiye Cumhuriyeti 1924 Anayasasında “Her ne kadar Silahlı Kuvvetlerin Genelkurmay Başkanlığının, Milli Müdafaa Bakanlığına bağlanması çok tabii bulunmakta ise de müdafaa hizmetleri sadece ordunun yetiştirilmesi ve ikmal demek olmayıp milli seferberliği, tüm, total milletin harbe hazırlanmasını da kapsadığından, bu da bir Başvekalet mevzuu olduğundan, Başvekaletle bağlanması uygun görülmüştür.” ifadeleri yer almaktadır (T.C. 1924 Anayasası, C:III: 3045).

Yapılan bu değişiklikle Genelkurmay Başkanlığının görevleriyle ilgili konularda doğrudan bakanlıklarla yazışma yapmasının önüne geçilmiş, yeni yasayla bu yetkiye ilişkin bütün esaslarda Başbakanın uygun görmesi halinde değişiklik yapılabileceği hükmü getirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin 1945 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşmasına taraf olmasının ardından ABD ile askeri ve ekonomik yardımlardan faydalanmak üzere yakın bir işbirliği içine girmişti (Erhan, 2003: 537). NATO kurulduktan üç yıl sonra Türkiye üye olmayı kabul etmiş ve Türk ordusu NATO kuvvetlerinin en büyük güçlerinden biri haline gelmiştir.

Genelkurmay Başkanlığı Cumhuriyet tarihinde ilk kez MSB'ye bağlanmış ve bakanlığın bir birimi haline getirilmişti. 1939 yılı içerisinde MSB'nin görevlerine yeniden düzenleyen 5398 sayılı kanun, Milli Savunma Yüksek Kurulu adlı yeni bir teşkilatlanma sağlayan 5399 sayılı kanun ve YAŞ'ın işleyişini düzenleyen 5400 sayılı kanunlar hayata geçirilmiştir (Çelik, 2007: 191) Yapılan bu düzenlemeler askeri bürokrasinin idari örgütlenme içerisinde yerini belirleyen önemli değişimler içermekteydi.

5398 sayılı kanun gereği Silahlı Kuvvetlerin barış ve savaş zamanında hazırlanması, sevk ve idaresi MSB'ye bırakılmıştı. TSK'nın personel, eğitim, istihbarat, seferberlik, ikmal ve harekât işlerinin Genelkurmay Başkanlığı görüşü alınarak bakanlık tarafından, diğer ihtiyaçları ise bakanlık müsteşarlığı tarafından yerine getirilmesi sorumluluğu hükme bağlanmıştır. Ayrıca MSB'na, Genelkurmay Başkanı'nın atanması ve değiştirilmesi hususunda Bakanlar Kuruluna teklifte bulunması yetkisi verilmişti. Yine

aynı yasa hükümlerine göre bakanlık bütün kuvvet komutanları, ordu müfettişleri ve orgeneral ile oramiral seviyesindeki komutanların atanması konusunda Bakanlar Kurulu'na teklif verme hakkına sahip olmuştur (Özdemir, 1993: 91).

5400 sayılı yasanın yaptığı en önemli değişiklik Yüksek Askeri Şura'nın yapısı içerisinde doğal başkan sıfatıyla bulunan Cumhurbaşkanı'nın yerine Başbakan'ın doğal başkan olmasıydı (5400 Sayılı Kanun, 1949). YAŞ'ın yapısındaki ikinci önemli değişiklik üye sayısında yapılmıştı. Yeni düzenlemeye göre Milli Savunma Bakanı, Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları, Ordu Müfettişleri, Milli Savunma Yüksek Kurulu Genel Sekreteri ve orduda alt kademede barış ve savaş zamanında görev almış kişilerden belirlenen altı kişi olmak üzere toplam on beş kişi YAŞ'ın daimî üyesi olmuştu. Üçüncü önemli değişiklik ise, YAŞ'ın toplanmasına ilişkin daveti Başbakan'ın yapacak olmasıydı. Başbakan'ın olmadığı durumlarda yerine Milli Savunma Bakanı, onun da olmadığı durumlarda Genelkurmay Başkanı YAŞ toplantılarına başkanlık yapacaktı (Çelik, 2007: 196).

2.1.4. 1960-1980 Döneminde Askeri Bürokrasinin Gelişimi

TSK'nın 27 Mayıs 1960 tarihinde yaptığı askeri müdahaleyle hem Türk siyasi hayatı hem de askeri bürokrasi için yeni bir dönem başlamıştır. 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin hemen sonrasında ülke 15 Ekim 1961 tarihine kadar Milli Birlik Komitesi (MBK) tarafından yürürlüğe konulan tebliğlerle yönetilmiştir. Ayrıca anayasadan doğan tüm hak ve yetkiler MBK tarafından sonuna kadar kullanılmıştır.

Askeri darbenin sonrasında hazırlanan ve yürürlüğe konulan 1961 Anayasası, askeri bürokrasinin teşkilatlanmasına yönelik düzenlemelerin yanında idari örgütlenme içerisindeki konumunu güçlendirmiş ve güvence altına almıştır.

Genelkurmay Başkanlığı daha önce bağlı bulunduğu MSB'nin üstünde bir konuma getirilerek doğrudan Başbakanlığa bağlanmıştır. 1949 yılında yapılan düzenlemelerle Genelkurmay Başkanı, Bakanlar Kurulunun teklifiyle Başbakan tarafından atanırken, 1961 Anayasası ile yine Bakanlar Kurulunun teklifi ancak Cumhurbaşkanı'nın onayıyla atanır hale getirilmiştir. Ayrıca barış ve savaş zamanı gözetmeksizin TSK komutanının Genelkurmay Başkanı olduğu hükmü Anayasanın 110ncu sinde belirtilmiştir (T.C. 1961 Anayasası, C: III, 3041- 3085).

5400 sayılı kanun gereği önemli değişikliğe uğrayan YAŞ 1961 Anayasası ile ilga edilerek yerine, Cumhurbaşkanının başkanlık edeceği bulunmadığı zamanlar da Başbakanın başkanlık edeceği Milli Güvenlik Kurulu (MGK) teşkil edilmiştir (T.C. 1961 Anayasası, C:III: 3041- 3085).

1961 Anayasasının yaptığı bütün değişikliklerin yanında TSK'nın TBMM ve Cumhurbaşkanlığı ile ilişkisinin kuvvetlendirilme 1924 Anayasasına dönüş olarak görülmüştür.

1971 yılında demokrasinin kurulacak hükümet ile tesis edilememesi durumunda dönemin Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları tarafından 12 Mart Muhtırası olarak adlandırılan metinle ordunun yönetime el koyacağı bildirilmiştir. Bu kapsamda çıkarılan 1488 sayılı kanunla anayasanın 110ncu sine “MSB'nın görev ve yetkileri, Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıklarıyla ilişkileri kanunla düzenlenir.” hükmü eklenmiş ve Genelkurmay Başkanlığının anayasal sistem içerisinde otonom bir kurum olduğu anayasal ilkelere dayandırılmıştır (1488 Sayılı Kanun, md. 110).

2.1.5. 1980'den Günümüze Askeri Bürokrasinin Gelişimi

1980 yılına yaklaşıldığında Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal sorunlar günlük yaşam düzeninin bozulmasına ve kaosa neden olmuş, çıkan olaylar neticesinde çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Ülke yönetiminde bulunan hükümetlerin kaos ortamını yönetmede başarısız olduğu gerekçesiyle TSK , 12 Eylül 1980 tarihinde ülke yönetimine ikinci kez el koymuştur.

TSK'nın emir komuta zinciri içerisinde gerçekleştirilen askerin darbenin başında Milli Güvenlik Konseyi olarak Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları bulunmaktaydı (Evren, 1981: 14). Dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren tarafından devlet televizyonunda bizzat okunan darbe metninde aşağıdaki ifadeler yer almıştır.

“Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti, son yıllarda izlediğiniz gibi içi ve dış düşmanların tahriki ile varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir. İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle getirme kararı almış ve ülke yönetimine bütünüyle el konulmuştur. Girişilen hareketin amacı, ülke bütünlüğünü

korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mâni olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.”

Darbe sonrasında askıya anılan anayasal sistem içerisinde demokratik hayatın tekrar normale dönmesine kadar geçen sürede yasama ve yürütme yetkilerini Milli Güvenlik Konseyi kullanmış ve Bakanlar Kurulu oluşturulmuştur. Cumhurbaşkanı seçimi ile birlikte halk oylaması sonucu kabul edilen 1982 Anayasasında askeri bürokrasi adına tek değişiklik 117’nci de “Genelkurmay Başkanı, Silahlı Kuvvetlerin Komutanı olup, savaşta başkomutanlık görevini Cumhurbaşkanı adına yerine getirir.” Hükmüyle yapılmıştır (T.C. 1982 Anayasası, md. 117).

Türkiye Cumhuriyeti’nin Avrupa Birliği (AB) tam üyelik müzakerelerine dair görüşmelerin başladığı 2000’li yılların başlarında askeri bürokrasiye yönelik düzenlemeler gündeme gelmiştir. AB 7nci Uyum Paketi çerçevesinde 2003 yılında askeri bürokrasi ile ilgili yapılan önemli düzenlemeler başlıklar altında şu şekilde sıralanabilir:

- Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA)’nden ilişiği kesilen öğrencilerin başka tıp fakültelerinde öğrenim hayatına devam edebilmelerine olanak sağlanmıştır.
- MGK Genel Sekreterinin sivil olabileceğine yönelik düzenleme kararı alınmıştır.
- Cumhurbaşkanı tarafından Yükseköğretim Kurulu (YÖK), Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM, daha sonra ilga edilmiştir.) ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumuna (TRT) yapılan asker üye atanmasına son verilmiştir.
- Askeri kurumlar ve askeri malların denetlenmesi yönünde Sayıştay’a yetki verilmiştir.
- Askeri hastanelerin kapasitelerinin tam olarak kullanılması için yüzdeler halinde sivil hasta kabul edilmesine ilişkin düzenleme yapılmıştır.
- Genelkurmay Başkanlığı’nın uygun görmesi halinde, askeri yasak bölgelerin turistik amaçlı kullanımı mümkün hale getirilmiştir (4963 Sayılı Kanun).

15 Temmuz 2016 tarihinde ülkede gerçekleştirilmek istenilen hain darbe girişimi Türk Silahlı Kuvvetlerinin vatansever askerleri ve halkın cansiperane direnişi sonrasında başarıya ulaşamamıştır. Askeri emir komuta zinciri dışında gerçekleştirilmek istenen hain

darbe girişimi sonrasında Türk askeri bürokrasisi için ciddi anlamda yeniden teşkilatlanma süreci başlatılmıştır.

Öncelikli olarak Kuvvet Komutanlıkları MSB (669 Sayılı KHK, 2016; Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Sayı:1, 2018)'na, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı ise İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır (668 Sayılı KHK, 2016).

GATA'ya bağlı eğitim hastaneleri ve TSK Rehabilitasyon ve Bakım Merkezi ile asker hastaneleri ve Jandarma Genel Komutanlığına ait sağlık kuruluşları Sağlık Bakanlığına devredilmiştir. Ayrıca, GATA'ya bağlı yükseköğretim birimleri Sağlık Bilimleri Üniversitesine devredilmiştir (668 Sayılı KHK, 2016).

Harp Akademileri, Harp Okulları, Astsubay Meslek Yüksek Okulları ve Askeri Liseler askeri eğitim-öğretim sisteminde 31 Temmuz 2016 tarihinde yapılan köklü bir değişiklikle 669 sayılı KHK ile kapatılmıştır (669 Sayılı KHK, 2016).

Genelkurmay Başkanı'nın taşınması gereken nitelikler arasında sayılan Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı yapmış orgeneral ve oramiraller arasından atanması hükmü "Genelkurmay Başkanı, orgeneral ve oramiraller arasından atanır" şeklinde değiştirilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Sayı: 3, 2018). Ayrıca Genelkurmay Başkanı'nın Görev ve Yetkilerine Ait 1324 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır (703 Sayılı KHK, 2018).

Genelkurmay Başkanlığı'nın otonom yapısına son verilerek MSB'na bağlanmıştır (Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Sayı: 4, 2018). 10 Temmuz 2018 tarihinde yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin "Kuvvet komutanlıklarının bağlılığı" başlıklı 338nci maddesi, aşağıya çıkarılan şekliyle değiştirilmiştir.

"Genelkurmay Başkanlığı ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlıkları Milli Savunma Bakanına bağlıdır. Cumhurbaşkanı gerekli gördüğünde Genelkurmay Başkanı ile Kuvvet Komutanları ve bağlılarından doğrudan bilgi alabilir, bunlara doğrudan emir verebilir. Verilen emir herhangi bir makamdan onay alınmaksızın derhal yerine getirilir. Genelkurmay Başkanı ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanı ayrı ayrı bağlı ve sorumludur. Genelkurmay Başkanlığı ile Kuvvet Komutanlıklarının teşkilatı Milli Savunma Bakanlığı kadro ve kuruluşunda gösterilir. Genelkurmay Başkanı Cumhurbaşkanı namına Silahlı Kuvvetlerin komutanıdır. Genelkurmay Başkanı savaşta başkomutanlık görevlerini Cumhurbaşkanı namına yerine getirir."

YAŞ'ın yapısında değişikliğe gidilmiş ve yapılan değişiklikle üyeleri “Cumhurbaşkanı Yardımcıları, Adalet Bakanı, Dışişleri Bakanı, İçişleri Bakanı, Hazine ve Maliye Bakanı, Milli Eğitim Bakanı, Milli Savunma Bakanı, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları” olarak yeniden belirlenmiştir. Cumhurbaşkanı gerekli gördüğü hallerde YAŞ toplantılarına katılır ve başkanlık eder. Cumhurbaşkanı katılmadığında, görevlendireceği yardımcısı başkanlık eder. (Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Sayı: 8, 2018). YAŞ'nın doğal başkanı sıfatıyla Cumhurbaşkanı sayılırken bu kararname ile bu uygulamaya son verilmiştir. Hazine ve Maliye Bakanı ile Milli Eğitim Bakanı YAŞ'a ilk defa dahil edilirken Jandarma Genel Komutanı YAŞ üyeliğinden çıkarılmıştır.

Yine aynı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 4ncü sinde YAŞ'nın toplantı zaman ve yeri “Cumhurbaşkanı'nın başkan olarak belirleyeceği Cumhurbaşkanı Yardımcısının çağrısı ile yılda en az bir kere toplanır. Cumhurbaşkanının gerektiğinde şurayı toplayabilir.” şeklinde düzenlenmiştir (Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Sayı: 8, 2018). Ayrıca YAŞ'ın sekreteryaya görevini Cumhurbaşkanı tarafından belirlenecek merciinin yürüteceği hükmü getirilmiştir.

Yapılan değişiklikler sonrasında ilk defa Genelkurmay Başkanı, Cumhurbaşkanı namına TSK'nın komutanıdır ifadesine rastlanılmıştır. Ayrıca Kuvvet Komutanlarının teşkilatı yine ilk defa MSB teşkilatında gösterilmiştir. Diğer önemli bir husus ise Cumhurbaşkanı'nın kuvvet komutanlarından istediği doğrudan bilginin veya verdiği bir emri herhangi bir makamın onayına gerek duyulmaksızın derhal yerine getirilmesi değişikliğidir.

Genelkurmay Başkanı'nın taşınması gereken özellikler arasındaki kuvvet komutanlığı yapmış olması hükmü değişikliğe uğramış ve askeri bürokrasinin bu konudaki temayülleri son bulmuştur.

2.2. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN KURUMSAL YAPISI

TSK, Genelkurmay Başkanlığı Karargâhı ve Karargâha bağlı birlikler ile Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ve Hava Kuvvetleri Komutanlığından meydana gelmektedir.

2.2.1. Genelkurmay Başkanlığının Teşkilat ve Personel Yapısı

Merkez Karargâhı Ankara’da bulunan Genelkurmay Başkanlığı MSB’ye bağlıdır. Teşkilatlanmasında ana karargâhı ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri olmak üzere üç kuvvet komutanlığı bulunmaktadır.

Sadece savaş zamanlarında TSK Cumhurbaşkanı’nın uygun gördüğü bölümleri ile katılacak olan Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlıkları ise hali hazırda İçişleri Bakanlığına bağlıdır.

TSK’da en yüksek rütbeden en düşük rütbeye kadar görev yapan personel sayısı aşağıya çıkarılmıştır.

Tablo 2.1: Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Sayısı

Kuvvet Adı	General/ Amiral	Subay	Astsubay	Uzman Erbaş	Sözleşmeli Er	Toplam
Kara Kuvvetleri Komutanlığı	129	14.500	31.600	77.000	11.800	135.029
Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	48	4.150	11.800	4.770	4.100	24.868
Hava Kuvvetleri Komutanlığı	51	5.160	19.100	7.750	2.900	34.961
TSK Genel Toplam	228	23.810	62.500	89.520	18.800	194.858

Kaynak: www.msb.gov.tr, 2019.

Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerinden oluşan TSK’nde statülerine göre (228) General/Amiral, (23.810) Subay , (62.500) Astsubay , (89.520) Uzman Erbaş ve (18.800) Sözleşmeli Er olmak üzere toplam (194.858) personel bulunmaktadır.

2.2.2. Kuvvet Komutanlıklarının Tarihçe, Teşkilat ve Personel Yapısı

Bu başlık altında TSK’yı oluşturan Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlıklarının tarihçeleri, teşkilat ve personel yapıları incelenecektir. Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı doğrudan İçişleri Bakanlığına bağlandığından, sadece savaş zamanında Cumhurbaşkanı’nın uygun gördüğü bölümleri ile TSK’nın emrine gireceğinden bu bölümde ele alınmayacaktır. Ayrıca, Jandarma Genel Komutanlığı bürokratik yapısı üçüncü bölümde ayrıntılı bir biçimde ele alınacağından bu bölümde teşkilatlanmasına yer verilmemiştir.

2.2.2.1. Kara Kuvvetleri Komutanlığı

Büyük Hun İmparatoru Mete Han'ın tahta çıkış tarihi olan M.Ö. 209 yılı, Kara Kuvvetleri kuruluş tarihi olarak kabul edilmiştir. Köklü bir tarihe sahip olan bir kurumun tarihçesi Cumhuriyet dönemi öncesi ve sonrası olarak iki dönem halinde ele alınarak incelenecektir.

2.2.2.1.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Türk Kara Kuvvetleri

Tarihte ilk defa Mete Han tarafından M.Ö. 209 yılında kurulan düzenli Türk Kara Ordusu “tümen” olarak adlandırılan en büyük birlik şeklinde 10.000 atlı askerden oluşturulmuştur. Tümenler olarak adlandırılan bu birlikler kendi kuruluşlarında önce binlere, daha sonra binler yüzlere, yüzler de onlara ayrılmıştır. Emir- komuta zinciri içerisinde birbirine bağlanan birliklerin başına Tümenbaşı, Binbaşı, Yüzbaşı ve Onbaşı rütbelerine sahip birer komutan görevlendirilmiştir (www.kkk.tsk.tr, 2019)

Özellikle Mete Han tarafından tarih sahnesinde uygulamaya konulan bu teşkilatlanma modeli yüzyıllarca hüküm süren diğer Türk devletlerinin ordu geleneğinde de başarıyla uygulanmış, Türk orduları özellikle Göktürkler, Uygurlar, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde dünyanın sayılı orduları içerisindeki yerini almıştır (TSK Tarihçesi, 2001: 11).

Bağımsızlık mücadelesi veren Büyük Selçuklu Devleti bu mücadelesini Dandanakan meydan muharebesinde Gazneli'leri yenerek zaferle taçlandırmış, yine Bizanslıları Malazgirt meydan muharebesinde yenerek Anadolu'yu Türk'lerin kalplerinin attığı yeni bir Türk yurdu haline getirmiştir. Büyük Selçuklu Devletinde kara kuvvetlerinin eğitimi ve teşkilatlanması sağlam temellere dayandırılmıştır (Harita Genel Müdürlüğü, 1982: 8).

Teşkilatlanması Büyük Selçuklu Devleti'nde sağlam temellere dayandırılan kara kuvvetlerinden, hem Anadolu Selçukluları döneminde, hem de Mısır Türk Memlukları döneminde kusursuz bir teşkilatlanmaya sahip ordular oluşturulmuştur (TSK Tarihçesi, 2001: 12).

Osmanlı İmparatorluğu 1299 yılında kurulmasından itibaren güçlü bir orduya sahip olmayı hedeflemiş ve 1363 yılından itibaren Anadolu dışına çıkan Osmanlı orduları sayısız savaşta (batı'da Sırpsındığı, Kosova, Niğbolu, Varna, İstanbul'un Fethi ve Mohaç,

doğuda Çaldıran, Mercidabık ve Ridaniye) büyük zaferler kazanmıştır (TSK Tarihçesi, 2001: 13).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kara kuvvetleri, teşkilatlanmasını Sultan I. Murat zamanında tamamlamıştır. Ayrıca Osmanlı ordusu tarihte ilk süvari birliğe sahip ordu olmanın yanında, önceleri sadece atlı akıncılardan oluşan teşkilatlanması daha sonraları yaya birliklerinin de ilave edilmesiyle “Yeniçeri Ocağı” adında sürekli bir yapıya dönüştürülmüştür. Osmanlı İmparatorluğunun yükseliş döneminde kazanılan zaferlerde bu ocak önemli rol oynamıştır (TSK Tarihçesi, 2001: 13).

Osmanlı İmparatorluğu’nun gerileme dönemine denk gelen ve 15 Haziran 1826 tarihinde başlayan Yeniçeri Ayaklanmasının bastırılmasını müteakip, imparatorluk tarihinde kazanılan zaferlerde büyük payı olan Yeniçeri Ocağının varlığına son verilmiştir (Ortaylı, 1987: 31) Yeniçerilerden oluşan ordunun yerine “Asakir-i Mansure-i Muhammediye” adıyla yeni bir ordu kurulmuştur. Bu gücün temelini taburlardan oluşan “Kol” birlikleri sağlamıştır (Paşa, 1309: 362). Yeniden başlanan teşkilatlanma döneminde, ordunun yetişmiş subay ihtiyacını karşılamak için 1834 yılında “Mekteb-i Harbiye-i Şahane” (Kara Harp Okulu) açılmıştır (Kurtcephe, Balcıoğlu, 1992: 6).

Tanzimat Fermanı’nın ilan edilmesinden sonra, ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara cevap vermek maksadıyla, 1843 yılında yeni bir düzenlemeyle orduda beş yıl zorunlu görev yapacak personelden oluşan toplam beş ordu kurulmuştur. Arzu edilen sonucun alınması üzerine 1848 yılında ordu sayısı altıya çıkarılmıştır (TSK Tarihçesi, 2001: 14).

Teşkilatlanma faaliyetleri kapsamında, 20 Temmuz 1848 yılında “Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şahane” olarak adlandırılan Harp Akademisi İstanbul’da kurulmuştur. Bu dönemde ilk olarak kurulan Harp Akademisinin yanında, lise seviyesinde askeri okullar; İstanbul ve Bursa ’da 1845, Edirne ve Manastır’da 1846, Şam’da 1847, Erzurum’da 1872 ve Bağdat’ta 1875 yıllarında açılmıştır. Bahse konu askeri liselerde öğrenim gören öğrenciler, Harp Okulunun öğrenci kaynağını oluşturmuştur (www.kkk.tsk.tr, 2019).

İkinci Meşrutiyetin 1909 yılında ilanından sonra, başta idari alan olmak üzere başlatılan reform hareketlerine ordu teşkilatı dahil edilerek, ordu envanterinde bulunan silah ve malzeme miktarları artırılmıştır. Reform hareketlerine devam edilmek istenilmiş

ancak, Trablusgarp ve Balkan savaşları nedeniyle ordudaki yenilenme hareketleri sekteye uğramıştır (TSK Tarihçesi, 2001: 14).

Orduda başlayan reform hareketlerinin sekteye uğramasının hemen ardından girilen Birinci Dünya Savaşında Galiçya, Yemen ve Kafkas cephelerinde kısmi başarılar elde eden Türk Ordusu, dünya savaş tarihine adını altın harflerle Çanakkale Zaferi ile yazdırmıştır. Türk ordusunun cephelerde elde ettiği zaferlere rağmen, imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ağır hükümleriyle karşı karşıya kalınmıştır. Antlaşma hükümlerine göre kara kuvvetlerinin mevcudu azaltılarak, elinde bulunan silahları alınmıştır (www.kkk.tsk.tr., 2019).

Türk Ulusunun işgalleri tanımayarak oluşturduğu dağınık halde ve küçük birliklerin arzu edilen zaferi sağlamalarının mümkün olamayacağını gören Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, düzenli ordunun kurulması için 1920 yılı ortalarından itibaren çalışmaya başlamıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde ilk olarak Batı Cephesi Komutanlığı kurulmuştur (Türkmen, 1995: 47- 48).

Tüm işgallere ve engellemelere rağmen yokluk içerisinde teşkil edilen ordu sayesinde kazanılan Birinci ve İkinci İnönü Savaşları ile “Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır, o satıh bütün vatandır” şiarıyla Sakarya Meydan Muharebesi kazanılmıştır. Yurt genelinde başlanan kurtuluş mücadelesinde bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutan sıfatıyla yönettiği Büyük Taarruzda 26 Ağustos 1922 tarihinde Yunan ordusuna karşı büyük bir zafer kazanılmıştır(www.kkk.tsk.tr., 2019).

Büyük zafer sonrası 01 Eylül 1922 tarihinde Başkomutan Mustafa Kemal Paşa “Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!” diyerek bozguna uğrayan Yunan ordusunun 09 Eylül 1922 tarihinde denize dökülmesi sağlanmıştır. Anadolu işgal edilmekten daha doğru bir ifadeyle Türk Ulusu esaret altına alınmaktan kurtarılmış, vatanın bütünlüğü ve kayıtsız şartsız istiklali bütün dünya tarafından tanınmıştır (www.kkk.tsk.tr., 2019).

2.2.2.1.2. Cumhuriyet Dönemi Türk Kara Kuvvetleri

Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde başlatılan Ulusal Kurtuluş Savaşının zaferle taçlandırılmasından sonra Cumhuriyet döneminin hemen başında Türk Kara Kuvvetleri, ikişer tümenden oluşan dokuz kolordu ve üç süvari tümeninden oluşan üç ordu müfettişliği halinde teşkil edilmiştir (Erkal, 360- 361).

Kurtuluş Savaşı sonrasında iyi durumda olan araç, gereç, silah ve donatım malzemeleri toplatılarak ordunun malzeme kadrosuna dahil edilmiştir. Gelişen teknolojiye paralel olarak gerekli izleme, inceleme ve muayene faaliyetleri için “Fen ve Sanat Dairesi” kurulmuştur. Ordunun tüm ihtiyaçları 16 yıl içerisinde milli fabrikalarda üretilecek hale gelinmiş, silah ve malzemenin üretim ile tamir faaliyetleri için askeri fabrikalar kurulmuştur. Kırklareli/ Lüleburgaz ilçesinde 1934 yılında ilk tank birliği kurulmuş, 1936 yılında ise Kara Harp Okulu ve Harp Akademisi yeniden eğitim- öğretim faaliyetlerine başlamıştır (Kanat, Oğuş, 1996: 283- 284) .

İkinci Dünya Savaşı tehlikesi ile karşı karşıya kalan Türkiye Cumhuriyeti, TSK'nın ve Kara Kuvvetleri Komutanlığının savaş durumunda ihtiyaca cevap verecek şekilde teşkilatlanması gerektiğinden yeni çalışmalara hız verilmiştir. Bu kapsamda, Kara Kuvvetlerinin savaş durumuna geçmesi halinde teşkil edilecek tümenlerin kurulması ile birlikte barışta 10 olan kolordu komutanlığı sayısı 15'e yükseltilmiştir. Ayrıca, paraşüt birlikleri kurulmuş, Batı Anadolu ve Doğu sınırlarımızdaki birlikler personel ve malzeme yönünden takviye edilmiştir. Barışta ekonomik durumun yetersizliği nedeniyle oluşturulamamış ağır makineli tüfek birlikleri, seyyar ve sabit topçu bataryaları kurulmuştur (TSK Tarihçesi, 2001: 15).

1949 yılında Kara Kuvvetleri Komutanlığının kurulmasından bir yıl sonra bütün sınıf okulları ve eğitim merkezleri kendi kuruluşuna dahil edilmiştir. Bu tarihe kadar, ordu komutanlıkları harekât ve eğitim yönünden Genelkurmay Başkanlığına, personel ve lojistik yönünden ise MSB'ye bağlı olarak görevlerini yürütmüştür (Aris, 1995: 7).

1950 yılında başlayan Kore Savaşında BM ordusu bünyesinde Kara Kuvvetleri Komutanlığı tugay seviyesinde görevlendirilmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin 1952 yılında kısa adı NATO olan North Atlantic Treaty Organization'a üye olmasından sonra Kara Kuvvetleri bütün NATO standartlarına göre modern silah ve teçhizatla donatılmıştır (Denizli, 1994: 54). Hava savunma topçu birlikleri kurulmuş ve Nike füzeleri envantere dahil edilmiştir. Kara Havacılık Okulu 1957 yılında, 4ncü Kolordu Komutanlığı ise 1966 yılında Ankara'da kurulmuştur (Yılmaz, 2000: 183- 184).

1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı başarıyla icra edilmiş ve sağlanan güven ortamının korunması maksadıyla kolordu komutanlığı seviyesinde Kuzey Kıbrıs Türk

Cumhuriyeti (KKTC)'nde Türk Barış Kuvvetleri Komutanlığı kurulmuştur (Aris, 1995: 15).

Ege Ordu Komutanlığı 1975 yılında İzmir'de kurulmuştur (Kanat, Oğuş, 1996: 291). Devam edilen teşkilatlanma faaliyetleri kapsamında Kara Kuvvetleri Eğitim Komutanlığı 25 Temmuz 1985 tarihinde kurulmuştur. Kara Kuvvetleri Eğitim Komutanlığının adı 1994 yılında yapılan değişiklikle bugünkü adıyla hizmet veren Kara Kuvvetleri Eğitim ve Doktrin Komutanlığı (EDOK) olarak değiştirilmiştir (Özel, 2000: 45). Lojistik faaliyetlerinin modern hale getirilmesi ve tek elden ihtiyaca daha rasyonel bir biçimde cevap vermesi amacıyla, Karargâh ile ordu ve kolordu komutanlıkları arasında planlayıcı bir komutanlık olan Lojistik Komutanlığı 1988 yılında kuruluşu tamamlanmıştır (Kanat, Oğuş, 1996: 295).

Jandarma Genel Komutanlığı'nın icra ettiği kara hudutlarının korunması görevi 10 Kasım 1988 tarih ve 3497 sayılı Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği hakkındaki Kanun gereğince, Kara Kuvvetleri Komutanlığının sorumluluğuna verilmiştir (Aris, 1995: 16).

Varşova Paktı'nın çöküşü (1990) ve SSCB'nin dağılmasıyla birlikte dünyadaki güç dengeleri değişmiş ve soğuk savaş dönemi sona ermiştir. Dünya genelindeki birçok devlet ordularını sayıca küçültmüş fakat daha etkin ordular oluşturmaya başlamıştır (TSK Tarihçesi, 2001: 16).

Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA)'nın Türkiye'ye getirdiği sınırlamalar ve ülkemize yönelik tehditler dikkate alınarak, Kara Kuvvetlerinin teşkilatlanması tabur, tugay, kolordu ve ordu kuruluşlarını esas alan bir şekilde reorganize edilmiştir. Bu kapsamda birlikler tümen komutanlığı yerine, tugay komutanlığı şeklinde teşkilatlandırılmış ve kolordu komutanlıklarına bağlanmıştır. Böylece birliklerin hareket ve ateş kabiliyetini artırmak maksadıyla tugay komutanlıkları zırhlı ve mekanize birlikler hâlinde teşkil edilmiştir. (Özel, 2000: 47).

Kimyasal Biyolojik Radyolojik Nükleer (KBRN) birlikleri 1997 yılında yeniden teşkilatlandırılmıştır (Aris, 1995: 18).

Hava savunma sınıfı, topçu sınıfından ayrılarak ayrı bir sınıf hâline getirilmesi 4185 sayılı kanunla kabul edilmiş, hava savunma birlikleri yeniden teşkilatlandırılmıştır. Ankara'da 1999 yılında eğitim faaliyetlerine başlayan İstihbarat Okulu, 2003 yılında

Kara Kuvvetleri bünyesinde lağvedilerek TSK İstihbarat Okulu ile birleştirilmiştir (Aris, 1995: 19). TSK İstihbarat Okulu 2010 yılından itibaren Genelkurmay Başkanlığına bağlanmıştır. Teknoloji çağının başlamasıyla günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek, araştırmacı ve nitelikli personel yetiştirmek maksadıyla Çankırı ve Balıkesir Astsubay Hazırlama Okul Komutanlıkları lağvedilerek, Balıkesir Çok Programlı Astsubay Okulu kurulmuştur (Özel, 2000: 50).

15 Ağustos 2003 tarihinde, Kara Havacılık birliklerinde emir komuta sistemini barışta ve savaşta tek elde toplamak maksadıyla, Kara Havacılık Komutanlığı kurularak Kara Kuvvetleri Komutanlığı (KKK)'na bağlanmıştır. İstihkam birlikleri 2006 yılında reorganize edilerek, birinci ve ikinci ordu komutanlıkları bünyesinde istihkâm alay komutanlıkları, üçüncü ordu ve ege ordusunda ise istihkâm taburları seviyesinde yetenek havuzları oluşturulmuştur. 2007 yılında Sınıf Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlıkları ile Eğitim Tugay Komutanlıkları EDOK'a bağlanmıştır (TSK Tarihçesi, 2001: 17).

TSK'yı yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da üstün bir görev anlayışıyla temsil eden Türk Kara Kuvvetleri, barışı destekleme harekâtları kapsamında, Bosna/Hersek'te ALTHEA Harekâtı, Kosova'da (KFOR), Afganistan'da Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti (UGYK) Harekâtı, BM Lübnan Geçici Kuvveti kapsamında tabur/alay ve tugay komutanlığı seviyesinde görevlendirilmiştir (www.kkk.tsk.tr., 2019).

15 Temmuz 2016 tarihinde ülkede gerçekleştirilmek istenilen hain darbe girişimi sonrasında KKK MSB'ye bağlanmıştır (669 Sayılı KHK, 2016).

2.2.2.1.3. Teşkilat ve Personel Yapısı

KKK, TSK içerisinde personel ve birlik sayısı bakımından en kalabalık bürokratik teşkilatlanmadır. Ana Karargahı Ankara'da bulunan KKK; Komutanlık Karargahı ve bağlı birimleri, EDOK, Lojistik Komutanlığı, Kara Havacılık Komutanlığı, 4 Ordu Komutanlığı, 7 Kolordu Komutanlığı, Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri (Kolordu seviyesinde), 2 Piyade Tümen Komutanlığı, 3 Mekanize Piyade Tümen Komutanlığı, 1 Motorize Piyade Tümen Komutanlığı, 12 Komando Tugay Komutanlığı, 3 Piyade Tugayı, 7 Zırhlı Tugay Komutanlığı, 11 Mekanize Piyade Tugay Komutanlığı, 1 Motorize Piyade Tugay Komutanlığı, 2 Topçu Tugay Komutanlığı, 1 İnsani Yardım Tugay Komutanlığı ana ve ast birlik komutanlıklarından oluşmaktadır.

KKK kurmay personel ihtiyacının karşılandığı Harp Akademileri Komutanlığı, askeri eğitim-öğretim sisteminde 31 Temmuz 2016 tarihinde yapılan köklü bir değişiklikle 669 sayılı KHK ile kapatılmış ve yerine Milli Savunma Üniversitesi (MSÜ) kurulmuştur (669 Sayılı KHK, 2016).

Harp Akademileri Komutanlığının kapatılmasından sonra, KKK Kurmay Subay İhtiyacının, MSÜ bünyesinde kurulan Kara Harp Enstitüsü tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır (6756 Sayılı Kanun, md. 5).

KKK subay ve astsubay ihtiyaçlarının ise, MSÜ bünyesinde teşkilat ve kadrosu yeniden yapılandırılan Kara Harp Okulu (KHO) ve Kara Astsubay Meslek Yüksek Okulları tarafından karşılanması kararı verilmiştir (6756 Sayılı Kanun, md. 5). Devlet Memuru ve Uzman erbaş ihtiyacı belirlenen kriterlere göre MSB tarafından yapılan ilan ve sınavlarla karşılanmaktadır.

KKK teşkilatlanmasında görevler konusunda uzmanlaşmış rütbeli ve sivil personel tarafından yapılmaktadır. Bürokratik sistem içerisinde statüler; General, Subay, Sözleşmeli Subay, Yedek Subay, Astsubay, Sözleşmeli Astsubay, Yedek Astsubay, Devlet Memuru, Uzman Erbaş ve Sözleşmeli Er olarak belirlenmiştir.

2.2.2.2. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı

Selçuklu Türkleri'nin Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte fiili anlamda Türk Denizcilik tarihi başlamıştır. Kuruluş dönemi Osmanlı İmparatorluğundan bile eski bir tarihe uzanan Deniz Kuvvetleri Komutanlığının tarihçesi Cumhuriyet öncesi ve sonrası olarak iki dönem halinde incelenecektir.

2.2.2.2.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Deniz Kuvvetleri

Selçuklular, aynı coğrafyada çıkarı bulunan Bizanslıların donanmalarına karşı ilk zaferini Selçuklu Ordusunun gözü pek akıncı liderlerinden birisi olan Çakabey emir komutasında kazanmıştır. Çaka bey tarafından İzmir'de dönemin şartlarına göre gayet modern sayılan bir tersane yaptırılmış, tersanenin bulunduğu bölge adeta deniz üssüne dönüştürülmüştür.

Yapımı tamamlanan tersanede 1081 yılında kürekli ve yelkenli gemilerden oluşan 50 parçalık ilk Türk donanması inşa edilmiştir. Türk Deniz Kuvvetleri açısından

son derece önemli olan bu tarih, daha sonra kuruluş yılı olarak kabul edilmiştir (Tezel, 1973: 135- 136).

Selçuklu donanması tarafından 1089 yılında Midilli, 1090 yılında Sakız adaları alınmıştır. Osmanlı Devletinin (1299) kurulması ile birlikte, Türk denizcilik tarihi geniş bir boyut kazanmış ve 1380 yılında Derya Kaptanlığı yapan Sarıcabey, Donanma Komutanlığını resmen kurmuş ve teşkilatlandırmıştır (TSK Tarihçe, 1999: 67).

Anadolu’da 1096 yılından itibaren yoğunlaşan Haçlı seferleri sonucunda, Türk’ler baskı altına alınmıştır. Yaşanan baskılar sonrası Anadolu Selçuklu Devletinin denizlerdeki faaliyetleri durma noktasına gelmiştir. Bu dönemde Anadolu Selçuklu Sultanı olan ve İki Denizin Sultanı (Sultan-ül Bahreyn) unvanıyla bilinen Birinci Alaeddin Keykubat tarafından, Alanya ve Sinop tersanelerinde inşa ettirdiği gemilerle filolar kurmuştur. Türk’lerin kurduğu ilk organize tersane olarak Alanya tersanesi kabul edilmektedir(TSK Tarihçe, 1999: 67).

Anadolu Selçuklu Devleti’nin Moğol baskısına dayanamayarak parçalanmasından sonra kurulan uç beylikleri (Karesioğulları, Saruhanoğulları, Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Candaroğulları) zamanında kurulan tersanelerde başlanan gemi yapımı Türk deniz tarihine yeni bir ivme kazandırmıştır (TSK Tarihçe, 1999: 67- 68).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Fatih Sultan Mehmet, akın donanması şeklinde bulunan Osmanlı Donanmasını ateşli silahlarla donatmıştır. Osmanlı İmparatorluğu deniz tarihi, 1324- 1390 yılları arası Derya Beyleri Dönemi, 1390- 1867 yılları arası Kaptan-ı Derya Dönemi ve 1867- 1922 yılları arası Bahriye Nazırlığı Dönemi olarak isimlendirilmiştir. Doğu Marmara’da tamamen hakimiyet sağlanınca, Osman Beyliği döneminde 1327 yılında Karamürsel’de tersane kurulmuş ve ilk Osmanlı savaş gemisi burada yapılmıştır.

Sultan Yıldırım Bayezid döneminde (1389-1403) denizlere yönelik ilk teşkilatlanma faaliyetleri ile birlikte 1401 yılında Çanakkale/ Gelibolu’da deniz üssü kurulmuştur. Bu teşkilatlanmanın hemen sonrasında “Kaptan-ı Derya” terimi Osmanlı deniz kuvvetleri literatüründe yerini almış ve Türk Deniz tarihinin ilk Kaptan-ı Deryası Saruca Paşa olmuştur(TSK Tarihçe, 1999: 67- 68).

1455 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul/Kasımpaşa’da Tersane-i Amire adıyla dünyanın en büyük tersanesi kurulmuştur (İnalçık, 2003: 395). Yine bu dönemde Türk deniz bilimcilerinden Muhiddin Piri Reis, bütün dünyada büyük takdir gören kartografi çalışmalarıyla adından bahsettirmiş ve 1513 ve 1528 yıllarında iki dünya haritası yapmıştır. Preveze deniz zaferinin kazanıldığı 27 Eylül 1538, büyük bir gurur ve şeref abidesi olarak her yıl Deniz Kuvvetleri Günü olarak kutlanmaktadır.

İzmir/ Çeşme’de 1770 yılında Osmanlı donanması, Rus donanmasının saldırısı neticesinde 26 parçadan oluşan tüm gemileri batmıştır. Bu yenilgi sonrasında, Sultan III. Mustafa tarafından dönemin çağdaş yapısına uygun denizci subayların yetiştirilmesi için Fransız bir mühendis olan Baron de Tott modernizasyon konusunda görevlendirilmiştir (TSK Tarihçe, 1999: 69).

18 Kasım 1773 tarihinde, “Tersane Hendesehanesi” adıyla tersane içindeki küçük bir alanda Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından bugünkü Deniz Harp Okulunun temeli atılmıştır. Deniz Harp Okulunun açılmasına sadece bir okulun açılması yönünden değil, Türk Ulusuna yüzyıllar boyunca nitelikli deniz subayları ve devlet adamları yetiştirilebilecek bir dönemin başlangıcı olarak bakılması gerekmektedir. 22 Ekim 1874 tarihinden itibaren Deniz Harp Okulu “Mühendishane-i Bahri Hümayun” adını almıştır. Yeniçeri ocağının Sultan II. Mahmut tarafından kapatılmasından sonra Kara ve Deniz Kuvvetlerini eğitim anlayışı ile üniformaları değiştirilmiş ve eğitim için yurt dışına personel gönderilmeye başlanmıştır. Bu yenilikleri takip eden dönem içerisinde 1852 yılında Heybeliada’da “Bahriye İdadisi” yani Deniz Lisesi kurulmuştur.

Yunan isyanı sebebiyle Mora/Navarin Limanında bulunan Osmanlı- Mısır donanması, 20 Ekim 1827 tarihinde İngiliz-Rus-Fransız ortak filolarının baskını sonrasında 58 gemi ve 6.000 denizcisini kaybetmiştir. Yine Kırım Harbi sırasında donanma, Sinop’ta Ruslar tarafından yapılan saldırı neticesinde büyük gemi ve personel kayıplarına uğramıştır. Verilen kayıplar neticesinde, donanmanın modernizasyonu faaliyetleri kapsamında Sultan Abdülaziz döneminde, yurt içi ve yurt dışı tersanelerinde 25 tanesi zırhlı olmak üzere 100’ü aşkın gemi inşa edilmiştir.

Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Mektebi (Deniz Harp Akademisi) Kasımpaşa’da Divanhane binasında Kurmay Subay yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Deniz Kuvvetlerinde en yüksek makam olan “Kaptan-ı

Deryalık/ Kaptan Paşalık” makamı yerine “Bahriye Nazırlığı” makamı 1867 yılında kurulmuştur (TSK Tarihçe, 1999: 70).

Dönemin güçlü donanmaları arasında gösterilen Osmanlı donanması, Osmanlı-Rus harbinde yenilgiyi önleyemediği ve etkin bir rol üstlenemediği gerekçesi Sultan II. Abdülhamit (1876-1909) tarafından otuz üç yıl boyunca Haliç’te demirli olarak bekletilmiştir.

Deniz Kuvvetlerinin astsubay ihtiyacını karşılamak maksadıyla 3 Nisan 1890 tarihinde Bahriye Nazırı Bozcaadalı Hasan Hüsnü Paşa tarafından kurulan Deniz Gedikli (Deniz Astsubay) sınıfı, Selimiye gemisinde ilk gedikli sınıfı olarak 15 Haziran 1890 tarihinde eğitim-öğretime başlamıştır. Modernizasyon maksadıyla dönemin bahriye nazırının teklifi üzerine Sultan Abdülaziz döneminde görev yapan gemilerin onarılması ve yeni gemilerin, torpidobot ile gambotların alınması için 1903 ve 1906 yılları arasında Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya’ya sipariş verilmiştir. Donanmanın güçlendirilmesi için olumlu bir adım olsa bile, yeni alınan gemiler de yine Haliç’te demirli vaziyette bekletilmiştir. 1908 tarihinde ilan edilen İkinci Meşrutiyet esnasında Osmanlı donanması hareket kabiliyeti zayıf ve harbe hazırlık derecesi düşük gemiler ve personelden oluşmuştur (www.dzkk.tsk.tr, 2019).

1909 yılında Sultan II. Abdülhamit’in tahtan indirilmesinden sonra, Osmanlı halkı tarafından güçlü bir donanmaya sahip olmak için 14 Temmuz 1909 tarihinde “Donanma-i Osman-i Muavenet-i Milliye Cemiyeti” diğer adıyla Donanma Cemiyeti kurulmuş ve bu cemiyet tarafından toplanan paralarla (Yadigar-ı Millet, Gayret-i Vataniye, Nümune-i Hamiyet ve Muavenet-i Milliye Muhripleri ile Barbaros Hayreddin ve Turgutreis Zırhlıları) isimli zırhlılar Almanya’dan 1910 yılında satın alınmıştır. Osmanlı donanmasının modernizasyonu kapsamında İngiliz Amiral Gamble’ın başkanlığında kısa bir süre heyet görevlendirilmiş olsa da, birinci dünya savaşının başlamasıyla siyasi tercihler doğrultusunda İngiliz heyetin yerine Alman bir heyet görevlendirilmiştir.

Deniz Kuvvetleri, modernizasyon çalışmalarını kendi içerisinde yaptığı bir dönemde başlayan Trablusgarp Savaşı ve sonrasında Balkan Harbi esnasında bir taraftan arızalı gemileri onarıırken diğer taraftan savaşta aktif olarak yer almıştır. Birinci Dünya Savaşı başladığında Osmanlı Devleti tarafsızlığını ilan etmesine rağmen, iki Alman harp

gemisi (Goeben, Breslau) İngiliz Donanmasının baskısı nedeniyle Çanakkale boğazına gelmiştir. Bunun üzerine, Osmanlı devleti bu iki gemiyi tarafsızlığını bozmamak adına satın aldığını 10 Ağustos 1914 günü açıklamıştır. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti, Çanakkale boğazı ve Ege çıkışını mayınladığını ve 01 Ekim 1914 tarihinde Boğazın deniz trafiğine kapatıldığını ilan etmiştir. Birinci Dünya Savaşında Karadeniz ve Çanakkale boğazı sularında görev yapan Osmanlı Donanması, Ege denizinde İngiliz ve Fransız donanmalarının bulunması nedeniyle Ege denizinde kısıtlı faaliyet yürütmüştür. İngiltere ve Fransa'nın, müttefikleri olan Rusya'yı boğazları geçerek takviye etme düşüncesiyle "Yenilmez Armada" diye adlandırılan güçlü donanmaları ile Çanakkale boğazından geçerek İstanbul'a gelme hedefleri, şanlı bir Türk Destanı olarak dünya tarihine altın harflerle kazınan Çanakkale Deniz Zaferine giden sürecin fitilini ateşlemiştir.

Çanakkale Deniz Zaferinde özellikle Nusret Mayın gemisinin kahramanlığı damga vurmuş ve 18 Mart 1915 günü İngilizlere ait Irresistible ve Ocean ile Fransızlara ait Bouvet zırhlıları batmıştır. Müttefik donanmasına ait Gaulois, Suffren, Inflexible isimli üç zırhlı ağır hasar almış ve kıyı bataryalarının isabetli atışları neticesinde çeşitli zayıflar oluşmuştur. Birinci Dünya Savaşında, denizaltı savunma harbi hareketi kapsamında icra edilen faaliyetlerde Marmara ve Çanakkale boğazında toplam 13 (7 İngiliz, 1 Avustralya,5 Fransız) denizaltı batırılmıştır (TSK Tarihçe, 1999: 71-72).

Ancak Osmanlı Devleti donanmasında Barbaros Hayreddin zırhlısı ve Yarhisar Torpidobotu İngilizler tarafından batırılmıştır. Dört yıl devam eden savaşın sonrasında donanma büyük kayıplara uğramış, elde kalan gemilerin kontrolü ise Mondros Mütarekesinin imzalanması neticesinde 30 Ekim 1918 tarihinde Haliç'e çekilerek uluslararası bir komisyona bırakılmıştır. İstiklal Harbinde Preveze ve Aydın Reis gambotu Milli Hükümetin emrine girmiş ve harbin nakliye filosunun başlangıcını oluşturmuştur. Daha sonra desteklenen bu filo büyüklü küçüklü teknelerle cepheleri deniz yoluyla desteklemiştir (Genel Kurmay Başkanlığı, 1961: 20- 21).

1920 yılında İstiklal Harbinin tüm hatlarıyla ortaya çıkmasından ve elde edilen başarılarından sonra Batı cephesinin önemi artmıştır. Bunun üzerine, 10 Temmuz 1920 günü Milli Müdafaa Vekaleti (Milli Savunma Bakanlığı)'ne bağlı "Umur-ı Bahriye Müdürlüğü" teşkil edilmiştir. Büyüklü, küçüklü bütün deniz teşkilatları müdürlüğün bünyesinde toplanmıştır (Bayar, 2004: 23).

TBMM Hükümeti tarafından Rusya ile askeri malzeme yardımı konusunda anlaşma yapılmıştır. Milli Müdafaa Vekaletinin talimatı üzerine 21 Eylül 1920’de kurulan Trabzon Kaçakçı Müfrezesinin ismi, 26 Ekim 1920 tarihinde Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Müfreze Kumandanlığı olarak değiştirilmiştir (TSK Tarihçe, 1999: 71-72).

İstiklal Savaşının ilerleyen aşamalarında deniz nakliyatına olan ihtiyacın artması üzerine, Umur-ı Bahriye Müdürlüğü teşkilatında isim değişikliğine gidilerek Milli Müdafaa Vekaletine bağlı olarak “Bahriye Reisliği” adını almıştır (LDGAM, 1925: 4). Bütün bahriye ve bahriye nakliye kumandanlıkları ile bahriye ihtiyat grupları Bahriye reisliğine bağlanmıştır. Birinci Dünya Savaşında büyük yıkıma uğrayan demiryollarının onarılması ve kara nakliyatına önemli katkılar sağlamanın yanında İzmit körfezinin savunulması amacıyla 28 Haziran 1921 tarihinde İzmir Bahriye Kumandanlığı kurulmuştur (www.dzkk.tsk.tr, 2019).

Pontus Rum çetelerine karşı büyük mücadeleler veren ve subaylar tarafından 01 Ocak 1921 tarihinde kurulan Samsun Bahriye Kumandanlığı, 1929 yılında lağvedilmiştir. İstanbul ve Trabzon arasında deniz nakliye araçlarına üs kolaylığı sağlamak, ayrıca iki bölge arasında yapılan deniz nakliyatını sevk ve idare etmek amacıyla 17 Nisan 1921 tarihinde Karadeniz Ereğli Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı kurulmuştur. 16 Mart 1921 tarihinde kurulan Fethiye Bahriye İhtiyat Grubu ile liman reislikleri, Ege ve Akdeniz bölgelerinde istihbarat, nakliye, kıyı kontrolü ve sahil güvenlik olarak görev yapmıştır.

Karadeniz’de milli mücadele dönemi boyunca, irili ufaklı 26 tekne ile Sovyetler Birliği limanlarından Türk limanlarına 300 bin ton malzeme taşınarak Anadolu’daki cepheler desteklenmiştir (www.dzkk.tsk.tr, 2019).

2.2.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi Deniz Kuvvetleri

Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyet tarihimizin Türk Deniz Kuvvetlerine, imkân ve kabiliyetleri sınırlı az sayıda gemi miras olarak kalmıştır. Bu gemilerden büyük bir kısmı Kurtuluş Savaşı döneminde Haliç’te enterne edilmiştir (Büyüktuğrul, 1967: 3-4).

Mudanya Mütarekesinin imzalanmasından sonra 14 Kasım 1922 tarihinde Kasımpaşa’da bulunan Bahriye Nezareti hizmet binası küçük tonajlı harp gemilerinin

bakım ve onarımlarının yapılması amacıyla “İstanbul Bahriye Kumandanlığı” binası olarak hizmete açılmış ve bu doğrultuda hizmet vermeye başlamıştır (Bayar, 2004: 23).

Lozan Barış Antlaşması hükümlerine göre, boğazlar bölgesinin uluslararası özel bir komisyon tarafından idare edilecek olması sebebiyle donanmaya üs teşkil edilecek en uygun yerin İzmit Körfezi olduğu kararı alınmıştır. Bu kararın ardından, 1923 yılında “Marmara Üssü Bahri ve Kocaeli Müstahkem Mevki Kumandanlığı” İzmit’te teşkil edilmiş ve İzmit Bahriye Kumandanlığı bu kumandanlığa bağlanmıştır (Bayar, 2004: 24).

İstiklal Harbinin bitimini müteakip, Konak’ta kordon boyunda bulunan İzmir Bahriye Kumandanlığı Karargâhı deniz emniyet ve müdafaa işlemlerini yürütürken teşkilinde Mayın Grubu, Müstahkem Mevki Bahriye Müfrezesi, Uzunada İşaret İstasyonu, İzmir Atölyeleri ve Tayyare Bölüğü yer almıştır. Donanma Komutanlığı ise, görevini İstanbul Bahriye Komutanlığı bünyesinde sürdürürken, hurda durumunda bulunan gemilerin bakım ve onarımı görevlerini üstlenmiştir.

Atatürk, Cumhuriyet’in ilanından yaklaşık bir yıl sonra Karadeniz seyahatini 11-21 Eylül 1924 tarihinde Hamidiye Kruvazörü ile yapmış ve geminin şeref defterine Deniz Kuvvetlerinin önemine dikkat çeken bir yazı yazmıştır (www.dzkk.tsk.tr, 2019).

TBMM’nden, Atatürk’ün gemi şeref defterine yazdığı açık desteğinden sonra 30 Aralık 1924 tarihinde “Bahriye Vekaleti” (Denizcilik Bakanlığı) yasası çıkarılmıştır. Bahriye Vekaleti, Milli Müdafaa Vekaletinden bağımsız bir kuruluş olarak, eğitim, tatbikat ve denetleme alanlarında “Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği” (Genelkurmay Başkanlığı)’ne bağlanmıştır (Ünlü, 2003: 268- 269).

Bahriye Vekaleti öncelikli olarak ülkedeki ekonomik koşullara bağlı kalarak donanmanın çekirdeğini oluşturma çalışmalarına başlamıştır. Bu kapsamda, mevcut gemilerin başta Yavuz Muharebe Kruvazörü olmak üzere onarımı için Fransız bir şirketle anlaşma sağlanmıştır. Yavuz Muharebe Kruvazörünü havuzlayacak uygun bir yüzer havuzun Gölcük’te Alman bir şirket tarafından yapılması anlaşmasından sonra, aynı şirketle müştereken onarım atölyeleri, barınma barakaları ile mayın, akümülatör ve torpido fabrikaları kurulmasını müteakip faaliyete geçirilmiştir (TSK Tarihçe, 1999: 73).

Gölcük’te kurulan ilk atölyelerden sonra, Deniz Kuvvetlerinin modernizasyonu kapsamında Poyraz rıhtımı ve tersanenin bulunduğu yer Türk Deniz Kuvvetlerinin ağırlık merkezini modern ve görkemli bir yapıya kavuşturmuştur. Gölcük, bu dönemde ana üs

olarak belirlenmiştir. Modernizasyon çalışmalarının yanında personel eğitimine büyük önem verilmiş, kurumsallaşmaya yönelik çeşitli konularda talimnameler hazırlanmıştır. İçerisinde bulunan dönem şartlarına göre modern yapıda olduğu öngörülen yabancı ülke Deniz Kuvvetleri modernizasyon çalışmaları takip edilmiştir. Takip edilen yenilikler kapsamında Hollanda ile iki denizaltı yapımı için sözleşme imzalanmıştır. Modern Türk Deniz Kuvvetlerine ulaşmada oynadığı tarihsel rolün sonrasında Bahriye Vekaleti, 27 Aralık 1927 tarihinde lağvedilmiştir (TSK Tarihçe, 1999: 74).

MSB'ye bağlı olarak Genel Kurmay Başkanlığı bünyesinde Deniz Müsteşarlığı makamı teşkil edilmiş, yeni teşkilatlanma sonrasında Donanma Komutanlığı, idari ve lojistik yönden Genelkurmay Başkanlığına bağlanmıştır. Eğitim ve öğretim yönünden donanımlı personele sahip olmak maksadıyla, kurmay subaylar yetiştirecek Deniz Harp Akademisi 2 Kasım 1930 tarihinde İstanbul/ Yıldız sarayında eğitim/öğretim faaliyetine başlamıştır. (LDGAM, 1925: 54).

İtalya'da yapılmış olan dört (Adatepe, Kocatepe, Tınaztepe, Zafer) muhrip, iki denizaltı (Dumlupınar, Sakarya) ve üç (Martı, Denizkuşu, Doğan) hücumbot 1931 yılında Deniz Kuvvetlerine katılmıştır. TBMM'nin onayı sonrasında 1933 yılında donanmanın ana üssü Gölcük olmuştur. Yine aynı yıl içerisinde inşa edilen ilk gemi olma özelliğini taşıyan Gölcük tankeri kızağa konmuş ve bir yıl içerisinde yapımı tamamlanarak denize indirilmiştir (TSK Tarihçe, 1999: 73-74).

Montrö Boğazlar Sözleşmesinin 1936 yılında imzalanmasından sonra, boğazlar üzerindeki egemenlik hakkımız bütün dünyaya kabul ettirilmiştir. Sözleşmenin imzalanmasını müteakip İstanbul ve Çanakkale boğazlarının her ikisinde de Müstahkem Mevki Komutanlıkları ve bu komutanlıklara bağlı Deniz Komutanlıkları kurulmuştur (Büyüktuğrul, 1967: 72).

İkinci Dünya Savaşı başladığında, Deniz Kuvvetleri çağın gereklerine göre önemli bir güce erişmiştir. 1939 yılında İngiltere'ye dört muhrip, iki mayın gemisi sipariş edilmiş, aynı yıl içerisinde Almanya'dan Saldıray denizaltısı teslim alınmıştır (Besbelli, 1973: 12). Devam eden güçlendirme çalışmaları kapsamında Taşkızak tersanesinde inşa edilen ve Atatürk tarafından isimlendirilen Atılay ve Yıldray denizaltıları 1939 yılında denize indirilmiştir (Bargut, 1975: 11).

İkinci Dünya Savaşı sırasında emniyet açısından İstanbul'da bulunan deniz okulları Mersin iline taşınmış ve eğitim/öğretim hayatına burada başlamıştır. Savaşın sona ermesiyle birlikte ABD'den çok sayıda denizaltı ve su üstü gemisi temin edilmiştir. Özellikle eğitim, personel ve lojistik konularında hızlı reformlar hayata geçirilmiştir (Büyüktuğrul, 1967: 85).

Deniz Müsteşarlığı olarak, Genel Kurmay Başkanlığı karargahında 1928 yılından 1949 yılına kadar faaliyet yürüten Deniz Kuvvetleri, 15 Ağustos 1949 günü YAŞ'ın almış olduğu kararla bugünkü adıyla Deniz Kuvvetleri Komutanlığı olarak teşkil edilmiştir (Bargut, 1975: 11).

İkinci Dünya Savaşının sona ermesinden sonra, 18 Şubat 1952 tarihinde Türkiye Cumhuriyetinin NATO'ya üye olması ile birlikte, üye ülkelerle işbirliğini geliştiren Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, başta eğitim/öğretim olmak üzere, kuvvet yapısı ve eğitim doktrini bakımından NATO standartlarına uygun bir kimliğe ulaşmıştır.

1960 yılından sonra, Anadolu'yu çevreleyen denizlerde "Kuzey Deniz Saha Komutanlığı" ve "Güney Deniz Saha Komutanlığı" adı altında Koramiral tarafından emir komuta edilen iki komutanlık oluşturulmuştur. Ayrıca, her iki deniz saha komutanlıkları emrinde "Bölge Komutanlıkları" kurulmuştur. Deniz Kuvvetleri Komutanlığının vizyonu çerçevesinde, Donanmayı Marmara Denizi Donanması halinden "Açık Deniz Donanması" haline getirmek için Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de üsler kurulmaya başlanmıştır (TSK Tarihçe, 1999: 74).

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde gelişen deniz kuvvetleri ihtiyacının karşılanması maksadıyla, 1961 yılında başlatılan reorganize çalışmalarında Deniz Kuvvetleri Komutanlığına bağlı, Donanma Komutanlığı, Kuzey ve Güney Deniz Saha Komutanlıkları ve Deniz Eğitim Komutanlığı olmak üzere dört ana ast komutanlık olarak yeniden teşkilatlandırılmıştır.

Kıbrıs sorununun 1960 yılında zirveye çıkmasından sonra, deniz kuvvetlerinde planlama bu soruna göre yapılmış, yurt içinde amfibi gemi ve araçlarının yapılmasına öncelik verilmiştir. Yurt dışından ise, özellikle tank çıkarma gemisi alınması temalarına başlanmıştır (www.dzkk.tsk.tr, 2019).

Son ana kadar Türkiye'nin ısrarlı ve yapıcı davranmasına rağmen Kıbrıslı Rumların tek taraflı soykırımı dayanan uygulamaları adaya amfibi bir hareket yapılmasını mecburi kılmıştır.

Türk Deniz Kuvvetleri, 1974'deki Kıbrıs Barış Harekâtı'nda en zor olarak kabul edilen amfibi harekâtını başarı ile gerçekleştirmiş ve kara birliklerini sorunsuz adaya çıkmasını sağlamıştır. Amfibi harekâtına müteakip ayrıca kara harekâtına da deniz top atış desteği sağlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri için 1980'li yıllar muhtelif modernizasyon projeleri kapsamında zirveye yerleştiği yıllar olmuştur. Harp silah araç ve gereçleri bakımından dışa bağımlılığı azaltmaya yönelik projelerle 1980 yılında Gölcük tersanelerinde inşa edilen 1000 tonluk "Ay" sınıfı denizaltı, Türk denizcilik tarihinin dönüm noktası olmuştur. Yine aynı tersanede TCG Fatih (F-242) 1988 yılında ilk modern firkateyn olarak inşa edilmiştir (TSK Tarihçe, 1999: 74).

Stratejik olarak önemli bir yer olan ve Ege ile Akdeniz'i buluşturan noktada Aksaz Deniz Üssü 1987 yılında inşa edilmiştir. Böylece, Aksaz Deniz Üssü hem Türk gemilerine hem de yabancı ülke gemilerini üs ve liman kolaylığı sağlamıştır.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığının ana ast birlik Komutanlığı olan Deniz Eğitim Komutanlığının ismi, 1995 yılında "Deniz Eğitim ve Öğretim Komutanlığı" olarak değiştirilmiştir (TSK Tarihçe, 1999: 75).

Gölcük tersanesi başta olmak üzere, ülke genelinde bulunan tersanelerde elde edilen tecrübe ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığı envanteri için milli imkân ve kabiliyetlerle savaş gemisi inşa etme ve tasarlama seviyesine ulaşılmıştır (www.dzkk.tsk.tr, 2019).

Ulaşılan bu gücün en bariz göstergesi tamamen milli imkân ve tasarımların yansıması Milli Gemi (MİLGEM) projesinin ilk gemisi TCG Heybeliada (F-511) Deniz Kuvvetleri Komutanlığı emrinde 27 Eylül 2011 tarihinde göreve başlamıştır. MİLGEM projesinin ikinci gemisi TCG Büyükada (F-512) ise Deniz Kuvvetleri Komutanlığı envanterindeki yerini 27 Eylül 2013 tarihinde almıştır. Aynı projede üçüncü gemi özelliğini taşıyan ve yapımına Nisan 2016 tarihinde başlanan TCG Burgazada (F-513), Deniz Kuvvetleri Komutanlığına 11 Aralık 2018 günü teslim edilmiştir (www.dzkk.tsk.tr, 2019).

Deniz Kuvvetleri Komutanlığında millileşme projeleri kapsamında, Milli Gemi konsepti olarak inşa ve dizayn edilen “Ada sınıfı” korvetlerin dördüncüsü olan Kınalıada (F-514) Temmuz 2017’de denize indirilmiş, donatım ve test çalışmalarının tamamlanmasını müteakip 2020 yılı içerisinde hizmete girmesi planlanmıştır.

Amfibi Projesi kapsamında üretilen ilk gemi Bayraktar’ın denize indirme işlemi 03 Ekim 2015 tarihinde gerçekleşmiştir. Ayrıca, sivil tersanelerde ilk defa inşa edilen ve bir harp gemisi sayılabilecek Tuzla sınıfı karakol botları hizmete girmiştir.

Akdeniz’de sahip olduğu modern teknolojilerle sayılı deniz kuvvetleri arasında gösterilen Türk Deniz Kuvvetleri, Somali-Japonya, Cebelitarık- Panama, Kuzey Atlantik-Hint okyanusu rotalarında dün olduğu gibi bugün de görev yapmaya devam etmiştir (www.dzkk.tsk.tr, 2019).

15 Temmuz 2016 tarihinde ülkede gerçekleştirilmek istenilen hain darbe girişimi sonrasında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı MSB’ye bağlanmıştır (669 Sayılı KHK, 2016).

2.2.2.2.3. Teşkilat ve Personel Yapısı

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 1961 yılında ana karargâhı Ankara’da olacak şekilde ve 4 ana ast birlik komutanlığı şeklinde teşkilatlandırılmıştır. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı; Komutanlık Karargahı ve bağlı birimleri, Donanma Komutanlığı, Kuzey Deniz Saha Komutanlığı, Güney Deniz Saha Komutanlığı, Deniz Eğitim ve Öğretim Komutanlığı ile Deniz Teknik Komutanlığından oluşmaktadır.

- a. Donanma Komutanlığı: Harp Filosu Komutanlığı, Mayın Filosu Komutanlığı, Denizaltı Filosu Komutanlığı, Deniz Hava Komutanlığı, Gölcük Deniz Ana Üs Komutanlığı, Lojistik Destek Gemileri Komodorluğu, Yıldızlar Suüstü Eğitim Merkez Komutanlığı, Deniz Harp Merkezi Komutanlığı ve ast birimlerinden oluşmaktadır.
- b. Kuzey Deniz Saha Komutanlığı: İstanbul Boğaz Komutanlığı, Çanakkale Boğaz Komutanlığı, Karadeniz Bölge Komutanlığı, Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı, Deniz Müzesi Komutanlığı, Kurtarma ve Sualtı Komutanlığı ve ast birimlerinden oluşmaktadır.

- c. Güney Deniz Saha Komutanlığı: Amfibi Görev Grup Komutanlığı, Akdeniz Bölge Komutanlığı, İskenderun Deniz Üs Komutanlığı, Aksaz Deniz Üs Komutanlığı, Ege Deniz Bölge Komutanlığı, Deniz Gözetleme Komutanlığı, Saruçapaşa Eğitim Merkezi Komutanlığı, Foça Deniz Üs Komutanlığı ve ast birimlerinden oluşmaktadır.
- d. Deniz Eğitim ve Öğretim Komutanlığı: Karamürsel Eğitim Merkezi Komutanlığı, Derince Eğitim Merkezi Komutanlığı, Eğitim Filotillası Komodorluğu, Deniz KBRN Savunma ve Eğitim Merkezi Komutanlığı, Tuzla Bakım Onarım ve İstihkam Komutanlığı, İzmit Merkez Komutanlığı, Çok Uluslu Deniz Güvenliği Mükemmeliyet Merkezi Komutanlığı ve ast birimlerinden oluşmaktadır.
- e. Deniz Teknik Komutanlığı: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Araştırma Merkezi Komutanlığı, İdari Grup Başkanlığı, Teknik Grup Başkanlığı ve ast birimlerinden oluşmaktadır (www.dzkk.tsk.tr, 2019).

Deniz Kuvvetleri Komutanlığının kurmay personel ihtiyacının karşılandığı Harp Akademileri Komutanlığı, askeri eğitim-öğretim sisteminde 31 Temmuz 2016 tarihinde yapılan köklü bir değişiklikle 669 sayılı KHK ile kapatılmış ve yerine MSÜ kurulmuştur (669 Sayılı KHK, 2016).

Harp Akademileri Komutanlığının kapatılmasından sonra, Deniz Kuvvetleri Komutanlığının kurmay subay ihtiyacı, MSÜ bünyesinde kurulan Deniz Harp Enstitüsü tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır (6756 Sayılı Kanun, md. 5).

Deniz Kuvvetleri Komutanlığının subay ve astsubay ihtiyaçlarının ise, MSÜ bünyesinde teşkilat ve kadrosu yeniden yapılandırılan Deniz Harp Okulu ve Deniz Astsubay Meslek Yüksek Okulları tarafından karşılanması kararı verilmiştir (6756 Sayılı Kanun, md 5). Devlet Memuru ve Uzman Erbaş ihtiyacı belirlenen kriterlere göre MSB tarafından yapılan ilan ve sınavlarla karşılanmaktadır.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı teşkilatlanmasında görevler, konusunda uzmanlaşmış rütbeli ve sivil personel tarafından yapılmaktadır. Bürokratik sistem içerisinde statüler; Amiral, Subay, Sözleşmeli Subay, Yedek Subay, Astsubay, Sözleşmeli Astsubay, Yedek Astsubay, Devlet Memuru, Uzman Erbaş ve Sözleşmeli Er olarak belirlenmiştir (www.dzkk.tsk.tr, 2019).

2.2.2.3. Hava Kuvvetleri Komutanlığı

Dünyanın ilk havacılık teşkilatlarından biri olan Türk Hava Kuvvetlerinin temelleri İkinci Meşrutiyet dönemine kadar uzanmaktadır. Kuruluş dönemi, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemine denk gelmesi nedeni ile Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığının tarihçesi diğer kuvvet komutanlıklarının tarihçelerinin incelenmesinde olduğu gibi Cumhuriyet öncesi ve sonrası olarak iki dönem halinde ele alınacaktır.

2.2.2.3.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Hava Kuvvetleri

Türk Hava Kuvvetlerinin temeli, 1909 yılında dünyanın ilk askeri havacılık teşkilatlarından biri olarak atılmıştır. Aynı yıl içerisinde başlatılan çalışmalar genişletilerek 1910 yılında Avrupa'ya ve Paris'te toplanan Uluslararası Havacılık Konferansına heyetler gönderilmiştir (www.hvkk.tsk.tr, 2019).

Avrupa'ya gönderilen heyetlerin incelemelerinden sonra 1910 yılı sonlarına doğru, Türk ordusunda hava kuvveti kurulmasına karar verilmiştir. Personel eğitiminin sağlanması amacıyla subaylardan oluşan birkaç personel yine Avrupa'ya gönderilmiştir. Teşkilatlanmaya yönelik çalışmalar tamamlandığında Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu ekonomik koşullar ve savaş ortamı nedeniyle, hava kuvvetinin kurulması imkânı bulunamamıştır (Sarp, 1986:4).

Kurulma aşamasının başlangıcı sayılan gelişmelerin hemen sonrasında Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa tarafından vatan savunması için Türk Hava unsurlarının varlığının önemi anlaşılmış ve yapılan sınav sonrasında yüksek not alan iki subay Fransa'da bulunan uçuş okuluna eğitim için gönderilmiştir. 1911 yılına gelindiğinde ise, Kurmay Yarbay Süreyya (İlmen) Bey hava kuvvetleri teşkilatını kurmakla görevlendirilmiştir. Harbiye Bakanlığı Fen Kıtaları Müstahkem Genel Müfettişliğinin 2nci Şubesi bünyesinde "Havacılık Komisyonu" ile birlikte Türk ordusunun ilk havacılık teşkilatı kurulmuştur. Böylece, Türkiye dünya genelinde havacılık teşkilatını kuran ilk sekiz ülke (ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, İtalya, Rusya) arasındaki yerini almıştır (İlmen, 1947:8).

Türk Hava Kuvvetlerinin kuruluş aşamasının hemen başında yurt dışına eğitime gönderilen Yüzbaşı Fesa Bey ile Yusuf Kenan Bey eğitimlerini tamamlamalarına müteakip bröve tipi uçaklarla birlikte yurda 21 Şubat 1912 tarihinde dönmüştür. Türk

Hava Kuvvetlerinin dönüm noktası sayılan bu olay sonrasında Türk Ordusu ilk uçaklarına ve ilk pilotlarına kavuşmuştur.

Eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi kapsamında 1912 yılında sekiz pilot daha eğitim için Fransa'ya gönderilmiştir. Subay eğitimlerinin ülke içerisinde eğitimi planlanmış ve bu amaçla İstanbul/Yeşilköy'de 3 Temmuz 1912 tarihinde ilk Havacılık Okulu açılmıştır. Açılan Havacılık Okulunda uçucu havacı subayların eğitimine başlanmış ve kısa sürede hava kuvvetleri birlik sayısı artmaya başlamıştır. Bunun paralelinde kısa zaman içerisinde hava bölükleri (teyyare bölükleri) kurulmuş, Hava Kuvvetlerinin ihtiyacını karşılayacak sayıda uçak satın alınmıştır (Genelkurmay Başkanlığı, 1996: 298).

Balkan savaşları sırasında istenilen başarıyı yetersiz tecrübeye sahip olması nedeniyle sağlayamayan Türk havacıları savaşın son safhalarında büyük başarılar elde etmiştir (TSK Tarihçe, 2007: 222). Birinci Dünya Savaşı sırasında Türk Hava Kuvvetleri aktif olarak görev yapmıştır. Teşkilatlanma faaliyetlerine istinaden 1914 yılında hava kuvvetleri Kıtaat-ı Mevaki-i Müstahkeme Müfettişliği (Kıta Mevkilerinin Güçlendirilmesi Müfettişliği) bağlılığından alınarak, Muhabere ve Muvasala Şubesi (Savaş ve Ulaşım Şubesi)'ne bağlanmıştır. Bu bağlılık sonrası hava kuvvetleri, Teşkilat-ı Havaiye Müfettişliği (Havacılık Teşkilatı Müfettişliği) ismini almıştır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Türk havacı subaylar Almanya'ya gönderilmiş ve işbirliği çerçevesinde Alman havacı subaylar da eğitim vermek için Türkiye'ye gelmiştir. Hava Kuvvetleri envanterinde bulunan uçakların sayısının artması sonucunda faaliyetlerin takibi amacıyla 1915 yılında ana karargâhın bağlılığında 13'üncü Sahra Seyri Havaiye Şubesi (Havacılık Kırsal Gözetim Şubesi) kurulmuştur. Genel havacılık faaliyetlerinden sorumlu olan şube daha sonra Umum-i Havaiye Müfettişliği (Genel Havacılık Müfettişliği) seviyesine getirilmiştir (Kansu vd., 1971: 171).

Birinci Dünya Savaşı döneminde Hava Okulu, Hava İstasyonları, Sabit Balon Birlikleri, Uçaksavar Topçu Birlikleri ve Meteoroloji İstasyonlarından oluşan Türk Hava Kuvvetleri, Deniz Hava Bölükleri ile Deniz Hava Okulu Bahriye Bakanlığı altında teşkilatlandırılmıştır. 16 Mayıs 1916 tarihinde yapılan bir değişiklikle deniz ve kara havacılığı tek bir kurum olarak teşkilatlandırılmış ve bu kurum Genel Karargâh altında Havacılık İşleri Müfettişliği adını almıştır.

Türk Hava Kuvvetleri içerisinde yer alan uçak bölükleri savaş boyunca bir kısmı Alman ve Türk havacı askerlerden, bir kısmı ise yalnızca Türk Havacı askerlerinden oluşturulmuş ve savaşın sonuna kadar Çanakkale, Hicaz, Kafkasya ve Filistin gibi bir çok cephede savaşmıştır.

Birinci Dünya Savaşına Almanya'nın müttefiki olarak katılan Osmanlı İmparatorluğu, Almanya'nın savaşta yenilmesi sonucu doğrudan yenik sayılmıştır. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşmasının hükümleri gereği bütün ordular terhis edilmiş ve Alman havacı askerlerde Almanya'ya geri gönderilmiştir. Hava Kuvvetleri Genel Müfettişliğinin, 25 Haziran 1920 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu tarafından lağvedilmesinden sonra Osmanlı döneminde Türk Havacılığı sona ermiştir (TSK Tarihçe, 2007: 223).

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası terhis edilen ordu personelinin büyük çoğunluğu Kurtuluş Savaşı mücadelesine aktif olarak katılmıştır. Türk havacılığının sürdürülmesi adına havacı subaylar, Birinci Dünya Savaşından kalma uçaklarla İzmir, İstanbul, Konya, Elazığ ve Diyarbakır'da havacı birlikler oluşturma çabası içine girmiş, bu birliklerde malzeme ve personel toplama faaliyetlerinde başarılı olmuştur (Sofuoğlu, 1994: 23).

Türk Hava Kuvvetleri, 328 sayılı emirle resmi olarak Müdafaa-i Milliye Vekaleti Harbiye Dairesine bağlı olarak 13 Haziran 1920 tarihinde kurulmuştur.

2.2.2.3.2. Cumhuriyet Döneminde Hava Kuvvetleri

Mustafa Kemal Paşa tarafından TBMM açılmadan önce Anadolu'da fitili ateşlenen Kurtuluş Savaşının başladığı yıllarda, havacı personeller Konya Hava İstasyonuna katılış yapmıştır. Buraya gelmelerinin başlıca nedeni Konya'nın hem Ankara'ya yakın mesafede olması hem de TBMM'nin 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da açılmasıdır. TBMM'nin almış olduğu ilk ve önemli kararlardan birisi düzenli ordunun yeniden kurulması olmuştur (Hava Mecmuası, 1957: 28).

Hava Kuvvetleri Şubesi 13 Haziran 1920 tarihinde Harbiye Dairesine bağlı olarak kurulmuştur. Kurtuluş savaşı döneminde Hava Kuvvetleri Şubesi, ilk olarak Hava Kuvvetleri Genel Müdürlüğü'ne, daha sonra tümen seviyesinde müfettişliğe 5 Temmuz 1922 tarihinde çevrilmiştir (Genelkurmay Başkanlığı, 1999: 34).

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilanından sonra, Hava Kuvvetlerinin yeniden kurulması çalışmasının ilk adımını 1924 yılında yurtdışına eğitim için personel göndermek oluşturmuştur. 1926 yılına kadar üç olan hava bölüklerinin sayısı ona, bir olan deniz hava bölüklerinin sayısı üçe çıkarılmıştır. Ülke içerisinde personel yetiştirmek amacıyla Eskişehir’de açılan hava okulları ilk mezunlarını bir yıl sonra vermiştir (Tayhani, 2004: 220).

Türk Hava Kuvvetlerinin modernizasyonu ve bürokratik teşkilatlanmasına yönelik ilk düzenleme olarak 1928 yılında Hava Kuvvetleri Müfettişliği lağvedilerek Müdafaa Milliye Vekaletine bağlı Hava Müsteşarlığı kurulmuştur. Yapılan düzenlemenin ardından hareket ve eğitim yönünden Genelkurmay Başkanlığına, lojistik yönünden Hava Müsteşarlığına bağlanmıştır (Millman, 1995: 492- 495) Türk Hava Kuvvetlerinde, pilot ihtisası dışındaki diğer branşlarda personel yetiştirme faaliyetine yurt içindeki havacılık okullarında başlanmıştır (TSK Tarihçe, 2007: 225).

Müteakiben, ilk Hava Alayları 1932 yılında kurulmuş ve aynı yıl yürürlüğe konulan bir kanunla havacı personel ayrı bir muharip sınıf olarak kabul edilmiştir. Daha önce havacı personel Kara ve Deniz Kuvvetlerinden gelen subaylardan oluşmakta ve personelin geldiği sınıf kuvvet komutanlığının sınıfı sayılmaktaydı. Yayımlanan kanunla bu uygulamaya son verilmiştir.

Havacı kurmay subay yetiştirmek amacıyla, 1937 yılında Hava Harp Akademileri açılmış ve 1939 yılında ise ilk Hava Tugayları oluşturulmuştur. Personel yetiştirme faaliyetlerini yaptığı düzenlemelerle büyük ölçüde tamamlayan Türk Hava Kuvvetleri, envanterinde bulunan uçak sayısını 1944 yılında 500’e çıkarmıştır. Yaklaşık beş yıl önce kurulan hava tugayları yapılan düzenlemeyle hava tümeni seviyesine çıkarılmıştır (Akgün ve Uluğtekin, 2004: 37).

1944 yılında Türk Hava Kuvvetleri, teşkilatlanma çalışmaları kapsamında askeri bürokrasi esaslarına uygun olarak doğrudan Genelkurmay Başkanlığına bağlanmıştır. Kara ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığının ardından üçüncü Kuvvet Komutanlığı olarak 31 Ocak 1944 tarihinde Hava Kuvvetleri Komutanlığı kurulmuştur. Yeni kuvvet yapılanmasında sadece muharip sınıflar Hava Kuvvetleri Komutanlığına bağlanmış, lojistik destek birlikleri MSB, eğitim kuruluşları Genel Kurmay Başkanlığı kuruluşunda görevlerini yerine getirmeye başlamıştır (TSK Tarihçe, 2007: 226).

Türk Hava Kuvvetleri 1947 yılında tümen komutanlığı seviyesinden ordu komutanlığı seviyesine çıkarılmıştır. Lojistik destek kurumları ve Hava Harp Akademisi haricindeki bütün hava kuruluşları 1948-1950 yılları arasında Hava Kuvvetleri Komutanlığı altında toplanmıştır. Hızla gelişen havacılık teknolojilerine ayak uydurmak ve pilot sınıfı haricindeki diğer personelin yetiştirilmesi için Hava Teknik Okulları açılarak idari yönden kurulan bir Komutanlığa bağlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile ABD arasında imzalanan askeri işbirliği anlaşması ve 1952 yılında NATO'ya üye olunmasıyla birlikte Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığının modernizasyon çalışmaları ivme kazanmıştır. Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı envanterine devam eden yıllarda ilk kez giren jet uçaklarını kullanmak amacıyla eğitim için ABD'ye personel gönderilmiştir. Daha sonra 9ncu Jet Üs Komutanlığı Balıkesir'de kurulmuş ve eski tip pervaneli uçakların Türk Hava Kuvvetleri envanterinden kaydı silinmiştir (Stuart, 2002: 127).

30 Ağustos 1956 tarihinde yapılan en önemli değişiklik Hava Eğitim Kolordu Komutanlığının kurulması olmuştur. Türk Hava Kuvvetlerinin eğitimle ilgili Hava Harp Akademisi dahil tek bir komutanlık altında toplanmış ve 1957 yılında yapılan değişiklikle Hava Eğitim Komutanlığı adını almıştır (TSK Tarihçe, 2007: 227).

1980 yılından itibaren günümüze kadar Türk Hava Kuvvetleri modernizasyon ve reorganizasyon çalışmaları modern çağın gerekliliğini karşılamak adına olmuştur. Envantere katılan üçüncü nesil uçakların kullanılmasıyla birlikte eğitim ve öğretim faaliyetleri bu perspektife göre düzenlenmiştir. Türk Hava Kuvvetleri 1993 yılından itibaren NATO ve BM'nin bölgesel hareketlerinde görev almıştır. BM kararları doğrultusunda Ghedi ve Aviano Üssü'nde birer filosuyla görev yapan THK, Bosna-Hersek ve Kosova hareketlerine katılmıştır (www.hvkk.k.tsk.tr, 2019).

15 Temmuz 2016 tarihinde ülkede gerçekleştirilmek istenilen hain darbe girişimi sonrasında Hava Kuvvetleri Komutanlığı MSB'ye bağlanmıştır (669 Sayılı KHK, 2016).

2018 yılından itibaren ABD'ye yeni nesil F35 savaş uçaklarının projesine ve eğitimlerine katılmak üzere yurt dışına personel gönderilmiştir.

2.2.2.3.3. Teşkilat ve Personel Yapısı

Hava Kuvvetleri Komutanlığı, ana karargâhı Ankara’da olacak şekilde 3 ana ast birlik komutanlığı şeklinde teşkilatlandırılmıştır. Hava Kuvvetleri Komutanlığı; Komutanlık Karargâhı ve bağlı birimleri, Muharip Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Hava Eğitim Komutanlığı, Hava Lojistik Komutanlığı, 7 Ana Jet Üssü Komutanlığı, 1 Tanker Üs Komutanlığı, 1 İnsansız Uçak Savaş Üs Komutanlığı, 1 Hava Savuna Komutanlığı, 1 Füze Üs Komutanlığı, 1 Hava Kontrol Grup Komutanlığı, Hava Uçaksavar Er Eğitim Merkez Komutanlığı, Birleştirilmiş Kontrol İhbar Merkezi Tabur Komutanlığı, 5 Hava Radar Mevzi Komutanlığı, 14 Hava Meydan Komutanlığı, 2 Hava Ulaştırma Ana Üs Komutanlığı, 1 Müze Komutanlığı ve 1 Hava Malzeme Transit Komutanlığı ana ve ast birlik komutanlıklarından oluşmaktadır (www.hvkk.tsk.tr., 2019).

Hava Kuvvetleri Komutanlığının kurmay personel ihtiyacının karşılandığı Harp Akademileri Komutanlığı, askeri eğitim-öğretim sisteminde 31 Temmuz 2016 tarihinde yapılan köklü bir değişiklikle 669 sayılı KHK ile kapatılmış ve yerine MSÜ kurulmuştur (669 Sayılı KHK, 2016).

Harp Akademileri Komutanlığının kapatılmasından sonra, Hava Kuvvetleri Komutanlığının kurmay subay ihtiyacının, MSÜ bünyesinde kurulan Hava Harp Enstitüsü tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır (6756 Sayılı Kanun, md. 5).

Hava Kuvvetleri Komutanlığının subay ve astsubay ihtiyaçlarının ise, MSÜ bünyesinde teşkilat ve kadrosu yeniden yapılandırılan Hava Harp Okulu ve Hava Astsubay Meslek Yüksek Okulları tarafından karşılanması kararı verilmiştir (6756 Sayılı Kanun, md. 5). Devlet Memuru ve Uzman Erbaş ihtiyacı, belirlenen kriterlere göre MSB tarafından yapılan ilan ve sınavlarla karşılanmaktadır.

Hava Kuvvetleri Komutanlığı teşkilatlanmasında görevler konusunda uzmanlaşmış rütbeli ve sivil personel tarafından yapılmaktadır. Bürokratik sistem içerisinde statüler; General, Subay, Sözleşmeli Subay, Yedek Subay, Astsubay, Sözleşmeli Astsubay, Yedek Astsubay, Devlet Memuru, Uzman Erbaş ve Sözleşmeli Er olarak belirlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞININ BÜROKRATİK YAPISININ
WEBERYAN BÜROKRASİ KURAMI ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ**

3.1. JANDARMA KAVRAMI, TANIMI VE GÖREVLERİ

Türkiye Cumhuriyeti Jandarmasının örgütsel yapısının Weberyen bürokrasi kuramı çerçevesinde analizini yapmadan önce kavramsal çerçevede tanımını ve görevlerini incelemek üçüncü bölümün ilk adımını oluşturacaktır.

3.1.1. Jandarma Kavramı

Fransızca “Gendarmerie” sözcüğünün Türkçe karşılığı “Jandarma”dır. “Gens” ve “G’endarmes” iki Fransızca kökenli sözcüğün birleşmesinden oluşan Gendarmerie, “silahlı adamlar” anlamına gelmektedir (Akman, 1991: 59).

Farsça kökenli “Candar” sözcüğünün, Mısırda yaşayan Türkler tarafından kullanıldığı ve zaman içerisinde dilimize “Jandarma” olarak geçtiğini savunan görüşler de vardır (Okçabol, 1939: 2). Başka bir deyişle ve çoğunlukla Anadolu’da halk dilinde söylenirken “candarma” diye telaffuz edilirken; sağlık, hayat anlamı taşıyan “can” ve tutan, tutucu anlamına gelen “dar” sözcüklerinin bir araya gelmesinden oluşmuştur.

Fransa’da ilk askeri birlik olarak kral VII. Charles tarafından 1439 yılında kurulan jandarma, günümüzdeki yapısını ve işleyişini 19ncü yüzyılda kazanmıştır. 1854 yılında yayımlanan bir kararnameyle idari örgütlenme içerisine dahil edilen jandarma, tarihsel süreç içerisinde adli ve idari görevleri üstlenerek (Ana Britannica, 1990: 217) yerine getirmeye başlamıştır.

Fransa’da kurulduğu andan itibaren kralı koruyan bir Muhafız Kıtası görevini üstlenen Jandarma, doğrudan krala bağlı, sarayı korunmasıyla görevli bir kuruluştur. 19ncü yüzyıldaki yapısını, geçirdiği tarihsel değişimlerle kazanan jandarma “Genel güvenliği ve kamu düzenini korumakla görevli, kanun ve nizamın koyduğu hükümlerin yürütülmesini ve bunlara dayalı hükümet emirlerinin yerine getirilmesini sağlayan silahlı ve askeri zabita kuvvetidir” (M. Larousse, 1971: 654) şeklinde tanımlanmaktadır.

Diğer bir tanıma göre Jandarma, “Umumi emniyete nezaret eden, amme nizamını muhafaza ve kanunların yürütülmesini teminle görevli mükellef askeri bir kuvvet” (Okçabol, 1939: 56- 61) diye belirtilmektedir. Ayrıca dönem içerisinde özel sancağa sahip olmayan soyluları tarif etmek içinde jandarma kavramı kullanılırdı. Kendisinden tehlike anında açıkça yardım isteyenlere yardım etmekle sorumlu olan

jandarma, aynı zamanda her yerleşim yerine ayda bir kere gece, iki kere gündüz uğramak zorundaydı (Okçabol, 1940: 62- 63).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir eyalet olan Mısır'da, “candar” kelimesi “silahlı kuvvet, koruyucu, muhafız” anlamında kullanılmıştır (Akman, 1991: 60).

Fransa'nın dünya ülkelerine yaymaya çalıştığı ve bunda kısmen başarılı olduğu kurumlardan biri de jandarma kurumudur. 1839 Fransız ihtilalinden hemen sonra Avrupa ülkelerinde, daha sonra Güney Amerika ülkelerinde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında da Fransızca konuşan Afrika ülkelerinde jandarma kurumu yaygınlaşmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Jandarma teşkilatının kurumsal olarak şekillenmesinde ve gelişiminde Fransız jandarmasının etkisi görülmektedir (Akman, 1991: 125).

3.1.2. Jandarmanın Tanımı

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kuruluşundan, Cumhuriyet tarihimizde yapılan köklü değişikliklerle günümüze kadar ulaşan jandarmanın tanımı 2803 Sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu'nda ayrıntılı olarak yapılmıştır.

Bu tanıma göre, “ Türkiye Cumhuriyeti Jandarması, emniyet ve asayiş ile kamu düzeninin korunmasını sağlayan ve diğer kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin verdiği görevleri yerine getiren silahlı genel kolluk kuvvetidir.” (2803 Sayılı Kanun, md. 3).

Jandarma teşkilatının üstlendiği görevlerin ne anlama geldiğinin netleştirilmesi için tanım içerisinde yer alan “emniyet”, “asayiş” ve “kamu düzeni” sözcüklerinin anlam bakımından incelenmesi fayda sağlayacaktır.

Emniyet sözlük içerisinde; güven, inanma ve itimat anlamında tanımlanmaktadır (TDK Büyük Türkçe Sözlük). Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Yönetmeliği'nde “Devlete, topluma, kişilere, mal ve eşyalara yönelik tehlike, kaza ve sabotajları önlemek için alınan hukuka uygun önlemlerin tümünü ve bu önlemlerin alınmış bulunduğu hali,” ifade etmektedir (Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği, md. 3).

Asayiş sözlük anlamı itibariyle; düzenlilik ve güvenlik olmakla birlikte, Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Yönetmeliği'nde; “Hukuka uygun ve gerekli önlemlerin alınması sonucu, Devlete, topluma, kişilere, mal ve eşyalara yönelik tehlike,

kaza ve sabotajların söz konusu olmadığı bir ortamı, düzensizlik ve karışıklıkların önleendiği, hayatın sağlandığı hali, dirlik ve düzenin varlığı konusunda kamuda oluşan yerleşik ve yaygın inancı” tanımlanmaktadır (Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği, md. 3).

Son olarak kamu düzeni sözlükte; bütün toplumu ilgilendiren düzen anlamında belirtilmekle birlikte, yine Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Yönetmeliği’nde “Emniyet ve asayiş, huzur ve sükun, genel sağlık ve genel ahlak unsurlarından oluşan, hak ve hürriyetlerin tam olarak kullanımına elverişli ortamı(Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği, md. 3) ifade etmektedir.

3.1.3. Jandarmanın Görevleri

Jandarmanın görevleri; mülki, adli, askeri ve diğer görevler olmak üzere dört başlık altında toplanırken, 27 Temmuz 2016 tarihinde 29783 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 668 sayılı KHK ile jandarmanın görevlerinin sayıldığı 2803 sayılı Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Kanunu’nun 7nci maddesi aşağıda belirtilen şekilde (668 Sayılı KHK, 2016; Cumhurbaşkanlığı, 3 Sayılı Karar, 2018) mülki, adli ve askeri görevler diye yeniden düzenlenmiştir.

3.1.3.1. Mülki Görevler

Emniyet ve asayiş ile kamu düzenini sağlamak, korumak ve kollamak, kaçakçılığı men, takip ve tahkik etmek, suç işlenmesini önlemek için gerekli tedbirleri almak ve uygulamak, ceza infaz kurumlarının dış korumalarını sağlamak, trafik hizmetlerini yürütmek, arama kurtarma görevlerini yapmak, hassas ve kritik öneme sahip tesislerin korunmasına ilişkin önlemleri ilgili kuruluşlarla işbirliği içinde sağlamak, adli ve askeri görevler dışında kalan ve mevzuat hükümlerinin icrası ile bunlara dayalı emir ve kararlarla jandarmaya verilen görevleri yapmak olarak tanımlanmıştır (2803 Sayılı Kanun, md. 7).

3.1.3.2. Adli Görevler

İşlenmiş suçlarla ilgili olarak kanunlarda belirtilen işlemleri yapmak ve bunlara ilişkin adli hizmetleri yerine getirmek olarak belirtilmiştir (2803 Sayılı Kanun, md. 7).

3.1.3.3. Askeri Görevler

Kanunlarla ve Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle verilen askeri hizmetleri yerine getirmek olarak yeniden düzenlenmiştir (2803 Sayılı Kanun, md. 7). Buna göre Jandarma Birlikleri; seferberlik ve savaş hallerinde, Cumhurbaşkanı kararıyla belirlenecek bölümleriyle Kuvvet Komutanlıkları emrine girer, kalan bölümleriyle kendi görevlerine devam eder.

Ayrıca, jandarma birlikleri; Genelkurmay Başkanlığının talebi üzerine İçişleri Bakanının, illerde ise garnizon komutanının talep etmesi halinde Valinin onayıyla kendilerine verilen askeri görevleri de yaparlar (2803 Sayılı Kanun, md. 8). Bu de yer alan “sıkıyönetim” ibaresi tamamen yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu kapsamda güncellenen Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Yönetmeliği'nde jandarmanın askeri görevleri güncellemiş, diğer görevlerine son verilmiştir. Ayrıca jandarmanın yukarıda sayılan görevlerine ek olarak “Kanun ve nizamlar ile bunlara dayalı olarak verilen emir ve kararların öngörmediği hiçbir görev jandarmadan istenemez” hükmü getirilerek hizmet sınırı açıkça belirtilmiştir (2803 Sayılı Kanun, md. 9).

3.2. JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI BÜROKRASİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Akademik anlamda çalışmaların yapılmadığı konuların başında Jandarma Genel Komutanlığının teşkilatlanma tarihi ve tarihsel süreç içerisinde yaşadığı değişimler gelmektedir. Ülkemizde 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan hain darbe girişimi sonrasında yeniden yapılanma süreci içerisine giren Jandarma Genel Komutanlığı teşkilatlanma tarihi beş bölüm halinde incelenecektir.

3.2.1. 1826- 1846 Dönemi Jandarma Teşkilatı

Zabıta hizmetleri 1826 yılına kadar Yeniçeri ve Sipahi ocakları tarafından yerine getirilirdi. Bu teşkilatların zabıta hizmetlerini yerine getirmede yetersiz kalması üzerine bu hizmetler II. Mahmut tarafından yeniden oluşturulan bir teşkilata verildi.

1826 yılında kurulan “Asakir-i Muntazama-i Mensure” ve “Asakir-i Muntazama-i Hassa” teşkilatlarından sonra, 1843 yılında da “Asakar-i Redife” adında

yeni bir teşkilat kurularak Anadolu ve Rumeli'nin bazı eyaletlerinde görevlendirildi. Bu teşkilatın başında “serasker” olarak İstanbul'daki yönetimin başında görevlendirilen komutana yeniçeri ağasının bütün yetkileri verildi (Alyot; 1947: 69).

Osmanlı İmparatorluğunun içinde bulunduğu iç ve dış karışıklıklar, emniyet ve asayişin bir türlü tesis edilememesi, bu teşkilatın görevini tam olarak ne İstanbul'da ne de eyaletlerde yapmasına olanak sağladı. Ayrıca, merkezi hükümetin ve eyaletlerdeki zabıta kuvvetlerinin yönetimindeki çok başlılık ve herhangi bir mevzuata göre görev yapılmaması sorun teşkil etmeye başladı. Bu karışıklık Gülhane Hattı Hümayunu'nun ilanına kadar aynı şekilde sürdü.

Dönem içerisinde, eyalet ve sancak valilerinin buyruğu altındaki maaşlı özel zaptiyeler, yine askerlerden oluşan zaptiye memurları ile ülke geneline yayılan zaptiye kuruluşları tarafından zabıta hizmetleri yerine getirilirdi (Akman, 1991: 62-67). Zabıta hizmetlerinin yerine getirilmesindeki sistem dönem içerisinde incelendiğinde, zabitanın teşkilatlanması ve yönetimi ile ilgili düzenleme yapmak için denemeler yapılmış, ancak tek yönetim çatısı altında toplamak mümkün olmamıştır.

3.2.2. 1846- 1879 Dönemi Jandarma Teşkilatı

1846- 1879 dönemi, 16 Şubat 1846'dan, başka bir deyişle Zaptiye Müşirliğinin kuruluş tarihinden, Jandarma Dairesinin kuruluş tarihi olan 3 Aralık 1879 tarihini kapsamaktadır (J.Gn.K.lığı Tarihi, 2002: 135).

İstanbul'da 1846 yılında “Zaptiye Müşirliği” adıyla bir teşkilat kurularak, eyalet ve sancaklardaki “umur-u zaptiye hizmetleri” merkezi İstanbul'da bulunan bu teşkilata doğrudan bağlanmıştır. Dahiliye Nezaretinden ayrılarak askeri üst seviye makamı olan “seraskerlik” makamına bağlanmıştır. Böylece, asli görevi iç güvenliği ve düzeni sağlamak olan ve tek elden yönetilebilen yeni bir askeri zabıta teşkilatı kurulmuştur (TSK Tarihi, 1998: 272- 273). Bu devreye “Tevhid-i Zabıta” yani zabitanın birleştirilmesi devresi de denilmektedir.

Teşkilatın yasal bir dayanağının olmaması nedeniyle, gerek merkezdeki zabıta hizmetleri, gerekse taşradaki iç güvenlikle alakalı zabıta hizmetlerinin “kadı fermanları”, “ferman” ve “emirname” ile (İçişleri Bakanlığı Raporu, 1972: 44) yürütüldüğü görülmektedir. 14 Haziran 1869 yılında teşkilatın ilk nizamnamesi olan ve dört bölümden

oluşan “Asakir-i Zaptiye Nizamnamesi” yayımlanmıştır. Bu nizamnameye göre, her il merkezinde zaptiye alayları kurulmuş olup, bu alaylar taburlara, taburlar bölüklere, bölükler de takımlara ayrılmış vaziyette teşkil edilmiştir. Ayrıca, bu nizamname esaslarına göre teşkilata adli, askeri ve idari görevlerle birlikte bazı belediye hizmetleri de verilmiştir.

Ancak, Osmanlı arşivlerinde “jandarma” kelimesi 1839 yılından itibaren yer almakta olup, net olarak kuruluş günü belli olmadığından Jandarma teşkilatının kuruluş tarihi Asakir-i Zaptiye Nizamnamesi’nin kabul edildiği 14 Haziran 1869 tarihinin sadece 14 Haziran kısmı alınarak, 14 Haziran 1839 olarak kabul edilmiştir (Alpar, 2014:34).

3.2.3. 1879- 1909 Dönemi Jandarma Teşkilatı

Osmanlı Rus Savaşı’nda (1877-1878) ordu emrine giren jandarma birlikleri Müşir Ahmet Eyüp Paşa komutasında Tuna Şark Ordusu içerisinde jandarma süvari alayı olarak bulunmaktaydı (Süer, 1986: 72- 73). Savaş sırasında jandarmanın elde ettiği başarı üzerine, orduyla neredeyse otuz yıldır ilişkisi kesilen ve bağımsız bir daire halinde mülki amirliklerin emrinde görev yapan teşkilatın ilk defa ismi jandarma olarak değiştirilerek “Zaptiye Müşirliği” 1879 yılında Seraskerliğe yeniden bağlanmıştır (Alpar, 2014: 35). Yeniden seraskerliğe bağlanan “Zaptiye Müşirliği”nin yeni yapılanmada adı “Zaptiye Nezareti” olarak değiştirilmiştir. Jandarma teşkilatının yeniden yapılanması ve daha modern bir yapıya kavuşması için 1879 yılında İngiltere ve Fransa’dan subaylar getirilmiştir. Bu kapsamda reorganize edilen jandarma teşkilatı Seraskerlik makamına bağlı “Umum Jandarma Merkeziyesi” adıyla yeniden kurulmuştur. Bu teşkilatlanmadan sonra 16 Haziran 1880 tarihinde Avrupa’da bulunan jandarma teşkilatları gibi yenilikçi bir jandarma nizamnamesi hazırlansa da bu durumdan rahatsız olanların etkisiyle II. Abdülhamit bu nizamnameyi onaylamamıştır (Orhonlu, 1967: 148).

19ncü yüzyıl sonlarında, Balkanlar’daki iç karışıklıklar ve ayaklanmalar neticesinde bozulan emniyet ve asayişin sağlanması için silah ve teçhizatın yetersiz olduğu bir dönemde jandarmaya, Balkanlarda çetecilik ve eşkıyalığın sonlandırılarak devlet otoritesinin yeniden sağlanması görevi verilmiştir (J.Gn.K.lığı Tarihi, 2012: 153).

İkinci Meşrutiyetin 1908 yılında ilanından sonra idari örgütlenmelerde ve orduda başlayan reform hareketleri jandarma teşkilatında da görülmüştür. Daha önceden

Fransa'dan getirilen 10 jandarma subayı ve İngiltere'den getirilen 6 jandarma subayı jandarma müfettişliklerinde ve İstanbul ilinde görevlendirilmiştir.

Jandarmanın yeniden teşkilatlanması, Osmanlının emniyet ve asayişin sağlanması ve ülkeyi savunma ihtiyacından zaruri doğmuştur. Bu kapsamda her ilde o ilin adıyla anılacak jandarma alayları, bazı illerde ise seyyar jandarma taburları teşkilatlandırılmıştır (Alyot, 2008: 272).

3.2.4. 1909- 1923 Dönemi Jandarma Teşkilatı

İngiltere ve Fransa'dan getirilen subayların da yardımıyla teşkilatlanmasını yenileyen jandarmanın Rumeli'de büyük başarılar elde etmesi üzerine devlet jandarmayı bütün imparatorluk genelinde yaygınlaştırmaya başlamıştır.

Yine İkinci Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra kurulan Harbiye Nezaretine bağlı olmak koşuluyla “Jandarma Daire-i Merkeziyesi”, yeni ismiyle “Umum Jandarma Komutanlığı” adı altında yeniden kurularak başına Faik Hilmi Paşa getirilmiştir (Özel, 1999: 276).

Özellikle jandarmanın yeniden teşkilatlanmasında önemli görevler üstlenen İngiltere ve Fransa subayları ülkeye tekrar davet edilerek “Jandarma Müfettiş-i Umumiliği” adıyla kurulan yeni bir teşkilatta görevlendirilmişlerdir (Akman, 1974: 14) Yeni oluşturulan bu teşkilat sonrasında ülke toplam 13 müfettişliğe ayrılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'na girilirken jandarmanın askeri başarısından ve gücünden faydalanmak için ilave 3 seyyar jandarma tümeni, 16 seyyar jandarma alayı ve 1 jandarma süvari alayı teşkil edilmiştir. Anadolu'da teşkilatlanmış jandarma birliklerine ilave 18 jandarma taburu daha teşkil edilmiştir. Yeni teşkil edilen jandarma birliklerine asayiş görevlerinin yanında kıyı gözetleme ve sınır güvenliği görevleri verilmiştir (Alpar, 2014: 36).

Birinci Dünya Savaşında jandarma ülke savunmasındaki başarısını Arabistan çölleri, Çanakkale, Galiçya, Irak, Kafkasya ve Suriye cephelerinde düşmana karşı büyük zaferler elde ederek perçinlemiştir. Bu savaşlarda kazandığı tecrübelerle aynı başarıyı İstiklal Savaşında da göstermiştir (Kayabalı ve Aslanoğlu, 1973: 671).

1912 yılının Mart ayında yayımlanan “Seyyar Jandarma Taburlarının Teşkilatı ile Görevleri ve Harekatı Hakkındaki Nizamname” esaslarına göre 5 seyyar jandarma taburu çetelerin olaylarını engellemek ve onları yakalamak maksadıyla Balkanlarda görevlendirilmiştir (Alpar, 2018: 7).

İlk defa geçici olarak 1914 yılında çıkarılan jandarma kanunu yürürlüğü konulmuştur. Geçici kanundan sonra 26 Ekim 1917 tarihinde yürürlüğe konulan kararname ile jandarmanın özellikle mülki makamlarla olan hiyerarşik bağı düzenlenmiştir. Jandarma, 16 Mart 1919 çıkarılan “Dahiliye Nezaretine Raptı” hakkındaki kararname ile İçişleri Bakanlığına (Işık, 1974: 14) diğer bir adıyla “Dahiliye Nezaretine” bağlanmıştır (Kayabalı ve Arslanoğlu, 1973: 671).

Kurtuluş Savaşının başlamasıyla birlikte, Jandarma emniyet ve asayişin sağlanmasının yanında, Kuvva-i Milliye kuvvetlerinin oluşturulmasında, ordunun geri emniyet bölgesinin güvenliğinde ve TBMM Hükümetinin kararlarının uygulanarak karışıklığın bastırılmasında üstün hizmetlerde bulunmuştur (Işık, 1974: 14).

3.2.5. 1923’den Günümüze Jandarma Teşkilatı

Cumhuriyetin 29 Ekim 1923 tarihinde ilanından sonra, devletin bütün kurumlarında başlatılan köklü değişiklikler bir plan dahilinde jandarma teşkilatında da uygulanmıştır.

24 Mart 1925 tarihinde 2 Jandarma Hudut Taburunun teşkil edilmesi kararı resmî gazetede yayımlanmıştır (585 Sayılı Kanun). Bu tarihten sonra hızla modernizasyonuna devam eden jandarma teşkilatı ilk olarak 1918 yılında kapatılan Jandarma Astsubay Okulu İzmit’te yeniden açılmıştır. Sabit Jandarma Bölge Müfettişlikleri ve İl Jandarma Alay Komutanlıkları yeniden teşkilatlandırılmış, Seyyar Jandarma Birlikleri ise güçlendirilmiştir.

Jandarma teşkilatı görev ve sorumluluklarını geçici kanun ve kararnamelerle yerine getirirken, mevzuat yönünden en köklü değişiklik 1930 yılında yapılmıştır. (Akman, 1991: 67) Otuz den oluşan, 10 Haziran 1930 tarihinde kabul edilen ve 30 Haziran 1930 tarihli Resmî Gazetede yer alan 1706 sayılı Jandarma Kanunu ile jandarma teşkilatı bugünkü hukuki statüsünü kazanmıştır (1706 Sayılı Kanun).

Bu tarihe kadar jandarmanın teşkilatlanması dahil olmak üzere tüm kanun, yönetmelik ve talimatlar bu yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Jandarma Kanunu'nun yayımlanmasına müteakip Jandarma Zabıt Mektebi kapatılmış, Jandarma teşkilatında görev yapacak subayların, niteliklerinin artırılması ve jandarma teşkilatının ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde disipline edilmiş bir anlayışla yetiştirilmesi için jandarma subay ihtiyacının Harp Okulundan mezun subaylardan karşılanması ilkesi kabul edilmiştir (www.jsga.edu.tr, 2018).

Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesi 24 Aralık 1937 tarihli, 3791 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesinin Mer'iyete Konulması Hakkında Kanun).

Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesinin yayımlanmasından sonraki yapılan ilk değişiklikle teşkilat, 7 Kasım 1939 tarihli, 4355 sayılı Resmi Gazete'de Seyyar Jandarma Birlikleri, Sabit Jandarma Birlikleri, Jandarma Eğitim Birlikleri ve Jandarma Okulları olmak üzere dört grup halinde yeniden düzenlenmiştir (Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesinin Bazı lerinin Değiştirilmesi Hakkında Kararname).

Nüfusu fazla olan illerde 1949 yılında polis görevli jandarma birlikleri teşkil edilmiş, ancak bu birlikler istenilen amaca ulaşamadığı gerekçesiyle 1960 yılında kaldırılmıştır. 1956 yılında yürürlüğe giren 6815 sayılı "Sınır, Kıyı ve Karasularımızın Muhafaza ve Emniyeti ve Kaçakçılığın Men ve Takibi İşlerinin Dahiliye Vekaletine Devrine Dair Kanun"un yayımladığı tarihe kadar Gümrük ve Tekel Bakanlığına bağlı tümen seviyesinde askeri bir kuruluş olan "Gümrük Umum Kumandanlığı" tarafından yürütülen sınır, kıyı ve karasularımızın emniyet ve korunması ile gümrük kaçakçılığı men, takip ve tahkik görev ve sorumluluğu görevi Jandarma Genel Komutanlığı (J.Gn.K.lığı)'na verilmiştir (7046 Sayılı Kanun).

Jandarma Sınır Birlikleri 1959 yılında tugaylar haline dönüştürülmüş, yine aynı yıl içerisinde erbaş ve erlerin eğitimleri maksadıyla Jandarma Eğitim Tugayları kurulmuştur.

Sorumluluk bölgesindeki birden fazla İl Jandarma Komutanlığını teşkilatlanmasına dahil eden Jandarma Bölge Komutanlığı ilk defa Ankara'da 1961 yılında kurulmuştur. Bu kapsamda teşkilatlanmasına devam eden J.Gn.K.lığı için yine bir

ilk olan Jandarma Havacılık Birliği 1968 yılında Diyarbakır’da oluşturulmuştur (Arıs, 2007: 278).

Kıbrıs adasında Türklerin uğradığı zulmü ortadan kaldırmak ve akan kanı durdurmak için 20 Temmuz 1974 tarihinde icra edilen Kıbrıs Barış Harekâtına Jandarma Komando Birlikleri (2 Jandarma Komando Taburu) ile Jandarma Havacılık Birlikleri katılmış ve Kıbrıs Türkünün bağımsızlık mücadelesine katkı sağlamıştır.

Kıyı ve karasularımızın korunması görevi 1982 yılında çıkarılan 2692 sayılı kanunla Sahil Güvenlik Komutanlığına devredilmiştir (2692 Sayılı Kanun).

2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu 1983 yılında Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (2803 Sayılı Kanun). Bahse konu 2803 sayılı kanunun ardından aynı yıl içerisinde 18254 sayılı Resmi Gazete’de Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği).

Terör ve kaçakçılıkla mücadelede daha aktif rol oynamak maksadıyla 19 Temmuz 1987 tarihinde Diyarbakır ilinde Jandarma Asayiş Komutanlığı teşkil edilmiş, daha sonra bu birlik reorganize edilerek Jandarma Asayiş Kolordu Komutanlığı olarak 2002 yılında Van iline intikal etmiştir.

Kara sınırlarımızın korunması, kaçakçılık başta olmak üzere her türlü sınır ihlallerinin önlenerek güvenliğin sağlanması görevi 1988 yılında çıkarılan 3497 sayılı “Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Kanun” hükümlerine göre KKK devredilmesiyle başlayan süreç Hakkari/Çukurca ve Şırnak/ Şenoba Jandarma Sınır Tugay Komutanlıklarının 21 Mart 2013 tarihinde KKK teslim edilmesiyle tamamlanmıştır (3497 Sayılı Kanun).

Teröristle mücadele hareketinde arzu edilen başarının sağlanması ve elde edilen başarının muhafaza edilmesi maksadıyla Van, Hakkari, Şırnak ve Siirt illeri dışındaki bütün illerde bu görev 8 Nisan 2013 tarihinde J.Gn.K.lığına devredilmiştir (www.jandarma.gov.tr., 2018).

Ülkemiz genelinde il merkezlerinde konuşlu bulunan 81 İl Jandarma Komutanlığını değişen sayılarda kuruluşunda bulunduran 14 Jandarma Bölge Komutanlığının sonuncusu 16 Ağustos 2004 tarihinde Kastamonu ilinde kurulmuştur.

Bahse konu Jandarma Bölge Komutanlıkları Tuğgeneral ve Tümgeneraller tarafından emir-komuta edilmektedir.

J.Gn.K.lığı bünyesinde eğitim faaliyetlerden sorumlu Jandarma Eğitim Komutanlığı (J.Eğt.K.lığı) konuşlu bulunduğu Ankara/Güvercinlik Kışlasından 1 Nisan 2005 tarihinde Ankara/Beytepe kışlasına taşınmış ve Jandarma Okullar Komutanlığı (J.Okll.K.lığı) Ağustos 2005'den itibaren J.Eğt.K.lığı teşkilatlanmasına dahil edilmiştir.

Ülkemizde 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilmeye çalışılan hain darbe girişimi sonrası teşkilatlanmasında hızlı bir reorganizasyona gidilen J.Gn.K.lığı 668 Sayılı KHK ile tamamen İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır (668 Sayılı KHK, 2016, md. 6). Yayımlanan kararname esaslarına göre J.Gn.K.lığının eğitim öğretim yönünden Genel Kurmay Başkanlığına olan bağlılığına son verilmiş ve askeri vasfı tamamen kaldırılmıştır.

J.Okll.K.lığı, 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu bölümüne eklenen 13/A si gereği reorganize edilerek, bünyesinde Sahil Güvenlik Komutanlığının da bulunduğu Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi kurulmuştur (669 Sayılı KHK, 2016, md. 113). J.Gn.K.lığı'nın ve Sahil Güvenlik Komutanlıklarının Subay ihtiyacını karşılamak üzere Subayların Subay Eğitim Merkezi (SUEM) ile Jandarma ve Sahil Güvenlik Fakültesi bünyesinde yetiştirilmesine yönelik teşkilatlanmaya gidilmiştir.

Emniyet ve asayiş hizmetlerinin daha etkili yürütülmesi amacıyla sorumluluk alanında İl Jandarma Komutanlıkları arasında koordinasyon ve işbirliğini sağlamak amacıyla kurulan 14 Jandarma Bölge Komutanlığından (8)'i (Ankara, Aydın, Batman, Bursa, İstanbul, Kastamonu, Konya ve Kayseri) kapatılmıştır.

J.Gn.K.lığı'nın İçişleri Bakanlığına bağlanmasından sonra personelin rütbe, terfi ve diğer özlük haklarının yürütülmesi işlemlerinin 926 sayılı TSK Personel Kanununa göre yapılmasına devam edilmesine karar verilmiştir. Ancak personelin hizmet esnasındaki disiplinsizlik ve cezaları, disiplin amirlerini ve kurullarını, disiplin soruşturma usulü ile diğer ilgili hususları düzenlemek amacıyla Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü personeli ile birlikte Genel Kolluk Disiplin Hükümlerine tabi olması kararlaştırılmıştır (682 Sayılı KHK, 2017).

Bursa Işıklar Askeri Lisesi olarak harp okullarına öğrenci yetiştiren okul 669 sayılı KHK ile kapatılmasının (669 Sayılı KHK, 2016) ardından İçişleri Bakanlığına

devredilmiştir. Daha sonra J.Gn.K.lığı'nın astsubay ihtiyacının karşılanması amacıyla Bursa Işıklar Jandarma Astsubay Meslek Okulu (ASEM) teşkil edilmiştir.

3.3. JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞININ TEŞKİLAT VE PERSONEL YAPISI

J.Gn.K.lığı İçişleri Bakanlığına bağlıdır (2803 Sayılı Kanun, md.4). Jandarma teşkilatı aşağıda belirtilen merkez ve taşra teşkilatı ile doğrudan merkeze bağlı birimlerden oluşur.

3.3.1. Jandarma Genel Komutanlığı Merkez Teşkilatı

Merkezi Ankara ilinde bulunan J.Gn.K.lığının Merkez teşkilatı:

- a) Genel Sekreterlik
- b) Hukuk Hizmetleri Başkanlığı,
- c) Denetleme ve Değerlendirme Başkanlığı,
- d) Asayiş Başkanlığı,
- e) Jandarma Havacılık Başkanlığı,
- f) Mali Hizmetler Birimi Başkanlığı,
- g) İç Denetim Birimi Başkanlığı,
- h) İstihbarat Başkanlığı,
- i) Personel Başkanlığı,
- j) Kriminal Daire Başkanlığı,
- k) Teftiş Kurulları Başkanlığı,
- l) Jandarma Komando Özel Asayiş Komutanlığı,
- m) Destek Kıtaları Komutanlığı,
- n) Muhabere Elektronik Bilgi Sistemleri Başkanlığı,
- o) Stratejik Gelişim ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı,

birimlerinden oluşmaktadır. Merkez teşkilatı; J.Gn.K.'nına yurt genelinde bulunan Jandarma birliklerinin sevk ve idaresindeki yardımcı en üst organdır. Ülke genelinde meydana gelen bütün asayiş olayları anında takip edildiği gibi, olayların seyrine göre, ilave birlik görevlendirmeleri de bu teşkilat tarafından yapılmaktadır.

3.3.2. Jandarma Genel Komutanlığı Taşra Teşkilatı

J.Gn.K.lığı'nın taşra teşkilatı ise aşağıda sıralanan birliklerden ve bağlı birimlerinden oluşmaktadır.

- a) Jandarma Bölge Komutanlıkları,
- b) İl Jandarma Komutanlıkları,
- c) İlçe Jandarma Komutanlıkları,
- d) Komando Alay/Tabur/Bölük Komutanlıkları,
- e) Jandarma Komando Özel Harekât Tabur Komutanlıkları,
- f) Asayiş Komando Bölük Komutanlıkları,

3.3.3. Doğrudan Merkeze Bağlı Birimler

Doğrudan merkeze bağlı birimler şunlardır:

- a) Jandarma Asayiş Kolordu Komutanlıkları,
- b) Eğitim ve Öğretim Birim ve Kurumları,
- c) Komando Tugay Komutanlıkları,
- d) Havacılık Grup/Filo Komutanlıkları,

J.Gn.K.lığı, Komutanlık Karargahı hariç halen; 1 Asayiş Kolordu Komutanlığı, 3 Jandarma Komando Tugay Komutanlığı, 1 Jandarma Komando Okulu ve Eğitim Merkez Komutanlığı, 8 Jandarma Bölge Komutanlığı, 81 İl Jandarma Komutanlığı, 3.063 İç Güvenlik Birliği, 234 Komando Birliği, 645 Cezaevi Birliği, 295 Koruma Birliği ve 7 Havacılık Birliği olmak üzere toplam 4.244 ana ve ast birlik Komutanlığından oluşmaktadır (Uluslararası Eğitim Kataloğu, 2019: 28).

J.Gn.K.lığı'nın kurmay personel ihtiyacının karşılandığı Harp Akademileri Komutanlığı, askeri eğitim-öğretim sisteminde 31 Temmuz 2016 tarihinde yapılan köklü bir değişiklikle 669 sayılı KHK ile kapatılmıştır. Bu kapsamda, J.Gn.K.lığının Kurmay Subay ihtiyacının Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi (JSGA)'nin Yüksek Lisans ve Doktora programlarından karşılanması kararlaştırılmıştır.

J.Gn.K.lığı'nın subay ve astsubay ihtiyaçlarının ise, JSGA bünyesinde teşkilat ve kadrosu yeniden yapılandırılan Jandarma Subay Eğitim Merkezi (JUSEM) ve Astsubay Meslek Yüksek Okulları tarafından karşılanması kararı verilmiştir (669 Sayılı KHK, 2016, md. 113). Devlet Memuruve Jandarma Uzman Erbaş ihtiyacı belirlenen kriterlere göre İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan ilan ve sınavlarla karşılanmaktadır.

J.Gn.K.lığı teşkilatlanmasında görevler, konusunda uzmanlaşmış rütbeli ve sivil personel tarafından yapılmaktadır. Bürokratik sistem içerisinde statüler; General, Subay, Sözleşmeli Subay, Yedek Subay, Astsubay, Sözleşmeli Astsubay, Uzman Jandarma, Devlet Memuru, Jandarma Uzman Erbaş ve Sözleşmeli Er olarak belirlenmiştir.

Jandarma Genel Komutanlığın kuruluş tarihinden günümüze kadar uygulanan askeri teamüllere göre J.Gn.K., Kara Kuvvetleri sınıfından bir general arasından atanmıştır. 2016 yılı YAŞ kararları doğrultusunda ilk defa jandarma sınıfından bir korgeneral rütbesiyle kolordu komutanı olarak atanmıştır. 2017 yılına gelindiğinde ise ilk defa jandarma sınıfından Orgeneralliğe terfi ettirilen bir general üçlü kararname ile J.Gn.K. olarak atanmıştır (İçişleri Bakanlığı Atama Kararları, 2018).

Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde halen, (4.706) Subay, (1.465) Yedek Subay, (29.261) Astsubay, (17.711) Uzman Jandarma, (69.779) Jandarma Uzman Çavuş ve (63.372) Erbaş ve Er görev yapmaktadır (www.icisleri.gov.tr., 2019).

3.4. JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞININ ÜYESİ OLDUĞU ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

Türkiye Cumhuriyeti Jandarması kısa adı FIEP olan “ Uluslararası Jandarmalar ve Askeri Statülü Kolluk Kuvvetleri Birliği” ve yine kısa adı AJK olan “Avrupa Jandarma Kolluk Kuvvetleri” olmak üzere uluslararası iki organizasyona üye konumunda bulunmaktadır.

Bu bölümde, FIEP ve AJK'nın tanımı, üyeleri ve üyelik statüleri başta olmak üzere tanımlanarak Jandarma Genel Komutanlığının aktif olarak yer aldığı faaliyetler incelenecektir.

3.4.1. Uluslararası Jandarmalar ve Askerî Statülü Kolluk Kuvvetleri Birliği (FIEP)

3.4.1.1. Tanımı

Dünya Jandarmaları ve Askerî Statülü Kolluk Kuvvetleri arasında işbirliğini sağlamak ve güçlendirmek amacıyla kısa adı "FIEP" olan Uluslararası Jandarmalar ve Askerî Statülü Kolluk Kuvvetleri Birliği uluslararası bir organizasyon olarak tanımlanmaktadır (FIEP Mutabakatı, md.4).

3.4.1.2. Üye Ülkeler

Birliğin ortak üyeleri; Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz, Türkiye, Hollanda, Fas, Romanya, Arjantin, Şili, Ürdün, Katar, Tunus, Brezilya, Filistin, Ukrayna, Cibuti, Kuveyt ve Senegal Jandarması bulunmaktadır (FIEP Mutabakatı, Ek:1).

3.4.1.3. FIEP'in Tarihçesi

1 Ekim 1992 tarihinde Fransa Milli Jandarma Genel Direktörlüğü, emniyet ve asayişin sağlanmasından ülkenin büyük bir yüzölçümünde sorumlu askeri kolluk kuvvetlerinin ulusal ve uluslararası alanda hak ettikleri değeri görmeleri ve yine hak ettikleri yere sahip olmalarını sağlamak amacıyla İtalya ve İspanya'ya bir iş birliği projesi teklifinde bulunmuştur (FIEP Mutabakatı, 2019).

Proje kapsamında başlatılan işbirliği çalışmalarının daha sağlıklı bir zeminde yürütülmesi ve yasal prosedürlerin belirlenmesi maksadıyla İspanya'nın başkenti Madrid'de, Fransa Milli Jandarma Genel Direktörlüğü, İtalya Karabinieri Genel Komutanlığı ve İspanya Guardia Civil Genel Direktörlüğü temsilcileri arasında 18 Mayıs 1994 tarihinde yapılan toplantı sonrasında, katılan ülkelerin baş harflerini simgeleyen "FIE" adında bir organizasyon kurulmuştur (FIEP Mutabakatı, 2019).

2 Haziran 1995 tarihinde İtalya'nın başkenti Roma'da yapılan toplantı sonrasında Portekiz Ulusal Cumhuriyet Muhafızları Komutanlığının da organizasyona

katılmasıyla kısa adı “FIE” olan organizasyonun adı “FIEP” olmuştur (www.jsga.edu.tr, 2019).

Şekil 3.1: FIEP Organizasyon Logosu

Kaynak: www.jsga.edu.tr, 2019

FIEP’in ilk zirve toplantısı 23 Mayıs 1996 tarihinde Genel Komutan ve Direktörlerin katılımıyla Fransa’da yapılmıştır. Toplantı sonrasında imzalanan ortak bildiriyle, organizasyona katılan üye ülkelerin her yıl birinin teşkilât dönem başkanlığını yürütmesi kararı alınmıştır.

Jandarma Genel Komutanlar ve Direktörler Toplantısı 20 Ekim 1999 tarihinde Roma’da yapılmış ve organizasyonun çalışmalarını ve iç işleyişini düzenleyen FIEP Mutabakatı ilk kez imzalanmıştır. Mutabakat metni zaman içerisinde 2001, 2002, 2009, 2015, 2017 ve 2019 yıllarında olmak üzere toplam altı kez güncellenmiştir.

FIEP’in 19 tam üyesi bulunmaktadır (FIEP Mutabakatı, 2019).

3.4.1.4. FIEP Üyelik Şartları

Avrupa Konseyi üyesi veya Akdeniz Havzası ülkesi olmak (tam üyelik şartı),

- Jandarma tipi ya da askerî statüde bir Genel Kolluk Kuvveti olmak,
- Yargı otoritesinin yönetimi altında cezai yaptırım gerektiren suçları soruşturmak ve önlemek,
- Yerel veya ulusal otoritenin yönetimi altında kamu düzenini sağlamak,

Bunlara ek olarak çeşitli diğer idari görevleri üstlenmek, gibi şartlara sahip olmak gerekmektedir (FIEP Mutabakatı, md. 3).

FIEP'in yapısal organlarının ise; Dönem Başkanlığı, Sekretarya (FIEP Proje Subayı), Genel Komutan/Direktörler Yüksek Konseyi (Zirve)'nden oluştuğu görülmektedir.

3.4.1.5. FIEP Üyelik Süreci

FIEP üyesi ülkelerin Jandarma Genel Komutan ve Direktörlerine 30 Ağustos 1997 tarihinde, J.Gn.K.lığınca mektup gönderilerek organizasyona üye olma talebi iletilmiştir.

Türk Jandarmasının FIEP'e üye olma talebi değerlendirilerek, 21 Ekim 1997 tarihinde Lizbon'da yapılan Genel Komutan ve Direktörler zirve toplantısında alınan kararlar "Gözlemci Üye" olarak organizasyona katılımı kabul edilmiştir.

20 Ekim 1998 tarihinde ise Madrid'de yapılan zirve toplantısında Jandarma Genel Komutanlığının FIEP'e aslî üyeliği onaylanmış, Hollanda Kraliyet Mareşose Komutanlığı ile Fas Kraliyet Jandarma Komutanlığının da FIEP teşkilâtına gözlemci üye statüsü ile katılmaları kabul edilmiştir (Uluslararası Eğitim Kataloğu, 2019: 28).

Tablo 3.1: FIEP Jandarmalarının Üyelik Tarihleri

Ülkeler	Teşkilatın Adı	Üyelik tarihleri
Fransa	Millî Jandarma Genel Direktörlüğü	1994
İtalya	Karabinieri Genel Komutanlığı	
İspanya	Guardia Civil Direktörlüğü	
Portekiz	Ulusal Cumhuriyet Muhafızları Komutanlığı	1995
Türkiye	Jandarma Genel Komutanlığı	1998
Hollanda	Kraliyet Mareşose Komutanlığı	2000
Fas	Kraliyet Jandarma Komutanlığı	
Romanya	Jandarma Genel Müfettişliği	2001
Şili	Karabineros Genel Direktörlüğü	2005
Arjantin	Millî Jandarma Direktörlüğü	
Ürdün	Jandarma Genel Direktörlüğü	2011
Katar	İç Güvenlik Komutanlığı	2013
Tunus	Millî Muhafız Komutanlığı	2016
Filistin	Ulusal Güvenlik Kuvvetleri	2015
Brezilya	Askeri Kolluk ve Askeri İtfaiye Birlikleri	2016
Ukrayna	Ulusal Muhafızları Komutanlığı	
Cibuti	Ulusal Muhafız Komutanlığı	2018
Kuveyt	Millî Jandarma Muhafızları Komutanlığı	2019
Senegal	Ulusal Jandarma Komutanlığı	2019

Kaynak: www.fiep.org, 2019

3.4.1.6. FIEP Organizasyon Yapısı

Üye ülke jandarma teşkilâtları arasında mevcut ilişkileri çeşitlendirip zenginleştirmek amacıyla FIEP içerisinde; İnsan Kaynakları, Hizmet İçin Teşkilatlanma, Yeni Teknolojiler ve Lojistik, Uluslararası İşler olmak üzere dört ana faaliyet alanı belirlenmiş ve bu konular için birer komisyon kurulmuştur. Bu komisyonların çalışma alanları aşağıdaki gibidir (www.jandarma.gov.tr, 2019).

3.4.1.6.1. İnsan Kaynakları Komisyonu

İnsan Kaynakları Komisyonu aşağıdakileri geliştirmekle görevlidir:

- Eğitim ve personel temini de dahil olmak üzere İnsan Kaynakları Yönetimi ile görevli personel için toplantılar/seminerler düzenleyerek deneyim ve örnek uygulamaların paylaşımını geliştirme,
- İstatistiksel verileri (seçim testleri, adayların seviyeleri vb.) paylaşarak ve her bir kurumun düzenlemelerini güncelleyerek personel temin politikalarını birbirleriyle uyumlu hale getirme,
- Bir sonraki yıl için FIEP Kurslar Kataloğunu güncelleme,
- Ortak personel formasyonu için eğitim dokümanlarını paylaşmanın yanı sıra çeşitli kategorilerde, eğitim kurumları tarafından kullanılan eğitim yöntem ve programları kıyaslama görevlerini yerine getirir (FIEP Mutabakatı, md.12).
- Gerekli operasyonel alanlarda uzmanlar arasındaki irtibat ve paylaşımları yoğunlaştırma (örneğin bilimsel ve adli kolluk, çevre kolluğu, toplum polisliği, istikrarla güvenliği sağlama, toplumsal olaylar ve ayaklanma kontrolü, toplumsal olaylara demokratik şekilde müdahale, bilişim suçu ve örün izleme, özel müdahale, kıyı gözetleme, dağ kurtarma, köpek eğitimi faaliyetleri köpeklerle ve ilgi alanına ilişkin diğer her türlü faaliyet,
- Eğitim kurumlarının kardeş okul ilan edilmesi, okulların ve dil kurslarının temsilcileri ve eğiticilerinin karşılıklı değişimi,
- Jandarma tipi kuvvetlerin Jandarma ve Askeri Statülü Kolluk Kuvvetlerinin deontoloji (ahlak bilimi) ile ahlak ve insan hakları kurallarına riayet etmesi,
- Uygulamalı psikolojiyle ilgili faaliyetler (FIEP Mutabakatı, md.12).

3.4.1.6.2. Hizmet İçin Teşkilatlanma Komisyonu

Hizmet İçin Teşkilatlanma Komisyonu, şu konulara yönelik olarak çalışır:

- Aşağıda yer alan önemli hususları ele alan düzenlemeler ve çalışmalar, yasal ve düzenleyici metinler ile soruşturma teknikleri konusunda bilgi ve tecrübe değişimi;
- Yetkililer arasında kurulan irtibatlar, ziyaretler, kurslar, seminerler ve toplantılar vasıtasıyla uyuşturucu ve silah ticareti, terörizm ve yasadışı göç ağları ve bununla beraber siber suç da dahil olmak üzere organize suçla mücadele,
- Bilimsel araştırmalar,
- Kamu güvenliği ve asayişini sağlama,
- Çevre ve sanatsal mirasın korunması
- Yukarıda belirtilen alanlarda ve bununla beraber kıyı gözetleme, bomba imha/sabotajlara karşı koyma, sınır polisi, uluslararası barışı koruma destekleme operasyonları ve ilgi alanına ilişkin diğer her türlü faaliyet gibi kesin operasyonel faaliyetlerde iş birliğini teşvik etme,
- Halkla İlişkiler ve meslek etiği alanında ilişkileri artırma (FIEP Mutabakatı, md.13).

3.4.1.6.3. Yeni Teknolojiler ve Lojistik Komisyonu

Yeni Teknolojiler ve Lojistik Komisyonu, toplantı ve seminerler düzenlemede ihtiyaç olduğu takdirde üyelerin şu alanlarda bilgi, tecrübe ve çalışma alışverişinde bulunmasını ve söz konusu alanlarda iş birliği yapmasını teşvik eder:

- Koruma ve müdahale teçhizatı, kriminal soruşturma ve adli tıp sistemleriyle ilgili teknik araçlar gibi malzemeler,
- Donanım ve yazılım sistemleri, operasyonel ve adli amaçlarla internet/intranet kullanımı, veri ve resim işleme için ileri düzey sistemler, sistem koruma, siber tehditlerle mücadele de dâhil olmak üzere bilgisayar bilimi ve dijital teknolojiler,
- Intranet, telsiz ve uydu kabiliyetleri de dâhil olmak üzere telekomünikasyon bilgi ve iletişim teknolojisi,
- Ulaşım araçları ve diğer lojistik konular,
- Konuyla ilgili diğer her türlü alan (FIEP Mutabakatı, md.14).

3.4.1.6.4. Uluslararası İşler Komisyonu

- Dünya genelindeki Jandarma tipi ya da askerî statüdeki genel kolluk kuvvetleri, FIEP üyelerine kendi teşkilatlarını tanıtmak için Komisyona davet edilebilir.
- Uluslararası İlişkiler Komisyonunun görevi, FIEP uygulamalı faaliyetleri ve girişimlerini desteklemek için finansman elde etmek amacıyla, yetkili Uluslararası ve Bölgesel Kuruluşlara sunmak üzere ortak çıkarları ilgilendiren projeleri seçmektir.
- Uluslararası ve Bölgesel Kuruluşlar temsilcileri, bu çerçevedeki uzmanlıklarını paylaşmaya çağrılabilir (FIEP Mutabakatı, md.15).

3.4.1.6.5. FIEP'in çalışma esasları

FIEP'te daimi bir sekreteryaya ve başkanlık sistemi mevcut değildir. Bu görevler üye ülkeler arasında dönüşümlü olarak yürütülmektedir. Dönem başkanlığı ve sekreteryaya görevleri her yıl Ekim ayında yapılan Jandarma Genel Komutan ve Direktörler Zirve Toplantısı ile başlamaktadır. Bu görevleri yürüten teşkilât, başkanlık ve sekreteryaya görevlerini ülkesinde düzenlediği Jandarma Genel Komutan ve Direktörler Zirve Toplantısı ile kendinden sonraki teşkilâta devretmektedir (www.jandarma.gov.tr, 2019).

Dönem Başkanlığı, 1 yıl süre ile asli üye ülkeler arasında sıra ile yapılmaktadır. Dönem Başkanlığı görevini yürüten ülke, her yıl Ekim ayı sonlarında düzenlenen Direktörler ve Genel Komutanlar Yüksek Konseyi toplantılarının yanı sıra, hazırlık faaliyetlerini düzenlemekten ve toplantılara ev sahipliği yapmaktan sorumludur (FIEP Mutabakatı, md.11).

3.4.1.6.6. Dönem Başkanı

Dönem başkanı FIEP'i temsil etmekte, Yüksek Konseyin belirlediği programları koordine ve kontrol etmektedir. Bir yıl süren dönem başkanlığı süresince, ilgili Direktörlük/Komutanlık kendi karargâhında oluşturacakları Başkanlık Sekreteryası marifetiyle:

- Mutabakatın öngördüğü faaliyetleri yürütme,
- Komisyonlar arasındaki teması kolaylaştırma,
- Her üye kurumun belirlediği irtibat noktası ile temaslarını sürdürme,

- Gerekli tüm dokümanları hazırlama görevlerini yürütmektedir (FIEP Mutabakatı, md.10).

3.4.1.6.7. Sekreteryaya

Sekreteryaya'nın görevleri:

- Hazırlık toplantıları gibi müşterek faaliyetleri koordine ve organize etmek,
- Raporların ve bilgilerin toplanması ve dağıtılması amacıyla bir irtibat noktası görevi ifa etmek,
- Direktörler/Komutanlar Yüksek Konseyi toplantı tutanaklarını hazırlayıp, bu toplantılarda alınan kararların sonucu olan tüm faaliyetlerin, hazırlanan ortak açıklamada yer almasını ve bu doğrultuda yürütülmesini takip etmek,
- Komisyonun aldığı kararların öngördüğü faaliyetleri, sonuçlarını ve önceden belirlenmiş hususları, toplantılara her yıl ev sahipliği eden kurumlardan alacağı raporlar vasıtasıyla takip etmek,
- Tarafların sunduğu genel veya özel teklifleri ve istekleri incelemek,

Üye ülkelerin oluşturdukları ve yürüttükleri değişim faaliyetleri ile ilgili başvuru ve sorunları toplamak ve ilgilenmekle yükümlüdür (FIEP Mutabakatı, md.16).

Tablo 3.2: FIEP Dönem Başkanlığı ve Sekreteryaya Görevleri

S.No	Üye Teşkilâtın Adı	Başkanlık Dönemi
1.	Portekiz Ulusal Cumhuriyet Muhafızları Komutanlığı	Ekim 1996-Ekim 1997
2.	İspanya Polis ve Guardia Civil Genel Direktörlüğü	Ekim 1997-Ekim 1998
3.	İtalya Karabinieri Genel Komutanlığı	Ekim 1998-Ekim 1999
4.	Fransa Millî Jandarma Genel Direktörlüğü	Ekim 1999-Ekim 2000
5.	Türkiye Jandarma Genel Komutanlığı	Ekim 2000-Ekim 2001
6.	Hollanda Kraliyet Mareşose Komutanlığı	Ekim 2001-Ekim 2002
7.	Fas Kraliyet Jandarma Komutanlığı	Ekim 2002-Ekim 2003
8.	Portekiz Ulusal Cumhuriyet Muhafızları Komutanlığı	Ekim 2003-Ekim 2004
9.	İspanya Polis ve Guardia Civil Genel Direktörlüğü	Ekim 2004-Ekim 2005
10.	İtalya Karabinieri Genel Komutanlığı	Ekim 2005-Ekim 2006
11.	Fransa Millî Jandarma Genel Direktörlüğü	Ekim 2006-Ekim 2007
12.	Romanya Jandarma Genel Müfettişliği	Ekim 2007-Ekim 2008
13.	Türkiye Jandarma Genel Komutanlığı	Ekim 2008-Ekim 2009
14.	Hollanda Kraliyet Mareşose Komutanlığı	Ekim 2009-Ekim 2010
15.	Fas Kraliyet Jandarma Komutanlığı	Ekim 2010-Ekim 2011
16.	Portekiz Ulusal Cumhuriyet Muhafızları Komutanlığı	Ekim 2011-Ekim 2012
17.	İspanya Guardia Civil Genel Direktörlüğü	Ekim 2012-Ekim 2013
18.	İtalya Karabinieri Genel Komutanlığı	Ekim 2013-Ekim 2014
19.	Fransa Millî Jandarma Genel Direktörlüğü	Ekim 2014-Ekim 2015
20.	Romanya Jandarma Genel Müfettişliği	Ekim 2015-Ekim 2016
21.	Ürdün Jandarma Genel Direktörlüğü	Ekim 2016-Ekim 2017
22.	Türkiye Jandarma Genel Komutanlığı	Ekim 2017-Ekim 2018
23.	Hollanda Kraliyet Mareşose Komutanlığı	Ekim 2018-Ekim 2019
24.	Fas Kraliyet Jandarma Komutanlığı	Ekim 2019-

Kaynak: www.jandarma.gov.tr, 2019

3.4.2. Avrupa Jandarma Kuvveti (AJK)

3.4.2.1. Amacı ve Kuruluşu

Avrupa Birliği (AB) tarafından, dünyadaki kriz bölgelerinde genel asayiş ve kamu düzenini sağlamak amacıyla ihtiyaç duyulan kuvveti karşılamak üzere kurulan Avrupa Jandarma Kuvveti (AJK), uluslararası güvenlik ve savunma konularında NATO ve ABD'den bağımsız olarak hareket etmeyi amaçlayan organizasyon olarak tanımlanabilmektedir (www.eurogendfor.org., 2019).

3.4.2.2. Üye Ülkeler

Fransa, Hollanda, İtalya, İspanya, Portekiz, Romanya ve Polonya AJK'ya tam üye, Türkiye gözlemci üye, Litvanya ise ortak üyedir (Polat, 2014: 59).

3.4.2.3. AJK'nın tarihçesi

AB, 1993 Maastricht Antlaşması (ABA–Avrupa Birliği Antlaşması) sonrasında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) geliştirmiştir. Bu politika ile AB, uluslararası güvenlik ve savunma konularında NATO ve ABD'den bağımsız olarak hareket etmeyi amaçlamaktadır.

Bu politika doğrultusunda, dünyadaki kriz bölgelerinde genel asayiş ve kamu düzenini sağlamak maksadıyla, bir kuvvete ihtiyaç duyulmuş ve bu ihtiyacı karşılamak üzere, Fransa'nın inisiyatifiyle AB üyesi beş ülke (Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz ve Hollanda) Savunma Bakanlarının Noordwijk/Hollanda'da imzaladığı bir “Niyet Beyanı” ile, 17 Eylül 2004 tarihinde, AJK kurulmuştur.

AJK'nın icra edilecek Barışı Destekleme ve Koruma Harekâtı (BDK) için, 800 kişilik bir kuvvetle 30 gün içerisinde kriz bölgesine intikal edebilecek bir hareket kabiliyetine sahip olması hedeflenmektedir (www.jandarma.gov.tr., 2019).

3.4.2.4. AJK Üyelik Şartları

AJK'ya tam üyelik dışında katılım için iki tür statü öngörülmektedir.

- **Ortak Üye Statüsü;** Jandarma kuvveti bulunmayan AB ülkeleri veya aday ülkelerini kapsamaktadır. Bu ülkeler operasyonlara katılmakla birlikte, karar alma sürecinde oy hakkı bulunmamaktadır.
- **Gözlemci Statüsü;** Askeri statülü Jandarma kuvveti bulunan AB'ye aday ülkeleri kapsamaktadır. Gözlemcilerin karargâhta irtibat subayları bulundurmaları, operasyonlara katılmada üçüncü ülkelere nispeten öncelik sahibi olmaları ve eğitim faaliyetlerine katılmaları öngörülmektedir. Gözlemci statüsü, tam üyelik için ilk adımdır (www.jsga.edu.tr., 2019)

3.4.2.5. Üyelik Süreci

J.Gn.K.lığı'nca, 31 Mart 2006'da, AJK'ya gözlemci üye olmak üzere Dışişleri Bakanlığı kanalı ile müracaatta bulunulmuştur.

13 Mayıs 2009 tarihinde Paris/Fransa'da icra edilen Bakanlar Yüksek Komitesi (CIMIN) toplantısında, J.Gn.K.lığının AJK'ya gözlemci statüde üyeliği kabul edilmiştir.

J.Gn.K.lığının AJK'ya gözlemci statüde üye olmasına ilişkin iç hukukî süreç, 13 Mayıs 2010 tarihli Bakanlar Kurulu Kararının 27 Mayıs 2010 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmasıyla tamamlanmıştır (Uluslararası Eğitim Kataloğu, 2019: 28).

3.4.2.6. AJK Organizasyon Yapısı

AJK "stratejik ve politik, operasyonel ve taktik" olmak üzere üç seviyede teşkilatlanmıştır.

3.4.2.6.1. Stratejik ve Politik Seviye

AJK'ya ilişkin üst düzey siyasi ve stratejik kararların alınması amacıyla AJK CIMIN bulunmaktadır. Bakanlar Yüksek Komitesi'nde, her bir AJK üye ülkesi aşağıdakiler tarafından temsil edilmektedir:

- Dışişleri Bakanı'nın üst düzey temsilcisi (www.jsga.edu.tr, 2019).
- Savunma Bakanı ya da İçişleri Bakanı'nın üst düzey temsilcisi ,
- İlgili jandarma kuvvetinin Genel Komutanı ya da Genel Direktörü,

AJK'nın CIMIN Dönem Başkanlığı görevi tam üye ülkeler arasında bir yıllık sürelerle dönüşümlü olarak yapılmaktadır. 2019 yılı Dönem Başkanlığı görevi Fransa tarafından yürütülmektedir (www.jsga.edu.tr., 2019).

3.4.2.6.2. Operasyonel Seviye

AJK çok uluslu, modüler ve planlanabilir bir karargâha sahiptir. İhtiyaç halinde güçlendirilebilen daimi karargâh AJK Komutanı tarafından yönetilmektedir. AJK Daimi Karargâhı; Komutan, Komutan Yardımcısı, Kurmay Başkanı ve Harekat, Plan ve Prensipler ile Lojistik olmak üzere üç daire başkanlığını kapsamaktadır. Komutan ve karargâhta görevli Daire Başkanlığı görevleri üye ülkeler arasında dönüşümlü olarak yürütülmektedir. Komutan ve Başkanlar, iki yıl, diğer personel üç yıl süreyle görev yapmaktadır. AJK Daimî Karargâhı operasyon planlarını hazırlamakta ve istenmesi durumunda stratejik karar sürecine katkıda bulunmaktadır. Daimî Karargâh, 23 Ocak 2006'dan itibaren İtalya'nın Vicenza şehrinde konuşlanmıştır. AJK Komutanlığı, 12 Aralık 2019 tarihinden itibaren Fransa Milli Jandarma Genel Direktörlüğü tarafından yürütülmektedir (www.jandarma.gov.tr., 2019)

3.4.2.6.3. Taktik Seviye

AJK daimî bir kuvvet olarak düşünülmemektedir. Ancak, belirli bir amaca dayalı olarak, gerekli olduğu durumda, alandaki konuşlandırılmış bir karargâh da dahil olmak üzere, 30 gün içerisinde en fazla 800 jandarmayı seferber ederek bir kuvvet oluşturulabilmekte ve konuşlandırılabilir.

Harekâta katılan AJK birlikleri, görevlerini yapabilmek için sivil veya askerî bir otorite emrinde çalışmaktadır. Taktik seviyede, harekât ihtiyacına göre Harekât Alayı, Uzman Personel Bölüğü ve Lojistik Destek Bölüğü teşkil edilmektedir (www.jsga.edu.tr., 2019).

3.4.2.6.4. İcra Edilen Faaliyetler

AB ALTHEA (Bosna Hersek) Harekâtı: AJK, Bosna-Hersek'te AB tarafından icra edilen ALTHEA Harekâtına 21 Aralık 2004- 20 Ekim 2010 tarihleri arasında Entegre Kolluk Kuvveti (Integreted Police Unit- IPU) olarak iştirak etmiştir. J.Gn.K.lığı ise, harekât kapsamında Entegre Kolluk Kuvvetine 21 Aralık 2004 tarihinden 2 Kasım 2012 tarihine kadar 50 personelden oluşan 1 Jandarma Asayiş Bölüğü ile katkı sağlamıştır (www.jandarma.gov.tr., 2019).

BM Haiti İstikrar Misyonu (MINUSTAH) Harekâtı: BM tarafından Haiti'de meydana gelen deprem sonrasında bölgede istikrarın yeniden tesis edilmesi amacıyla başlatılan İstikrar Harekâtına, AJK 8 Şubat 2010- 3 Aralık 2010 tarihleri arasında (Fransa 147, İtalya 130, İspanya 23 personel) olmak üzere toplam 300 personelle Özel Müdahale Timi olarak katkı sağlamıştır (Özalp, 2015: 54)

Afganistan NATO Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti (UGYK-ISAF)/NATO Kararlı Destek Misyonu (NATO-RSM) Harekâtı: AJK, NATO tarafından icra edilen Afganistan Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti (UGYK-ISAF) Harekâtına, 8 Aralık 2009 tarihinden itibaren Afganistan NATO Eğitim Misyonu (NTM-A) kapsamında katkı sağlamaya başlamıştır. AJK faaliyetleri, Afgan Ulusal Polisinin eğitimine yönelik olup bu katkı NATO Kararlı Destek Misyonu bünyesinde 140 kişilik bir kuvvetle 2019 yılında da devam etmektedir. J.Gn.K.lığı, NATO Kararlı Destek Misyonunda AJK çatısı altında 8 Polis Danışman Timinden oluşan 140 kişilik bir kuvvetle katkı sağlamaktadır (www.eurogendfor.org, 2019).

EUCAP Sahel Mali Harekâtı: Mali’de devlet otoritesinin yeniden sağlanması, ülkede günbegün artan organize suç ve terörist faaliyetlerle mücadeleye destek vermek amacıyla, Avrupa Konseyi’nin 15 Nisan 2014 tarihinde aldığı bir kararla başlayan sivil bir misyondur. AJK harekâta (Fransa 12, İspanya 2, İtalya 2, Romanya 1) olmak üzere toplam 17 personelle katkı sağlamaktadır. Harekâtın Koordinatörlüğü Fransa Milli Jandarması tarafından yapılmaktadır (www.jandarma.gov.tr, 2019).

Orta Afrika Cumhuriyeti (EUFOR CAR) Harekâtı: Orta Afrika Cumhuriyeti AB Barış Gücü (EUFOR RCA) Misyonu, 1 Nisan 2014- 15 Mart 2015 tarihleri arasında yürütülmüş bir harekettir. AJK, hukukun üstünlüğünü güçlendirmek, asayişi sağlamak ve cezasız kalma kültürüne karşı mücadele etmek amacıyla bir Entegre Kolluk Kuvveti ile katkı sağlamak amacıyla özel olarak görevlendirilmiştir. AJK çatısı altında (Fransa 56, İspanya 23, Polonya 21, Litvanya 1)] olmak üzere toplam 120 kişilik görevlendirilen misyonun yerini BM tarafından görevlendirilen Barış Koruma Harekâtı (MINUSCA – Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu) almıştır. AJK’yı temsilen, Fransa’dan 2 personel koordinatör olarak görev yapmaktadır (www.eurogendfor.org, 2019).

3.5. JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞININ KURAMSAL ANALİZİ

J.Gn.K.lığının bürokrasisi Max Weber tarafından ideal tip olarak kavramlaştırılan bürokratik model çerçevesinde incelenecektir. Weber’in öngördüğü bürokratik modelin bütün özelliklerini taşımanın yanında, bu görevleri yerine getirmek için yeterli uzmanlık ve donanıma sahip olan personelin olması gerekmektedir. Bürokratik yapının organizasyon biçimi, memurların statüsü ve otoritenin biçimi yapısal analize, aynı bürokratik yapıların sorumluluklarını yerine getirip getirmediği, kurumsal vizyonu yerine getirmek için yeterli liyakat ve uzmanlığa sahip olup olmadığının ortaya çıkarılması için analize tabi tutulması gerekmektedir. Bu kapsamda, çalışmanın bu bölümünde J.Gn.K.lığı bürokrasisi yapısal ve işlevsel analize tabi tutulacaktır.

3.5.1. Yapısal Yönden Analiz

Max Weber’e göre bürokratik yapıların meşru olarak dayandığı otorite tipi bürokratik yapının en önemli özelliğini meydana getirmektedir. Bürokratik aygıtların meşruluğunu geleneksel veya karizmatik figürlerden çok yasal/rasyonel kurallardan alması gerektiğini söylemektedir. Bürokratik aygıtların çalışma biçimlerini, memurların

konumlarını ve rollerini, çalışanların kendi aralarındaki hiyerarşisini ve organizasyon biçimlerini halk tarafından seçilen siyasilere çıkardığı yasalar belirlemektedir. Diğer bir ifadeyle bürokratik yapılar meşruluğunu yasalardan ve hukuki düzenlemelerden almaktadır (Weber, 1998: 193).

Askeri bürokrasi içerisinde bütün görevlendirmeler, çalışma biçimleri, yetki alanları, memur ve askeri personelin pozisyonları yasalar, yönetmelikler ve geçici görevlendirmelerle belirlenir. Bürokratik örgütlerde şahsiliğe yer bırakılmamanın yanında, gayri şahsilik, disiplin ve çalışanların yapı üzerinde tasarrufa sahip olmaması hususları yasalar ve yönetmeliklerle güvence altına alınır (Weber, 1998: 195).

Bu kapsamda, J.Gn.K.lığı bürokrasisinin örgütsel yapısı, işleyişi ve personeline yönelik incelemeler Weber'in ideal tip bürokrasi modelinin özellikleri ile yasal/ rasyonel ilkelere dayanıp dayanmadığı çalışmanın bu bölümünde incelenecektir.

J.Gn.K.lığı bürokrasisinin temelini diğer bir ifadeyle örgütsel yapısını, işleyişini ve personelin özlük haklarını düzenleyen 2803 Sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ve bu kanunda hüküm bulunmayan hallerde 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu hükümleri oluşturur. Ayrıca, personelin nasıp, terfi, aylık ve diğer mali ve sosyal haklar bakımından 926 Sayılı TSK Personel Kanunu, 4678 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetlerinde İstihdam Edilecek Sözleşmeli Subay ve Astsubaylar Hakkında Kanun, 3466 Sayılı Uzman Jandarma Kanunu ve 3269 Sayılı Uzman Erbaş Kanununa tabi personel hakkındaki hükümler uygulanır (2803 Sayılı Kanun, 1983, md. 1-27). 2803 Sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu, jandarmanın görevleri, görev ve sorumluluk alanları, silah kullanma yetkileri, diğer kurumlarla işbirliği esasları, disiplin ve soruşturma esasları, atama ve yer değiştirme işlemleri, tazminat ve terfi işlemlerine ait bütün genel düzenlemeleri içermektedir.

J.Gn.K.lığı bürokrasisinde gözetilecek disiplinsizlik olaylarına ve olaylara verilecek cezalara ilişkin düzenlemeler kanunla belirlenmiştir (7068 sayılı Kanun, md. 3- 12). Disiplinin temini ve sürdürülebilmesi için özel hükümler ile idare tarafından alınacak ilave tedbirler ilkesi benimsenmiştir. Diğer bir ifadeyle disiplinin sağlanması ve korunması kanunla güvence altına alınmıştır. Amir tarafından verilecek disiplin cezalarında keyfiliğe yer yoktur.

Yine bürokrasi içerisinde yerine getirilmesi gereken görevler esnasında amirlerin astlarına verdiği emirler ve verilen emirlerin yerine getirilmesi, hizmetin tanımı ve yerine getirme esasları da aynı kanunda açıkça belirtilmiştir (7068 sayılı Kanun, md. 3). Ayrıca amirin görev ve sorumlulukları ile personelin görev ve sorumlulukları yönetmelikte ayrıntılı olarak açıklanmıştır (J.Gn.K.lığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı Personel Yönetmeliği, md. 21- 22).

Jandarma personelinin görevlerini yerine getirirken kullanması gereken kıyafet ve teçhizatı bulundurma esasları yönetmelikle belirlenmiştir (J.Gn.K.lığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı Personel Yönetmeliği, md. 54).

Jandarmanın mülki, adli ve askeri görevlerini yerine getirme esasları, sorumluluk alanı ve diğer kurumlarla çalışma ve işbirliği esasları, savaş halinde ülke genelinde alacağı görevleri kanunla belirlenmiştir (2803 Sayılı Kanun, md. 3- 12).

TSK Personel Kanunu'nda sadece subay ve astsubayların atama, terfi ve özlük hakları ayrıntılı olarak belirlenirken, bütün jandarma personelinin subay, astsubay, uzman jandarma ve uzman erbaşların atama, terfi ve özlük hakları kanunlarla güvence altına alınmıştır (2803 Sayılı Kanun, 1983, md. 14-20; 3466 Sayılı Kanun, md. 1-35; 3269 Sayılı Kanun, md. 3- 18).

Jandarma personeli için diğer bir düzenleme subay ve astsubayların sınıflarıyla ilgili düzenlemedir. Subay ve astsubaylar ilk nasıp tarihinden önce veya sağlık durumu başta olmak üzere uçuştan ayrılma, özel hizmet niteliğini kaybetme gibi nedenlerle yeni branş belirleme ihtiyacına göre branşlara ayrılmaktadır (J.Gn.K.lığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı Personel Yönetmeliği, md. 7-8).

Max Weber tarafından formülize edilen bürokrasi kuramı ve klasik yönetim içinde personelin verimlilik ve etkinlik ilkeleri içerisinde görevlendirilmeleri gerektiği vurgulanmaktadır (Weber, 1998: 176). J.Gn.K.lığı personelinin belirtilen ilkeler içerisinde branşlara ayrılması ve görevlendirilmesi Weberyen bürokratik modelin çalışma ilkeleriyle örtüşmektedir.

TSK Personel Kanunu'nda rütbe bekleme ve terfi süreleri 3-6 yıl arasında belirlenmiştir. Personel hakkında sicil düzenleme esasları da kanunla güvence altına alınmıştır. Erken terfi edebilmenin istisna halleri ise 5 yıl üst üste 90 ve üzeri sicil notu ortalamasına sahip olunması, eğitim durumundaki değişiklik ve savaş durumunda

MSB'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu Kararı ile yarı yarıya indirilebilmesidir (926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu, md. 38)

2803 Sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu, 3466 Sayılı Uzman Jandarma Kanunu, 3269 Sayılı Uzman Erbaş Kanunu ve 926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu incelendiğinde J.Gn.K.lığı bürokrasisi içindeki bütün düzenlemelerin yasal bir çerçeve içinde olduğu görülmektedir.

Weberyan bürokrasi kuramı ve ideal bürokrasi modelinden önce, klasik yönetim kuramında karizmatik ve geleneksel otoriteden çok yasal/rasyonel otoriteye dayandığı vurgulanmıştır. Yönetimsel faaliyetlerin etkin ve verimli çalışması için yönetim yapısının siyasi güce göre değil kanunlara dayanmasını savunan Weber, ideal bir bürokrasi modelinde en başta çalışanlar arasında görev ve yetkilerin kanunlarla belirlenmiş bir iş bölümü içinde tanımlanması gerektiğini öne sürmektedir. J.Gn.K.lığının kurumsal faaliyetlerinin, personelin izlemesi gereken esas ve yöntemlerin kanunla belirlendiği görülmektedir. Yasal/rasyonel otoriteye göre jandarma personeli ve memurlar kanunlarla çeşitli branşlara ayrılmış, yetkileri, sorumlulukları ve çalışma alanları net bir şekilde ayrılmıştır. Jandarma personelinin kurum içerisinde görevlendirilmesi önceden belirlenmiş bir takım şartlara, kariyer elde etmesi ve görevde yükselmesi ise belirli kriter esaslarına göre yapılmaktadır. Personel uzmanlık alanına göre branşlara ayrılır ve görevlerini liyakatlara uygun olduğu sürece sürdürürler. Özel eğitim gereken görevleri yerine getirebilmeleri için (meslek içi eğitim, kurs, hizmet süresi ve sertifika) personelin belirli donanımlara sahip olmaları gerekmektedir.

İdeal bürokrasinin diğer bir özelliği ise hiyerarşik bir sistemin var olmasıdır. Askeri bürokrasilerde hiyerarşik bir sistemin varlığı net bir şekilde görülmektedir. Jandarmanın bürokrasisine bakıldığında katı bir hiyerarşik yapı, emirlerin alınıp ve verilmiş şekilleri ve bütün görevler kanunlarıyla belirlenmiştir. En üstten en alta kadar düzenlenmiş hiyerarşik ilişkiler ağı açıkça görülmektedir.

Weberyan bürokrasi modeline göre çalışanların konumları, birbirleriyle olan ilişkileri ve görevlerinin belirli ilkeler ve kurallara göre yazılı olarak belirlenmesi gerekmektedir. Çalışanlar arasında gayri şahsi ilişkiler ve duygusallık olmamalıdır. J.Gn.K.lığı'nda personelin birbirleriyle olan ilişkileri, branşları, terfi, atama ve özlük hakları kanunlarla güvence altına alınmıştır. Hizmet, amir, disiplin, askerliğin onuru ve

sadakat kanunlarda açıklanmış, personelin görevleri esnasında kullanacakları silah ve teçhizat çıkarılan yönetmeliklerce belirlenmiştir.

TSK'nın ayrılmaz parçası ve Mustafa Kemal Atatürk'ünvde söylediği gibi jandarma, “Jandarma, her zaman yurt, ulus ve cumhuriyete aşk ve sadakatle bağlı, fedakarlık ve feragat örneği bir kanun ordusudur.” J.Gn.K.lığı bürokrasisinin yasal/rasyonel ilkelere uygun düzenlendiğini, hiyerarşik örgütlenmenin ve gayrişahsiliğin esas alındığını, jandarma personelinin uzmanlık alanının ve faaliyetlerinin kanunla güvence altına alındığı söylenebilir.

3.5.2. İşlevsel Yönden Analiz

Weberyana bürokrasiye göre bürokratik aygıtların işlevselliği, yasal/rasyonel kurallar ve kanunla belirlenen görevleri ne derece etkili ve verimli bir şekilde yerine getirdikleriyle ölçülmektedir. Ayrıca bürokratik aygıtın uzman kadrolara, ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş, görevlendirilmiş kurallara ve gerekli donanımına sahip olması gerekmektedir (Von Mises, 2007: 23). J.Gn.K.lığı bürokrasisi analiz edilirken sahip olduğu donanım, yerine getirdiği görevler ile etkinliği yükseltecek yöntemlere bakılacaktır.

Yakın bir tarihe kadar TSK'nın ayrılmaz bir parçası olan J.Gn.K.lığı emniyet ve asayişin temini, kamu düzeninin korunması ve terörle mücadelede etkin olarak görevlendirilmiştir. Böyle önemli görevleri üstlenen J.Gn.K.lığı'nın görevlerini yerine getirirken profesyonel insan gücüne, yeterli donanımına ve etkinliği ispat edilmiş kurallara ihtiyacı olmaktadır.

J.Gn.K.lığı terörle mücadelede aktif olarak Irak, Suriye ve yurt içinde görev almaktadır. Kuruluş tarihi bakımından Türkiye Cumhuriyeti'nin en köklü kuruluşlarından birisidir. Yurt içerisinde kırsal alanda emniyet ve asayişin sağlanması, kaçakçılık, terörle mücadele görevlerini yerine getiren jandarma, uluslararası barışın temin ve tesis edilmesinde önemli görevler üstlenmiştir. 2019 yılı içerisinde Afganistan ve Somali ülkelerinde barışı destekleme faaliyetleri kapsamında görev yapmıştır.

Ülke içerisinde terörle mücadele için oluşturulmuş özel birliklerle mücadele etmektedir. Türk firmaları tarafından yerli olarak üretilen silah, araç ve malzemenin envantere girmesi sonucu terörle mücadele görevine aktif bir şekilde devam etmektedir.

Milli teknoloji hamlesi sonrası yüksek atış ve görüntüleme gücüne sahip silah, araç ve teçhizatlar kullanılması sonucu yapılan operasyonlarda başarı oranları artmış, sivil ve askeri personel zayıtı en aza indirilmiştir.

2010 yılından itibaren büyük bir ivme kazanan millileşme hamleleri sonrasında üretilen Cobra 1, Cobra 2, Ejder Yalçın, Kirpi 1 ve Kirpi 2 isimli taktik tekerlekli zırhlı araçlar J.Gn.K.lığı envanterine dahil edildikten sonra terörle mücadelede etkinliği arttırmanın yanında personel zayıtını en aza indirmiştir.

Terörle mücadelede operasyon birliklerine havadan canlı istihbarat desteği sağlayan 25 İnsansız Hava Aracı (İHA) - Silahlı Hava Aracı (SİHA)'ndan oluşan 4 İHA/SİHA görüntüleme merkezinin oluşturulması terörist unsurların tespiti ve etkisiz hale getirilmesi sürecinde etkinliği arttırmıştır. Dünya çapında kendi sınıfındaki en etkin taarruz helikopteri olma özelliğini taşıyan T129 ATAK helikopterinin 6 adedinin envantere girmesi neticesinde terörist unsurların havadan etkisiz hale getirilmesi imkanına kavuşulmuştur (www.jandarma.gov.tr, 2019). Ayrıca terörle mücadele konusunda etkin bir rol oynayan Hava Kuvvetleri Komutanlığı envanterinde bulan F16-C ve F-5A uçaklarının caydırıcı gücünden faydalanılmaktadır. Yine TSK birliklerine istihbarat sağlayan GÖKTÜRK-1 ve GÖKTÜRK-2 projeleriyle herhangi bir kısıtlama olmaksızın keşif ve gözetleme faaliyetlerinden istifade edilmektedir (Sandıklı ve Akçadağ, 2012).

J.Gn.K.lığının etkin ve verimli bir şekilde hizmet üretmesindeki en önemli unsur branşlaşma yoluyla bünyesinde uzman kadrolar oluşturmasıdır. J.Gn.K.lığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı Personel Yönetmeliği subay ve astsubayların branşlara ayrılmasında belirlenen kriterleri ve sınıf ayrımlarını açıkça belirtmektedir. Bu ayrımla personelin en verimli şekilde görevlendirilmesi amaçlanmaktadır. J.Gn.K.lığı'nın işlevselliğini arttıran diğer bir unsur etkinliği kanıtlanmış eğitim programlarıdır. 2016 yılından sonra jandarma daha önce kara havacılık bünyesinde yetiştirdiği helikopter pilotlarını kendi kurumunda genel maksat, taarruz helikopterleri ve uçakları olmak üzere 60 hava aracında yetiştirmektedir.

Weberyan bürokrasi modelinde, yönetsel faaliyetlerin kanunlara ilave yazılı belgelere dayanması verimliliği ve işlevselliği arttırmaktadır. Görevlerin ve hizmetlerin standart hale getirilmesi için, keyfiyet yerine model oluşturulması savunulmuştur.

J.Gn.K.lığı'nda bütün faaliyetler 2803 Sayılı Kanuna ek olarak, yönetmeliklerle yerine getirilmektedir. Emir alma, emir verme, karargâh ve kışlalardaki sürekli faaliyetler ve emir komuta yetkisi içindeki yazışma usulleri kanun ve yönetmeliklerle standart hal almıştır.

J.Gn.K.lığı bürokrasisi görevlerini yerine getirme konusunda uzman personele, yeterli imkanlara ve etkinliği kanıtlanmış eğitim programlarına sahip bir yapıdadır. Uzun süreli ve branşlaşmış eğitim programlarıyla göreve yönelik uzmanlaşmış personel yetiştirilmesini kanunla güvence altına almaktadır.

Weberyan bürokrasi modelinde hiyerarşi yapısal özelliklerde sıklıkla vurgulanmıştır. TSK ve J.Gn.K.lığı katı bir hiyerarşik yapının ortaya çıktığı bürokratik kurumlardır. Kanunlarla amir, üst ve astlar arasındaki ilişkiler, emirlerin alınış ve verilmiş şekilleri, rütbelere, yetki ve sorumluluklar hiyerarşik bir yapıya hizmet şeklinde belirlenmiştir.

SONUÇ

Ordu millet kavramıyla birlikte anılan TSK, köklü bir geçmişe sahip olmasının yanında Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluş aşamasında üstlendiği görevler ve geçirdiği modernizasyon süreçleriyle ilk bürokratik kurumlardan biri olmuştur. Özellikle kurulduğu tarihten bu zamana kadar TSK'nın ayrılmaz bir parçası olan J.Gn.K.lığı insan merkezli çağdaş yönetim anlayışıyla son derece modern ve güçlü bürokratik geleneğe sahip bir kurumdur.

Bu çalışmada J.Gn.K.lığı bürokratik yapısı esas alınarak askeri bürokrasi incelenmiştir. İncelemenin temel dayanağını Alman Sosyolog Max Weber tarafından formülize edilen ideal bürokrasi modeli oluşturmaktadır. Weber'in ideal tip bürokrasisinin taşıdığı özelliklerle, J.Gn.K.lığının bürokratik yapısı karşılaştırılmıştır.

TSK ve J.Gn.K.lığı bürokrasisi Weberyen kuramsal çerçevesi içinde incelendiğinde, bu iki kurumun da yasal/rasyonel otoriteye dayandırılmış olduğu görülmektedir. Her iki kurum da ne karizmatik kişilerin keyfi idaresine, ne de geleneklere ve törelere göre yönetilmektedir. J.Gn.K.lığı'na öncelikli olarak Türkiye Cumhuriyeti anayasasının belirlediği ilkeler doğrultusunda ve kanunların hükümleri ile yetkiler verilmiştir. Başta Genelkurmay Başkanlığı olmak üzere Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerinin görevleri, teşkilat ve personel yapıları, faaliyetleri ve sınırlılıkları kanunlarla net bir biçimde belirlendiği hususu çalışmanın ikinci bölümünde vurgulanmıştır. J.Gn.K.lığı bürokrasisi ülkemizin kuruluşundan günümüze kadar olan varlığını kanunların kendisine tanıdığı sınırlar içerisinde sürdürmüştür.

Yasal/rasyonel otoriteye verilen önem, ideal bürokrasi modelinin taşıdığı ayırt edici bir özelliktir. Bu özelliklerden ilki bürokratik yapılarda görevli memurların konumu, birbirleriyle olan ilişkileri ve iş bölümüdür. J.Gn.K.lığı'nda bürokratik yapılanma ve personeli ile ilgili hususlar üç önemli kanunla belirlenmiştir. 926 Sayılı TSK Personel Kanunu, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu ve 2803 Sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu askeri bürokrasinin temelindeki üç önemli kanundur.

Weberyen bürokrasi modeline göre memurların uzmanlıkları ve becerilerine göre kanunlar doğrultusunda iş bölümünün yapılması gerektiği vurgulanmıştır. J.Gn.K.lığı bürokrasisinin dayandığı kanunlara bakıldığında personelin farklı görevlerde branşlaştığı ve sınıflara ayrıldığı görülmektedir. Ayrıca uzmanlıklarına ve liyakatlerine

göre kariyer yapma olanağı tanınan personelin yetkileri, kendi aralarındaki ilişkileri ve görevleri net bir şekilde belirtilmiştir. Bunun yanında sorumlukları, birbirleriyle olan ilişkileri ve her türlü özlük hakları kanunlarla güvence altına alınmış, herhangi bir şekilde keyfi ve gayri resmi ilişkiye olanak tanınmamıştır.

TSK ve J.Gn.K.lığı bürokrasisi yapısal olarak Weberyian ilkelerle örtüşmektedir. Bütün faaliyetlerin kanunla belirlenmiş kurallara dayandırıldığı bürokratik yapı içerisinde çalışanların birbirleriyle olan konumları katı bir hiyerarşi içinde belirlenmiştir. Bütün personelin yetki alanları yukarıda söz edilen üç temel kanunla belirlenmiştir. İş bölümü, hiyerarşi içinde farklı görevler yürüten çalışanların branşlar halinde ayrılmasıyla belirgin hale gelmektedir. Personelin atama, kıyafet, disiplin ve özlük haklarında gayri resmi, duygusal ve keyfi uygulama olmadığı gibi bu unsurlar kanunlarla belirlenmiştir.

Weberyian bürokrasi modelinin diğer özelliği de verimlilik ve etkinliğe gösterilen önemdir. Faaliyetlerin ve personelin yasal/rasyonel ilkeler çerçevesinde belirlenmesinin amacı verimliliğin artırılmasıdır. Bürokratik yapılanmalardaki uzmanlaşma ve liyakat sistemi hiyerarşik yapılarda verimliliği artırmanın motive edici unsurudur. J.Gn.K.lığı branşlaşma sistemine bakıldığında bütün personelin farklı uzmanlık alanlarına ayrıldığı görülmektedir. Personel sahip olduğu eğitim ve yeteneklerine göre sınıflandırılmakta, katıldığı meslek içi kurslarla görevinde yükselebilmektedir. Bu da J.Gn.K.lığı bürokrasisinin verimliliğini ve etkinliğini arttırmaktadır.

TSK ve J.Gn.K.lığı faaliyetlerinin icrasında kullanılan yöntemler Weberyian ideal tip bürokrasi modeli çerçevesinde incelendiğinde bu yapıların işlevselliğini arttırdığı görülmektedir. J.Gn.K.lığı'nda kanun ve yönetmeliklerle standart hale gelen yöntemler uygulamada keyfiliği kaldırıp, bütünlük sağlayarak bürokrasinin işlevselliğini arttırmaktadır. Pilot ve teknisyenlere ayrı eğitimlerin uzman kadrolar tarafından teknolojiye uygun verilmesi en güzel örnektir.

Bürokratik yapıların işlevselliğini arttıran diğer bir unsur sahip oldukları modern teknik bilgi, donanım ve ekipmandır. J.Gn.K.lığı envanteri çağın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde sürekli güncellenmektedir. Ayrıca İHA/SİHA teknolojilerinin yenilenmesi, yerli muharip savaş ve eğitim uçağının yapım aşamalarını takip etmekte ve J.Gn.K.lığı envanterine dahil olması için atılımlar yapmaktadır.

Son olarak askeri bürokrasi içerisinde yer alan J.Gn.K.lığı, Max Weber tarafından formülize edilen ideal tip bürokrasilerin taşıması gereken özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Kurumun ve çalışanların görev ve yetkileri yasal/rasyonel ilkelere dayandırılmıştır. Yasal otoritenin kendisine verdiği görevlerin yerine getirilme biçimleri, faaliyetleri, iş bölümü ve branşlara ayrılmış personelin yetki ve sorumlulukları kanunlarla net bir şekilde belirlenmiştir. Kurum içerisinde etkinlik verimliliğin artırılması amacıyla uzmanlaşma, meslek içi eğitim, standart kurallar, terfi sistemi ve liyakat kesin kanunlarla güvence altına alınmıştır. Kişisellik, gayri resmîlik ve duygusallığın olmadığı yapıda personel arası ilişkiler ve görev yerlerindeki kurallar kanun ve yönetmeliklerle düzenlenmiştir. J.Gn.K.lığı örneğinde olduğu gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin en köklü kurumlarından biri olan TSK, Weberyen ideal tip bürokrasiyle uygunluk içerisinde.

KAYNAKÇA

- ABADAN, Nermin, (1959), **Bürokrasi**, SBF Yayınları, Ankara.
- AKGÜN, Seçil Karal ve Murat, ULUĞTEKİN, (2004), **Kuruluşunun İlk Yıllarında Türk Teyyare Cemiyeti (THK)**, Cumhuriyetin 80'inci Yılına Armağan, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- AKMAN, Nurettin, (1991), **Yönetimde İç Güvenlik ve Jandarma**, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- AKMAN, Nurettin, (1974), **Çanakkale ve İstiklal Savaşında Türk Jandarması**, Jandarma Genel Komutanlığı Yayınları, Ankara.
- ALPAR, Güray, (2014), "Jandarmanın, Güvenliğin Sağlanmasında Geçmişten Günümüze Rolü" **Jandarma Dergisi**, Sayı:139, Başak Matbaacılık, Ankara,ss.30-40.
- ALPAR, Güray, (2018), "Erzurum Savunmasında Seyyar Jandarma Birlikleri" **Jandarma Dergisi**, Sayı:150, Sistem Ofset, Ankara.
- ALYOT, Halim, (1947), **Türkiye'de Zabıta**, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Kanaat Basımevi, Ankara.
- ALYOT, Halim, (2008), **Türkiye'de Zabıta**, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum, Kozan Matbaası, Ankara.
- ARİS, Hakkı, (1995), **Türk Silahlı Kuvvetleri**, Möreh Turkey Media Ltd. Yayınları, Ankara.
- ARIS, Hakkı, (2007), **Türk Silâhlı Kuvvetleri**, Mönch Türkiye Yayıncılık, Ankara.
- Ana Britannica** (1990), Onikinci Cilt, Ana Yayınları, İstanbul.
- BARANSEL, Atilla, (1979), **Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi: Klasik ve Neo Klasik Yönetim ve Örgüt Teorileri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- BARGUT, Şemsi, (1975), "1945'ten 1974'e kadar Türk Deniz Kuvvetleri" **Türk Donanma Vakfı Yayını**, Sayı: 94, s. 11.
- BAYAR, Methi, (2004), **İstiklal Savaşı'nda Türk Denizciler**, (Çev. Güner Ohrılı), Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, Ankara.

- BAYRAMOĞLU, Ali, (1997), “Siyasal İktidar ve Ordu İlişkileri”, **Umran Dergisi**, Sayı: 36, Mart- Nisan 1997.
- BESBELLİ, Saim, (1973), “Cumhuriyet Deniz Kuvvetlerinde 50 Yılda Önemli Gelişimler Oldu”, **Türk Donanma Vakfı Dergisi**, Sayı: 73, s. 12.
- BİLMEZ, Nurettin, (2014), “Türk Kamu Bürokrasisinde Patolojik Bir Olgu Olarak Kırtasiyecilik ve Kırtasiyeciliği Azaltmaya Yönelik Çalışmalar” **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- BOZKURT, Ömer, (2008), “Bürokrasi” **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, Ed.Ö.Bozkurt, T.Ergun ve S.Sezen, TODAİE Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- BÜYÜKTUĞRUL, Afif, (1967), **Cumhuriyet Donanması (1923-1960)**, Deniz Basımevi, İstanbul.
- ÇELİK, Seydi, (2007), “Türkiye’de Askeri Güvenlik Bürokrasisinin Anayasal Sistem İçerisindeki Yeri”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- ÇOKER, Fahri ve Kazım, ÖZTÜRK, (1994), **Türk Parlamento Tarihi, İkinci Cilt, Birinci Dönem, Milli Mücadele ve T.B.M.M. Birinci Dönem 1919-23 Tutanakları**, T.B.M.M. Yayınları, Ankara.
- ÇUFALI, Mustafa, (2004), **Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945- 1950)**, Babil Yayınları, Ankara.
- DENİZLİ, Ali, (1994), **Kore Harbi’nde Türk Tugayları**, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- ERKAL, Şükrü, (2001), **Türk Silahlı Kuvvetleri (TBMM Hükümeti Dönemi 23 Nisan 1920 – 29 Ekim 1923)**, Türk İstiklal Harbi Özel Tarihi, IV. Cilt I. Kısım, Genkur ATASE Yayınları, Ankara.
- ERGUN, Turgay ve Aykut, POLATOĞLU, (1992), **Kamu Yönetimine Giriş**, 4’üncü Baskı, TODAİE Yayınları, Ankara.
- EVREN, Kenan, (1981), **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1920- 12 Eylül 1981)**, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- ERYILMAZ, Bilal, (1993), **Bürokrasi**, Anadolu Matbaacılık Yayınları, İzmir.
- ERYILMAZ, Bilal, (1994), **Kamu Yönetimi**, Üniversite Kitabevi, İzmir.

- ERYILMAZ, Bilal, (2002), **Bürokrasi ve Siyaset**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ERYILMAZ, Bilal ve Hale, BİRİCİKOĞLU, (2011), “Kamu Yönetiminde Hesap Verebilirlik ve Etik”, **İş Ahlakı Dergisi İGİAD**, Cil:4, Sayı: 7, s.27, İstanbul.
- ERYILMAZ, Bilal; H. Hüseyin, ÇEVİK ve Süleyman, SÖZEN, (2013), **Kamu Yönetimi**, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını, Ankara.
- Genelkurmay Başkanlığı, (1996), **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Üçüncü Cilt Altıncı Kısım (1908- 1920)** ATASE Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Genelkurmay Başkanlığı, (1998), **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Genelkurmay Başkanlığı, (1999), **Türk İstiklal Harbi Birinci Batı Cephesi Birinci Kısım**, ATASE Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- GERTH, H. H. ve C. Wright, MILL, (1987), **Sosyoloji Yazıları**, Çev.:Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- GÖKÇE, Orhan; Mehmet, GÖKÜŞ ve Önder, KUTLU, (2002), **Kamu Yönetimi Ders Notları**, Dizgi, Konya.
- Harita Genel Müdürlüğü, (1982), **Atatürk’ün 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri**, Harita Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- HEYWOOD, Andrew, (2006), **Siyaset**, (Çev.,Bekir Berat ÖZİPEK vd.), Liberte Yayınları, İstanbul.
- HİCKS, Herbert G. ve C. Ray GULLET, (1981), **Organizasyonlar: Teori ve Davranış** (Çev.:Besim BAYKAL), İstanbul İktisadi Ticari İlimler Akademisi, İşletme Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- İLMEN, Süreyya, (1947), **Türk Tayyarecilik ve Balonculuk Tarihi**, Hilmi Kitabevi, İstanbul.
- İNALCIK, Halil, (2003). ‘Mehmed II’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: XXVIII, Ankara, s.395.
- Jandarma Genel Komutanlığı, (2002), **Asayiş ve Kolluk Tarihi İçerisinde Türk Jandarma Teşkilatı**, Birinci Cilt, J.Gn.K.lığı Yayınları, Ankara.
- Jandarma Genel Komutanlığı, (2019), **Uluslararası Eğitim Kataloğu**, J.Gn.K.lığı Yayınları, Ankara.

- KABAKLI, Ahmet, (2002), **Bürokrasi**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- KALAĞAN, Gökhan, (2009), “Türkiye’de 1980 Sonrası Bürokratik Dönüşüm: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (Sydgm) Örneği” **Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, Isparta.
- KALAĞAN, Gökhan, (2010), **Türkiye’de 1980 Sonrası Bürokratik Dönüşüm**, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- KANSU, Yavuz, vd., (1971), **Havacılık Tarihinde Türkler 1, En Eski Çağlardan Birinci Dünya Savaşına**, Hava Kuvvetleri Basım ve Neşriyat Müdürlüğü, Ankara.
- KANAT, Şeref ve Şeref, OĞUŞ, (1996). **Türk Kara Kuvvetleri Tarihi**, K.K.Basımevi ve Basılı Evrak Depo Müdürlüğü, Ankara.
- Kara Kuvvetleri Komutanlığı, (2001), **Turkish Land Forces Command**, Mönch Media Turkey Ltd. Şti.Yayınları, Ankara.
- KAYABALI, İsmail ve Cemender, ARSLANOĞLU, (1973), **Türk Kültürü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Dergisi, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- KURTCEPHE, İbrahim ve Mustafa, BALCIOĞLU, (1992), **Kara Harp Okulu Tarihi**, Harp Okulu Matbaası, Ankara.
- LDGAM, (Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü), **Türk Deniz Kuvvetleri Tarihçesi: (1923-1925)**.
- Meydan Larousse**, (1971), Altıncı Cilt, Meydan Yayınevi, İstanbul.
- MILLMAN, Brock, (1995), “Turkish Foreign and Strategie Policy 1934-42”, **Middle Eastern Studies**, Cilt 31, Sayı 3, ss.483-510.
- VON MISES, Ludwig, (2000), **Bürokrasi**, (Çev.: Feridun ERGİN), Liberte Yayınları, Ankara.
- VON MISES, Ludwig, (2007), **Bureaucracy**, Liberte Fund, Indianapolis.
- MİLL, John Stuart, (1981), **Özgürlük Üzerine**, (Çev.:Tuncay TÜRK), Oda Yayınları, İstanbul.
- MOUZELİS, N. P., (2003), **Örgüt ve Bürokrasi: Modern Teorilerin Analizi**, (Çev.: H. Bahadır AKIN), Çizgi Kitabevi, Konya.
- OKÇABOL, Derviş, (1939), **Meslek Tarihi**, Polis Enstitüsü Yayınları, Üçüncü Cilt, Ankara.

- OKÇABOL, Derviş, (1940), **Zabıta Tarihi**, Polis Enstitüsü Yayınları, Üçüncü Kitap, Ankara.
- OKTAY, Cemil, (1997), **Siyasal Sistem ve Bürokrasi**, Der Yayınları, İstanbul.
- ORHONLU, Cengiz, (1990), **Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı**, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber, (1987), **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Hil Yayınları, İstanbul.
- ÖNDER, Özgür, (2013), **Türk Bürokrasisi ve Bürokratik Elitizm**, Otorite Yayınları, Ankara.
- ÖZALP, G. Ozan, (2015), **Turan Ordusu, Avrasya Askeri Statülü Kolluk Kuvvetleri Teşkilatı (TAKM)**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Hikmet, (1993), **Rejim ve Asker**, İz Yayıncılık, İstanbul.
- ÖZEL, Mehmet, (1999), **2000'li Yıllara Girerken Türk Ordusu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Plaka Matbaası, Ankara.
- ÖZKALP, Enver ve Zeyyat, SABUNCUOĞLU, (1987), **Örgütlerde Davranış**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- ÖZKALP, Enver, (1989), **Davranış Bilimleri ve Organizasyonlarda Davranış**, Eskişehir İktisadi Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Eskişehir.
- ÖZTÜRK, Namık Kemal, (2004), **Bürokrasi- Siyaset İlişkileri**, İİBF Yayınları, Muğla.
- PAŞA, Ahmet Cevdet, (1309), **Tarih-i Cevdet**, C.XII, Dersaadet, s.362.
- POLAT, Cevdet, (2014), "Askeri Statülü Kolluk Kuvveti Olarak Jandarmanın Dünyadaki Konumu", **Jandarma Dergisi**, Sayı:139, Ankara.
- RAADSCHELDERS, Jos C. N., (2003), **Government A Public Administration Perspective**, M.E. Sharpe, March, NY.
- SARP, İrfan, (1986), **Hava Kuvvetlerinin Doğu Yılları**, Havacılık Basım ve Neşriyat Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- SAUVY, Alfred, (1975), **Bürolar ve Bürokrasi**, Gelişim Yayınları, İstanbul.
- SOFUOĞLU, Adnan, (1994), **Kuvay-i Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921**, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- SÜER, Hikmet, (1986), **1877- 1878 Osmanlı Rus Harbi- Rumeli Cephesi**, Ankara.

- ŞAYLAN, Gencay, (1974), **Türkiye’de Kapitalizm, Bürokrasi ve Siyaset İdeolojisi**, TODAİE Yayınları, Ankara.
- TAYHANİ, İhsan, (2004), **Atatürk’ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayi (1923-1950)**, Türk Hava Kurumu Kültür Yayınları No:1, Ankara.
- TEKİNKUŞ, Mehmet, (1994), “Türk Kamu Yönetiminde Sistem Yaklaşımı Açısından Bürokrasi- Siyaset İlişkisi”, **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- TEZEL, Hayati, (1973), **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, Cilt:1, İstanbul, s.127
- TORTOP, Nuri; Eyüp G., İSBİR ve Burhan, AYKAÇ, (1993), **Yönetim Bilimi**, Yargı Yayınları, Ankara.
- TORTOP, Nuri, vd., (2007), **Yönetim Bilimi**, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Türk Silahlı Kuvvetleri, (1999), **Deniz Kuvvetleri Komutanlığı**, Mönch Türkiye Yayıncılık Ltd.Şti. Yayınları, Ankara.
- Türk Silahlı Kuvvetleri, (2007), **Hava Kuvvetleri Komutanlığı**, Mönch Türkiye Yayıncılık Ltd.Şti. Yayınları, Ankara.
- TÜRKMEN, Zekeriya, (1995), **Mütareke Döneminde Ordu ve Yeniden Yapılanma 1918–1920**, Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul.
- ÜNLÜ, Rasim, (2003), “Cumhuriyet Donanmasının Oluşumu ve Güç Haline Gelmesi: Takdim Metni ve Müzakereler”, **Donanma Komutanlığı 1nci Deniz Harp Tarihi Semineri**, Gölcük/Kocaeli, (18-20 Şubat 2003), s. 268.
- WEBER, Max, (1986), **Sosyoloji Yazıları**, (Çev., Taha PARLA), Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- WEBER, Max, (2012), **Bürokrasi ve Otorite**, (Çev.: H. Bahadır AKIN), Adres Yayınları, Beşinci Baskı, Ankara.
- YILMAZ, Aytekin, (1997), “Siyasal ve Bürokratik Yozlaşma”, **Yeni Türkiye**, Sayı:13, Ankara.
- YILMAZ, Metin, (2000), Marshall Yardımı ve Türk Silahlı Kuvvetleri, Yüksek Lisans Tezi, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir.

Türkiye Cumhuriyeti 1924 Anayasası.

Türkiye Cumhuriyeti 1961 Anayasası.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası.

1488 Sayılı T.C: Anayasasının Bazı Hükümlerin Değiştirilmesi ve Geçici Hükümler Eklenmesi Hakkında Kanun (20 Eylül 1971). **Resmi Gazete.**

5400 Sayılı İstiklal Mehakimi Kanunu ile Tadillerinin Yürüldükten Kaldırılması Hakkında Kanun (04 Mayıs 1949). **Düster**, Üçüncü Tertip, Cilt:30.

585 Sayılı İki Jandarma Hudud-i Taburinin 1 Mart 1341 tarihinden itibaren teşkiline dair kanun, (25.03.1925) **Resmi Gazete**, Sayı:90.

1706 Jandarma Hakkında Kanun, (30.06.1930) **Resmi Gazete**, Sayı:1526.

Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesinin Mer'iyete Konulması Hakkında Kanun, (24.12.1937) **Resmi Gazete**, Sayı:3791.

Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesinin Bazı lerinin Değiştirilmesi Hakkında Kararname, (07.11.1939) **Resmi Gazete**, Sayı:4355.

7046 Sayılı Sınır, Kıyı ve Karasularımızın Muhafaza ve Emniyeti ve Kaçakçılığın Men ve Takibi İşlerinin Dahiliye Vekaletine Devrine Dair 6815 Sayılı Kanuna Bağlı (2) Sayılı Cetvelde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (13.09.1957). **Resmi Gazete**, Sayı: 9705.

2692 Sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu (13.07.1982). **Resmi Gazete**, Sayı:17753.

2803 Sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu (12.03.1983). **Resmi Gazete**, Sayı: 17985.

Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği (17.12.1983). **Resmi Gazete**, Sayı:18254.

Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Yönetmeliği (21.01.2017). **Resmi Gazete**, Sayı:29955.

3497 Sayılı Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Kanun (22.11.1988). **Resmi Gazete**, Sayı:19997.

Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirler Alınması Gereken Tedbirler ile Bazı Kurum ve Kuruluşlara Dair Düzenleme Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, KHK 668 (27.07.2016). **Resmi Gazete**, Sayı: 29783.

Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirler Alınması, Milli Savunma Üniversitesinin Kurulması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, KHK 669 (31.07.2016). **Resmi Gazete**, Sayı: 29787.

Genel Kolluk Disiplin Hükümleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, KHK 682 (23.01.2017). **Resmi Gazete**, Sayı: 29957.

Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Hakkında Kanun Hükmünde Kararname KHK 703 (02.07.2018). **Resmi Gazete**, Sayı: 30473.

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Sayı: 3 (10.07.2018). **Resmi Gazete**, Sayı: 30474.

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Sayı: 4 (15.07.2018). **Resmi Gazete**, Sayı: 30479.

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Sayı: 8 (15.07.2018). **Resmi Gazete**, Sayı: 30479.

İçişleri Bakanlığı Atama Kararları, (20.08.2017). **Resmi Gazete**, Sayı: 30160.

MERK, Dr. (2016). “**Kamu Yönetimi Ders Notları: Weber’in Bürokrasi Teorisi**”

<https://drmerk.wordpress.com/2016/03/24/weberin-burokrasi-teorisi/Erişim>

Tarihi: 18.11.2018

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Resmi İnternet Sitesi. www.dzkk.tsk.tr. Erişim tarihi: 16.06.2019.

Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi. www.mfa.org.tr. Erişim Tarihi: 21.02.2019

Hava Kuvvetleri Komutanlığı Resmi İnternet Sitesi. www.hvkk.tsk.tr. Erişim tarihi: 02.07.2019.

Genelkurmay Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi. www.tsk.tr. Erişim tarihi: 06.07.2019.

İçişleri Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi. www.icisleri.gov.tr., Erişim tarihi: 21.02.2019.

Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Resmi İnternet Sitesi. www.jsga.edu.tr., Erişim tarihi: 16.04.2019

Jandarma Genel Komutanlığı Resmi İnternet Sitesi. www.jandarma.gov.tr., Erişim tarihi: 18.12.2019

Kara Kuvvetleri Komutanlığı Resmi İnternet Sitesi. www.kkk.tsk.tr. Erişim tarihi: 16.06.2019.

Resmi Gazete Resmi İnternet Sitesi. www.resmigazete.gov.tr. Erişim Tarihi: 08.04.2019

TBMM Resmi İnternet Sitesi. acikerisim.tbmm.gov.tr. Erişim tarihi: 13.07.2019.

TDK Resmi İnternet Sitesi. www.tdk.gov.tr, Erişim tarihi:23.12.2018

FIEP Resmi İnternet Sitesi. www.fiep.org. Erişim Tarihi: 18.12.2019

AJK Resmi İnternet Sitesi. www.eurofond.org. Erişim Tarihi:18.12.2019

DİZİN

-A-

AJK, ix, xiii, 77, 78, 85, 86, 87, 88, 89, 107
 Analiz, v, x, 89, 93
 Asakir-i Muntazama-i Hassa, 67
 Asakir-i Muntazama-i Mensure, 67
 Asakir-i Zaptiye Nizamnamesi, 69
 Askeri bürokrasi, 30, 90, 92

-B-

Bürokrasi, 4, v, vii, 1, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 16, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106

-E-

Emniyet, 65, 66, 74
 EUCAP, 89
 EUFOR, 89
 EUFOR CAR, 89

-F-

FIEP, ix, xi, xii, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 107

-G-

Gens, 64

-İ-

İdeal tip, 9, 14

-J-

Jandarma, v, viii, ix, xiii, 1, 2, 31, 36, 37, 38, 43, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 96, 99, 101, 103, 105, 106
 Jandarma Genel Komutanlığı, v, ix, xiii, 1, 2, 36, 38, 43, 67, 72, 75, 76, 77, 78, 80, 85, 99, 101, 106

John Stuart Mill, vii, 16, 17, 18

-L-

Liberal, 16, 18
 Ludwig von Mises, vii, 18

-N-

NATO, xiii, 31, 32, 42, 53, 61, 85, 86, 88

-U-

Umum Jandarma Merkeziyesi, 69

-W-

Weber, v, vi, vii, 1, 2, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 89, 90, 91, 92, 96, 98, 106

